Ingyenes kiadvány

1.

2021

www.korosoknaturpark.hu

Körösök Völgye

...több mint élménymagazin

- NATURE CORNER – TERMÉSZET
- NATÚRPARKI TELEPÜLÉSEK
- NATÚRPARKI PORTRÉ
- FOTÓGALÉRIA
- TÚRAÉLMÉNY
- TÁJ ÉS KULTÚRA – TUDOMÁNY
- KÖZÖSSÉGEK
- SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK
- KÖRÖS-VÖLGYI ÍZEK

A Körösök völgye földrajzi régió

● Körösök Völgye Natúrpark települések

Köszöntő

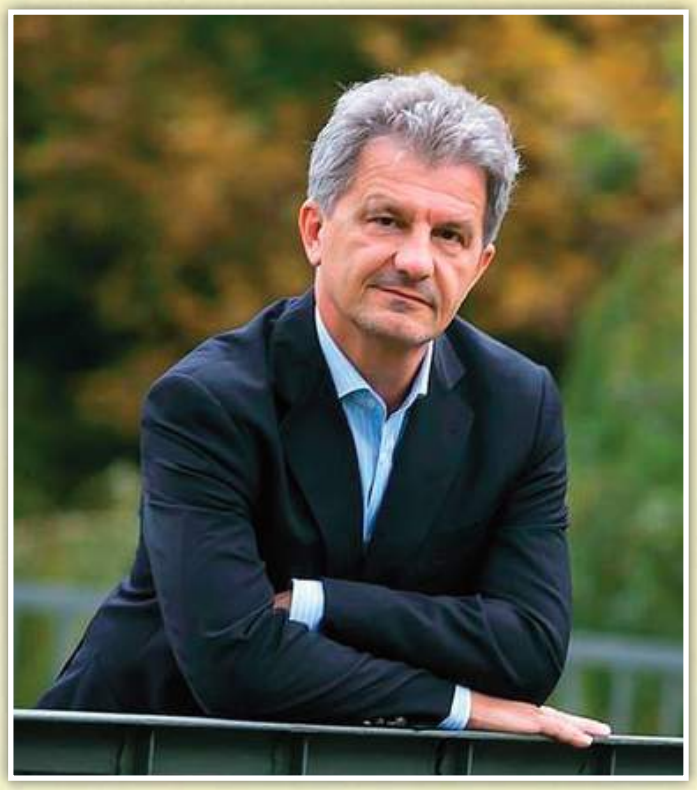

Tisztelt Olvasó!

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület 2020. évben megválasztott elnökeként és Békéscsaba Megyei Jogú Város polgármestereként is üdvözlöm Önt! Mindkét tisztemből fakadóan büszkeséggel és elhivatottsággal tekintek erre az értékekkel és lehetőségekkel teli tájra, amely nekünk, itt élőknek az otthonunkat jelenti. Ez a jó értelemben vett elfogultság annál inkább érthető, minél jobban felfedezzük a Körösök völgye határon innen és túl rejlő „kincsestárának" elképesztően széles spektrumát.

A Körösök Völgye élménymagazin legfrissebb száma továbbra is ezt a megismerő, tudásgyarapító célt tűzte maga elé. Tartalmának komplexitását, időtállóságát tekintve bátran kijelenthetjük, hogy egyedülálló a hazai brandépítő orgánumok sorában.

A szülőföld iránt érzett lojalitás – jelentsen az egy egész hazát vagy éppen csak egy szűkebb vidéket – ebben az egész emberiség számára vészterhes időszakban alighanem mindennél jobban érvényét nyeri. Legapróbb értékeinkre is megvilágító fény vetül, ami ilyenformán a hovatartozás azon érzetét erősíti, amelyre egy települési, intézményi közösségnek vagy éppen a családi kötelékeknek egyaránt szüksége van.

Ez a magazin – a legtöbb kiadványfórummal ellentétben – sajátos módon továbbra sem csak a „szokványos" természeti, kulturális, turisztikai volumeneire igyekszik helyezni a hangsúlyt. Nem titkolt módon az olyasfajta lelki-szellemi erőforrásainkat is előtérbe helyezi, amelyek a világ gyors átalakulást kívánó rendszereiben – talán nem túlzás kijelenteni, mint létünk egészségét támogató feltétel – egyre inkább megmutatkoznak.

Mostanra vitathatatlanul beigazolódott, hogy a helyi és a natúrparki jövőképekbe nem csak hogy egyaránt beleillő, de kimagaslóan jó példát adó KörösKosár bevásárlóközösség létrehívása a minőség és a hitelesség égisze alatt megkapta a társadalomtól azt a támogatást, ami ebben az egymástól kényszerűen távolító időszakban is meg tudta teremteni emberi mivoltunk egyik legfőbb támaszát: a társadalmi szintű bizalmat. A békéscsabai Széchenyi ligetben lévő Körösök Völgye Látogatóközpont és az ott zajló szervezeti munka ennek a bizalomnak a védjegyévé vált.

Ezzel a felismerő és felismertető gondolattal ajánlom az Olvasó figyelmébe a következő oldalakat, remélve, hogy a közösségek jövőjével, a turizmus számára kifejezetten egyedi természeti- és kulturális örökségeinkkel foglalkozó cikkek nem csupán a tájértékek megbecsülésére, hanem kapcsolati minőségeink fontosságára is felhívják a figyelmet.

Szarvas Péter

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület elnöke
Békéscsaba Megyei Jogú Város polgármestere

A Körösök Völgye Látogatóközpont Békéscsabán, a Széchenyi ligetben

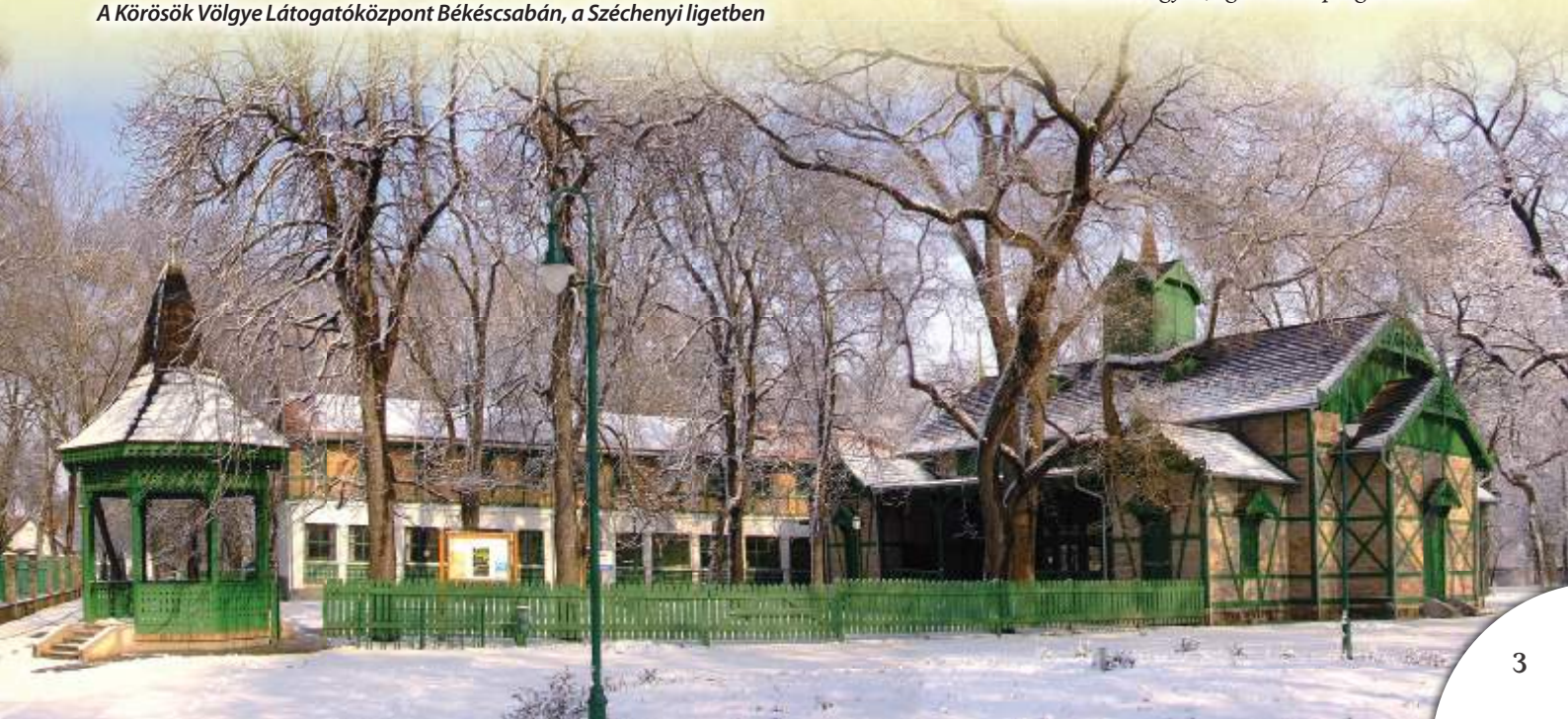

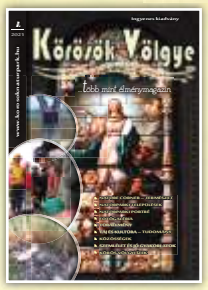
Körösök Völgye
más szemmel
más szemmel
más szemmel

SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK

82-86 / Fűben-fában biogáz
– az energia elvész vagy átalakul?
87-89 / Ehető játszókert

KÖRÖS-VÖLGYI ÍZEK

90-91 / Ahány ház, annyi szokás…
Túrós rezanca és mákos derelye

„A rezanca szlovák szó, tésztát jelent. Ebből kiderül, hogy a tésztakészítés fortélyait az evangélikus ősök még Szlovákiából hozták magukkal az alföldi tanyavilágba.”
(Garay Éva)

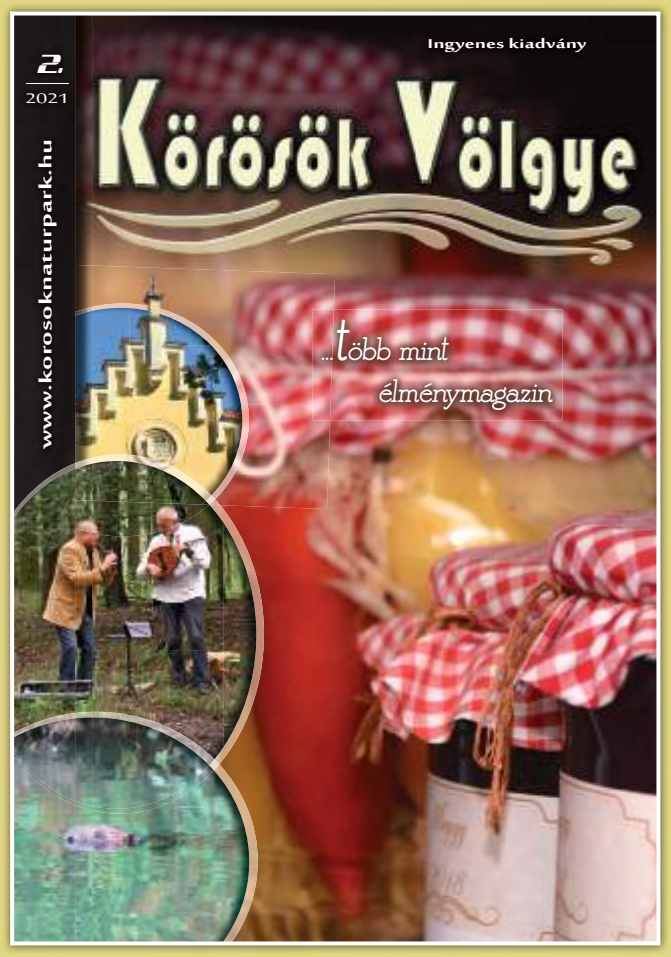

Következő lapszámunkból:

NATURE CORNER
– Természetvédelem, határtalanul
NATÚRPARKI PORTRÉ
– Gerecse Natúrpark
KÖRÖS-VÖLGYI ZÖLD KINCSEK
– Hódító hódok a Körösök völgyében
TÚRAÉLMÉNY
– Megújuló aktív turizmus a Körösök völgyében
ÉRTÉK A VIDÉKBEN
– Kamramustra
SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK
– Zöld játszóház
KÖZÖSSÉGEK
– Muzsikál az erdő

Interreg
Románia-Magyarország
Európai Regionális Fejlesztési Alap
Partnerség egy jobb jövőért
www.interreg-rohu.eu

Kiadó: Körösök Völgye Natúrpark Egyesület (5600 Békéscsaba, Szent István tér 7., elnök: Szarvas Péter • Szerkesztőség: Körösök Völgye Natúrpark Egyesület (Körösök Völgye Látogatóközpont, 5600 Békéscsaba, Széchenyi liget 810., e-mail: info@korosoknaturpark.hu) • Főszerkesztő: Tószögi György – Szerkesztők: Pócsi Gabriella, Földesi Csenge – Olvasószerkesztő, korrektor: Széll Katalin • Grafikai és nyomdai munka: Kolorprint Nyomdaipari Kft. (5600 Békéscsaba, Teleki u. 6., Tel.: +36 66/446-209) Felelős vezető: Knyihár János – ISSN: 2063-7233 • Megjelenés: Magyarország és Románia határ menti megyéiben, 6 alkalommal, ingyenesen – Példányszám lapszámonként: 1500 magyar és 500 román nyelvű • Címlapfotó: A gerlai Wenckheim-kastély kápolnájának ólomüveg ablaka – Fotó: Tószögi György; Hátlapon: Kora esti fények a befagyott Csaba-tavon – Fotó: Kovács Róbert • A magazin teljes tartalma szerzői jogi védelem alá esik. Az ehhez fűződő jogok gyakorlására kizárólag a magazin kiadója jogosult. © Körösök Völgye Natúrpark Egyesület • A Körösök Völgye élménymagazin az Interreg V-A Románia–Magyarország program ROHU-14 azonosítószámú, „The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése c. projektjének keretében kerül megjelenésre. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap, valamint Magyarország és Románia kormányának társfinanszírozásával valósul meg. • Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

Szerző: Barócsi Janka

A zöld infrastruktúráról átfogóan a Körösök völgyében

„A zöld infrastruktúra rendszere természeti rendszerek, rekreációs területek, kultúrtájak és gazdasági tájak rendszerét jelenti." (KVNP Vezetői összefoglaló-Atlasz modul)

A zöld infrastruktúra emberek által kezelt természeti elemek (pl. zöldutak, zöld felületek, természetvédelmi területek) olyan hálózata, mely fenntartja a természetes ökológiai folyamatokat, megőrzi a természeti erőforrásokat, valamint nagy szerepet játszik az egészség és életminőség javításában. Ezen felül igyekszik összekötni az egymástól elszeparált ökoszisztémákat, óvja a természeti erőforrásokat, ökoszisztémaszolgáltatásokat, és elősegíti a klímaváltozáshoz történő alkalmazkodást, hatásainak csökkentését. Alapelvei a megelőzés, a rendszerszemlélet és a teljes hálózat átlátása, annak kialakítása a zöld területeket illetően.

A ReGrIN (Regionális Zöld Infrastruktúra Hálózat Terv) egy segédlet a zöld infrastruktúra céljainak kivitelezéséhez. Egy folyamatosan frissülő adatbázis, ami regionális szinten kategorizál ökológiai szempontok és természeti erőforrások szerint, és eszerint osztályozza az adott területet.

A Hármas-Körös Gyomaendrőd térségében – élővizeink az alföldi táj első számú zöld folyosóit jelentik a települési és mezőgazdasági kultúrtájak rendszerében

A hegyvidéki vízgyűjtők ma is bővelkednek az összefüggő természeti környezetekben

A KÖRÖS MINT TERMÉSZETI ELEM

Ahhoz, hogy átfogó képet tudjunk alkotni a Körösök völgyének zöld infrastruktúrájáról, annak teljes területi rendszerét kell átlátnunk.

A vízgyűjtőterületek összességét nézve a Románia és Magyarország területén közel azonos arányban osztozó Körösök völgye – amit Körös–Berettyó-vízrendszerként is neveznek – az Erdélyi-szigethegységtől egészen a Tiszáig nyújtózik. Mintegy 200 km-es tengelye a Bihar-hegységtől a Béli- és Réz-hegységen, valamint Királyerdőn és a Bihari-mezőségen keresztül átnyúlik a Nagy- és Kis-Sárrét, illetve a Körös–Maros köze területére. A hegyvidékek máig összefüggő természeti egységeivel szemben az alföldi területek szinte teljesen elvesztették természetes állapotukat, és mesterséges kultúrtájakká alakultak. Ebben a mesterséges tájban különösen fontos a védettséget biztosító rendszerek megteremtése.

Az alföldi környezet mezőgazdaság számára átalakított jellemző képe

TERMÉSZETI ÉRTÉKEINK MEGŐRZÉSE HATÁRON INNEN ÉS TÚL

A Körös–Maros Nemzeti Park, illetve az annak természetvédelmi kezelését ellátó igazgatóság, Magyarország hetedik nemzeti parkjaként 1997. január 16-án jött létre a Dél-Tiszántúl természeti és táji értékeinek megőrzése érdekében. Az igazgatóság működési területe mintegy 800.000 hektárt tesz ki, magában foglalva Csongrád-Csanád megye Tiszától keletre eső felét, egyes hullámtéri Jász-Nagykun-Szolnok megyei védett részeket (Hármas-Körös, Hortobágy-Berettyó), valamint teljes Békés megyét. Az intézmény a nemzeti park mellett 4 természetvédelmi terület, 10 szikestó és 573 db kunhalom kezelését látja el működési területén. A Natura 2000 hálózat 150.646 hektárra terjed ki, melyen belül 41 Natura 2000 terület felügyeletéről gondoskodik. A Körös–Maros Nemzeti Park teljes területe 52.125 hektár, melyből mintegy 6419 hektár tartozik a fokozottan védett kategóriába, 61 hektár erdőrezervátum, valamint 5486 hektár nemzetközi jelentőségű vadvíz, mely utóbbi a Ramsari Egyezmény védelmét élvezi. A nemzeti park 13 mozaikból áll, ahol az egyes területrészek az ősi táj töredékekben fennmaradt, jellemző élőhelyeinek, folyóinak, mocsarainak és pusztáinak egy-egy darabját hivatottak megőrizni az utókor számára.

A Kis-Sárrét és a Bélmegyeri Fáspuszta is fokozottan védett nemzeti parki terület

A Körösök völgyének romániai térségében a legfontosabb és legnagyobb természetvédelmi egység az Erdélyi-középhegység Természeti Park, amelyhez a Bihar-hegység, kisebb részben a tőle északra fekvő Vigyázó-hegység és a Gyalui-havasok egy része tartozik. Olyan – már nevükben is lenyűgöző – karsztbirodalmakat találunk itt, mint a Csodavár, az Elveszett világ, a Szamos-bazár, a Galbina-kőköz vagy a Boga-katlan. Jelentősebb természetvédelmi területek közé tartozik még a Cséffai Natúrpark, a Révi-szoros környéki hegyek, illetve a nagyobb folyók és patakok jelentette Natura 2000 területek a Fehér-, Fekete-, Sebes-Körös, valamint a Berettyó mentén.

Kitekintés a Szamos-bazárból

A békésszentandrási duzzasztó a Körös–Berettyó-vízrendszer legnagyobb magyarországi vízlépcsője

A ZÖLD TERÜLETEK FELDARABOLÓDÁSÁNAK PROBLÉMÁJA A KÖRÖSÖK VÖLGYÉNEK ALFÖLDI TERÜLETEIN

A Körösök völgyének síkvidéki természeti egységeit az ember túlnyomórészt elfoglalta, átalakította, feldarabolta. A legfontosabb természeti elemeknek – hullámtereikkel együtt – a folyók tekinthetők, amelyek ökoszisztémái a 19. századi folyószabályozások miatt töredékterületre zsugorodtak. Egykori gáttalan-parttalan, szabad kiterjedésükkel szemben ma keskeny, hosszú érként szaladnak végig a tájban, azonban így is képesek összefüggő zöld folyosóként funkcionálni. Vonaluk számos élőlény számára átjárható életteret biztosít az egész vízrendszer hosszán, amelyet azonban kisvizes időszakokban a duzzasztók nagymértékben degradálnak.

A folyók által nem érintett területek, azonban mind mozaikos, tehát egymástól mezőgazdasági és települési környezetekkel elválasztott és lehatárolt természetes élőhelyekké váltak az Alföldön (erdők, rétek, sztyeppek, nyílt vizek, nádasok, települési ligetek).

Ezek a mozaikok – amelyeket zöldfoltoknak vagy szigeteknek is nevezünk – a legtöbb növény- és állatfaj számára nem átjárhatóak, ezért élőhelyi vonatkozásban sérülékenyebbek. Fokozott veszélyt főként az ember ma is zajló tájátalakító tevékenysége, a települési, mezőgazdasági környezetek fejlődése, illetve az úthálózat folytonos fejlesztése jelent számukra.

Bizonyos fajok természetes úton vagy közvetett emberi hatások okán tűnnek el az adott élőhelyről annak elváltozása miatt, pl. mikroklíma, táplálékforrás, szukcesszió. A közvetlen okok között pedig a gyepterületek feltörése, az erdők kivágása, a duzzasztók és víztározók építése, illetve az idegenhonos fajok behurcolása említhető.

Az élőhelyi viszonyok megváltozására az élőlények természetes ösztönükből fakadóan elvándorlással/továbbterjedéssel igyekeznek reagálni, de a mozaikok rendszerében ezt csak zöldfolyosók, zöldhidak révén tehetik meg. Az egyes természeti területek között létrehozott zöld folyosók rendszere kapcsolatot hoz létre a mozaikok között, ami kulcsfontosságú a hosszú távú fennmaradásuk szempontjából.

A térség legfontosabb természeti mozaikjainak azok a kisebb-nagyobb puszták, pusztafoltok tekinthetők, amelyek egyben a leginkább átalakítatlan területei a tájnak. Megőrződésük nagyban köszönhető a réti gazdálkodás évszázadokra visszatekintő pozitív hatásainak, amely során ugyan az ember a saját, főként állattartó céljaira használta a természetet, ám a folyamatos legeltetéssel és kaszálással nem tönkretevője, hanem fenntartója tudott lenni a környezetének.

Ez az ősi gazdálkodási gyakorlat ma is tökéletes eleme lehet a zöld infrastruktúrarendszereknek, főként ha gyakorlata optimalizált módon zajlik. A megfelelő időben végzett, szakszerű kaszálással, legeltetéssel nem csupán fenntartani lehet az értékes fajokban egykor gazdag réteket és mezőket, hanem sok eltűnt/kipusztult növény- és állatfaj visszahonosításával fokozatosan meg is lehet azokat újítani.

Egy mesterséges csatorna vagy erdősáv is köldökzsinór lehet a mozaikok rendszerében

A gyepterületek védelme fokozottan fontos az erőteljesen átalakított alföldi tájban

A Körös–Maros Nemzeti Park számos ilyen terület fenntartója, tudatos tájmegőrző és tájrehabilitáló munkájukat olyan természeti értékmentés fémjelzi, mint a Tompapusztai löszgyep. A Battonyától 8 kilométerre északra fekvő, teljes területén fokozottan védettnek minősülő, mindössze 21 hektáros terület kis kiterjedése ellenére a nemzeti park egyik legféltettebb részterülete. A felbecsülhetetlen természeti értékekkel bíró, a Száraz-ér egy nehezen megközelíthető kanyarulatában a beszántástól megmenekült területet 1979-ben fedezte fel Csathó András János battonyai muzeológus. Védetté nyilvánítására 1989-ben került sor. Itt található Magyarország legnagyobb összefüggő, zonális helyzetű ősi löszpusztarét-állománya, amely egy alföldi löszháton, a Csanádi-háton, és nem szikes pusztai környezetben helyezkedik el.

Adott gyephez adott haszonállatot rendelhetünk. A juh és a szarvasmarha – a lóval és a kecskével szemben – például nem rágja tövig, „gyökérig" a növényzetet, így a gyökér és a szár alja fennmarad és jobb eséllyel képes megújulni. Sok növény jól tűri, sőt „igényli" a bizonyos mértékű taposást, amely szükséges egyes fajok fennmaradásához és hatékony terjedéséhez azáltal, hogy a magokat, a földből kilazult fűcsomókat az állatok a földbe tiporják, tömörítik a termőtalajt, trágyával látják el azt. A terület érzékenységétől és veszélyeztetett fajaitól függően kell megválasztani tehát a kezelés módját, az alkalmazott állatállományt. Ha a sérülékenység miatt az állattartó területkezelés nem megengedhető, kaszálás javasolt. A legveszélyeztetettebb területeken – a kistestű állatok és a fészkelő madarak védelmében – gépi kaszálás helyett, kézi kaszálás alkalmazása jelent csak ideális megoldást.

Juhnyáj Füzesgyarmat térségében

ZÖLDINFRASTRUKTÚRA-STRATÉGIÁK A KÖRÖSÖK VÖLGYÉBEN – TERMÉSZETVÉDELEM, GAZDASÁG ÉS ÖKOTURIZMUS ÖSSZHANGJA

A folyók, illetve a természetkörnyezeti szempontból szintén jelentős holtágaik nemcsak természetvédelmi, hanem gazdasági és rekreációs szempontból is nagyon fontos elemei a tájnak. A hajdani vizes, mocsaras alföldi vidék szerves tápanyagokban gazdag üledéke kiváló termőföldet ad, ez azonban eredményezi a területek jelentős mértékű mezőgazdasági hasznosítását. Az államilag támogatott erdősítés, a mezsgyehagyás, a dűlők fásítása, a gyepterületek megóvása rendkívül fontos zöldítési programok a természeti környezetben szűkölködő területeken.

Turisztikai szempontból elsősorban vizeink, vízpartjaink kínálnak a szabadidős kikapcsolódásnak páratlan teret, leginkább a horgászati hobbi, illetve az aktív és ökoturisztika vonatkozásában. Utóbbi főként a vízitúrázás térségi hagyományaira alapozódik, az ökoturizmus pedig napjainkban kezdi erőteljesebben felfedezni a folyóvizek vadregényes világát.

A zöldinfrastruktúra-hálózatok ökoturisztikai jelentőségét erősítik az olyan tanösvények is, amelyek tematikusan fűzik fel a környező természeti vagy kulturális értékeket, vagy akár ötvözik is azokat. Békéscsaba környezetében számos példaértékű tanösvény létesült az elmúlt évtizedben, mint például a Csabai Körtúra tanösvény, a Széchenyi ligetben található Lischka Lipót tanösvény vagy a pósteleki kastélyparkban lévő Wenckheim-Széchenyi tanösvény.

Rekreáció tekintetében azonban vitathatatlanul a horgászturizmus említhető első számú helyen. Hazánkban közel 700 ezer regisztrált horgász keresi – sok esetben családosan – a halfogás élményének a lehetőségét, számukra a Körösök vidéke több száz kilométernyi folyóvizet, holtágak garmadát, számtalan csatornát és bányatavat kínál. Igényeik azonban gyakran párosulnak ökoturisztikai élménykereséssel is, amikben a zöld infrastruktúra rendszerek nagy szerepet kaphatnak a jövőben.

Zöld infrastruktúránkat azonban nem csak a folyóink és holtágaink adják. Turisztikai rekreációs környezetet jelenthetnek a településeken belüli és kívüli bármely olyan területek is, amelyek vonzóak lehetnek természetkörnyezeti és/vagy kulturális szempontból. Mindehhez kiválóan adoptálható a hazánkban is erőteljesen felfutó

kerékpáros turizmus, amely nagyobb távolságokat is képes átfogni egy tájban. A Körösök völgyének mozaikos rendszerében ez különösen releváns szempont, amelyet kiemelten figyelembe kell venni a zöld infrastruktúra rendszerek kialakításában.

Kiváló példa erre a Modern városok program részeként megvalósuló, 2020 őszétől kezdődő Wenckheim turisztikai kerékpárút kialakítása Békés megye székhelyén és környékén. A Wenckheim-kerékpárút Békéscsaba belvárosát érintve összeköti a szabadkígyósi, gerlai, pósteleki és – az M44-es gyorsforgalmi út szervizútján keresztül – a gyulai Harruckern–Wenckheim–Almássy-kastélyokat, növelve a térség ökoturisztikai attrakcióit, erősítve a kerékpáros turisztikai forgalmat. Az útvonal bejárásával az építészeti hagyaték mellett a Munkácsy-negyed és a békéscsabai bányatavak világa is megismerhető lesz.

Az alföldi környezet egykor kiterjedt tanyavilágnak adott otthont, amely napjainkra nagyrészt felszámolódott, illetve funkcióit tekintve is átalakuláson ment/megy keresztül. Egyre több az olyan tanyagazdaság, amely a hagyományőrzés, a helyi termékek előállítása, a vendégfogadás révén igyekszik fenntartható jövőképet találni.

Ennek okán a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület 2018-ban létrehozta a Tanyák a Körösök körül hálózatot, amely két fő elemből áll. Az első egy Tanyasi tanösvény, amely Szarvastól egészen Tarhosig mutatja be a Natúrpark és egyben Békés megye tanyavilágának jelenét, múltját és jövőbeni elképzeléseit, fejlődési útjait. A másik fő elem a Nyitott tanyagazdaságok hálózata, amelyhez olyan tanyagazdaságok csatlakoztak, amelyek a tanyasi élet mindennapjait szívesen mutatják be az érdeklődők számára. A hálózat tagjai között több évtizedes múlttal rendelkező tanyagazdaságok is találhatóak, amelyek tanyasi közösségi tereket, falusi szálláshely- és vendégasztal-szolgáltatást kínálnak. A tanyákra látogatók megismerkedhetnek a tanyasi élet mindennapjaival, a tanyasi életmód összetettségével és szépségeivel is.

Nyitott tanyagazdaság-látogatás a csorvási Eszter-tanyán

A Békéscsaba déli határában lévő bányatórendszer évtizedek óta dédelgetett komplex turisztikai hasznosításának ötlete – ahol a horgászat, a vízi sportok, az ökoturisztika egyaránt ötvözhető – egyik mintajövőképe lehet a zöld infrastruktúra rendszereknek

HATÁRON ÁTNYÚLÓ ZÖLDINFRASTRUKTÚRA-STRATÉGIÁK

A közös tájegység és az államhatár mellettiség a két ország természetvédelmi érdekeltjeitől mindig is megkövetelte az együttműködést. Ennek köszönhetően sikerült nemzetközi forrásból (Phare CBC), a határ román oldalán kialakítani a Maros-völgyi Természeti Parkot (Arad-Pécska) és a Cséffai Természeti Parkot (Radványi-erdő) is. Az Európai Unós források a közelmúltban egy újabb, kiemelten fontos program megvalósítását tették lehetővé.

A Nagyszalonta környéki túzokállomány megmentése

A *„The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése* elnevezésű projekt főként a Románia térségén belül élő túzokállomány védelmének érdekében jött létre. A projektben vezető szerepet vállalt a nagyszalontai önkormányzat, partnerként dolgozik együtt Békés Város Önkormányzatával, valamint a magyarországi Körösök Völgye Natúrpark Egyesülettel és a romániai Milvus Egyesülettel.

Romániában csupán két területen lehet találkozni túzokokkal, a Bánságban Nagyszentmiklós térségében, illetve Nagyszalontán. De míg a bánsági–vajdasági populáció a kipusztulás szélén táncol, és csak elvétve lehet egy-két példányt megfigyelni a határ romániai oldalán, addig Nagyszalonta közelében még most is számottevő – alapvetően a jelenlegi egyetlen életképes – romániai túzokállomány él.

A természetes gyepeknek egyre nagyobb része kerül

A Wenckheim-kerékpárút egyik attrakcióját a felújított szabadkígyósi Wenckheim-kastély fogja jelenteni

Nagyszalonta túzokjai

beszántásra és monokultúra telepítésére – azaz mezőgazdasági hasznosításra – Románia területén is, ami az emberi zavaró hatásra egyébként is nagyon érzékeny túzok természetes élőhelyeit számolja fel. A túzok védelmét, a természet megőrzését célzó projekttel 1500 hektár összterület rehabilitációja, megőrzése a cél.

Határtalan vándortúra a Körösök völgyében

A határon átívelő táj „egységesítésének" példáját nem csupán a természetvédelmi törekvések adják. A turisztika is egyfajta elősegítője lehet a zöld infrastruktúra rendszereknek, ezt minden más programnál előbben hirdeti a Százlábú Egyesület által 2010-ben életre hívott Határtalan Vándortúra minden évben ismétlődő sorozata, amely számos magyarországi és román partner összefogása, segítsége révén valósul meg.

Ez egy olyan üzenet, amelyben ott sűrűsödik mindaz a lényeg, amit a Körösök völgye szónak jelentenie kell. A Körösök mint zöld folyosók tengelyként kötik össze a természeti környezeteket, népeket, nemzeteket, hagyományokat, kulturális és történelmi értékeket. A többnapos rendezvény célja, hogy ez az üzenet a Fekete-Köröst követve jusson el a romániai forrásvidéktől a magyarországi területekre.

A Szentlélek eljövetelét és a Szentháromság dicsőségét hirdető pünkösdi ünnepkör időszakára időzített túra a 0. napon a Fekete-Körös eredésétől, a lenyűgöző Szentháromság-vízeséstől gyalogtúrával indul. A tripla zuhatag az Erdélyi-szigethegység „legtetejéről" a Nagy-Bihar (1849 m) csúcs alól lezúduló víztömegek fő ágát jelenti, amely szépségén túl szimbolikus jelentőséggel is bír. Az ezt követő napokban választható módon kerékpárral vagy vízitúra formájában járható végig a magyarok lakta településeket is felfűző Fekete-Körös vonala és annak festői völgyei. A közel 160 kilométeres vízi út, valamint a sok-sok látnivalót érintő több mint 200 kilométernyi kerékpáros útvonal megtétele után a túrázók a határhoz érkeznek, amit a folyó hátán, ideiglenes határnyitás keretében lépnek át, ezzel is hirdetve a Körösök határtalanságát. Az egy héten át tartó túra végül ünnepélyes fogadási keretek között a békési duzzasztónál lévő kishajókikötőbe fut be.

Határtalan Vándortúra-pillanatok

ZÖLD INFRASTRUKTÚRA A GLOBALITÁS SZOLGÁLATÁBAN

Egy tájegység természeti, kulturális, turisztikai értékeinek zöldinfrastruktúra-hálózatba történő integrálása nem csak egy térség zöld környezeti állapotait javíthatja, hanem pozitívumként adódik hozzá a globális környezeti problémák orvoslásához.

A zöld környezetek fenntartása, gyarapítása, a társadalmi „zöld érzékenység" erősítése számos egyetemes probléma megoldását támogatja közvetett módon, mint például a természetkárosító anyagok, technológiák visszaszorulása, az energia- és víztakarékosság kérdésköre, az egészségtudatosabb életmód választása.

Általános tapasztalat, hogy a zöld infrastruktúra csökkentheti a fogyasztók „szürke" infrastruktúrától való függését, ami a környezetünket több káros hatással terheli.

„A kutatások azt mutatják, hogy a zöld infrastruktúra olcsóbb megoldásokat kínál, mint a szürke infrastruktúra, és emellett járulékos előnyök széles körét nyújtja a helyi gazdaság, a társadalmi viszonyok és a tágabb környezet számára." (Gorm Dige)

Mindent összegezve: a zöld környezetekhez való aktuális helyi társadalmi és globális hozzáállás jól tükrözi az egész emberiség vagy adott embercsoportok viszonyulását a zöld infrastruktúra-rendszerekhez. Ez pedig mindenkori alapja annak, hogy a holnapban milyen lépések tehetők valósan a bolygó és az emberiség zöld jövőjéért.

Fotók: Tószögi György

Természeti környezet Békéscsaba legnagyobb lakótelepének szomszédságában

Szerző: dr. Szilvácsku Zsolt

A turizmus és a táj egymásrautaltsága a hazai natúrparkokban

Körösladány és a vadregényes Sebes-Körös – természeti és települési környezet szomszédsága

A táji és a települési környezet a turizmus alapvető kerete, amelynek minősége, természetessége, fenntarthatósága és az ott működő közösségek összetartozása, szolgáltatások kiválósága, egymásra épülése és együttműködése meghatározó tényezők a tájban élők és az odalátogatók turisztikai, rekreációs igényeinek kielégítése tekintetében.

A mostani nehéz, kiszámíthatatlan időkben új értelmet és értéket kapnak a környezetünkben található szabad terek, közösségi, rekreációs és turisztikai célpontok. Felértékelődnek a közelben fekvő értékes, nyugalmat, kikapcsolódást kínáló vagy éppen mozgás, aktivitás lehetőségét biztosító terek, területek. A hazánkban jelenleg is formálódó natúrparkok céljukat, működési módjukat és eddig elért eredményeiket tekintve sok tekintetben hozzásegíthetnek az eligazodáshoz napjaink jellemző zavaros bizonytalankodásaiban, vagy éppen ellentmondást nem tűrő ajánlataiban.

A természeti és kulturális értékek védelme és a turizmus sok tekintetben azonos tőről fakad. Jó esetben mindkettő számára fontos a természeti környezet, a tevékenységének helyet adó táj, természeti és kulturális értékeivel, sajátos, egyedi adottságaival, működési törvényszerűségeivel. A turizmus szereplői gyakran kész tényként és állandónak feltételezik a táj szépségét, gazdagságát a természeti környezetet, kulturális gazdagságát, amelyben turisztikai kínálatukat megfogalmazzák, amely keretet ad a kínált szolgálatatásuknak legyen az egy szálloda vagy wellnesközpont, de akár egy kerékpár- vagy hajókölcsönző hálózat. Kevesen gondolnak arra, hogy a víz minősége, a tájkép, az élővilág számos ponton sérülhet a turisztikai szolgálatatások figyelemtlen kialakítása, vagy a tőlük független beavatkozások, vagy kezelések elmaradása miatt. Ezen negatív hatások viszont az általuk felépített szolgáltatások népszerűségére lesznek kedvezőtlen hatással (pl. a kedvezőtlen vízszintváltozás vagy a part menti területeken bekövetkező kedvezőtlen folyamatok, mint a fák, vízi növények kipusztulása stb.). A természeti és

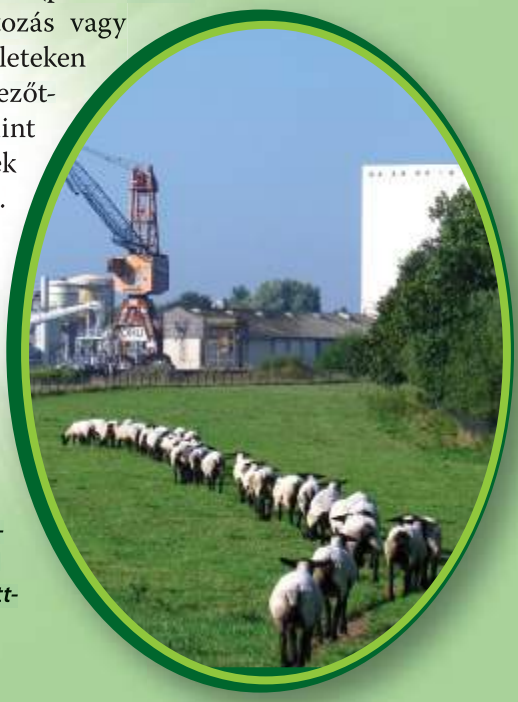

A különböző beruházások megfelelő helyének megtalálása és tájba illesztése közös feladat, amely a beruházó, a helyi önkormányzat, a tájvédelem és a szomszédos területhasználók együttműködésére épül

Az elhagyott, felhagyott telepek hasznosítása előnyt kell hogy élvezzen a természeti területek felhasználásával, beépítésével szemben

kulturális környezet fenntartása, kezelése a turizmus tevékenységi körén kívül eső feladat, azonban jelentős hatással bír a táj turisztikai potenciáljára. A két terület kölcsönös összehangolására van szükség különösen egy natúrparki tájban, térségben.

Másik közös vonása a turizmusnak és a természeti és kulturális értékek védelmének, hogy mindkét terület működése az alábbi folyamatra fűzhető fel: felfedezés – megismerés – megőrzés/hasznosítás – hazaszeretet/identitás.

Az értékek felfedezésétől azonban kacskaringós és buktatókkal, zsákutcákkal teli út vezet az együttműködéshez, a hazaszeretet megerősödéséhez, a közös táji identitás újrafelfedezéséhez. A tájban rejlő értékek felfedezése ösztönzi a turistákat, természetjárókat és a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatókat, de hasonlóan a természeti és kulturális értékek elkötelezett védelmezőit is.

Már a felfedezési szakaszban elválhatnak útjaik, mivel a turisztikai szolgáltatók figyelme a kiaknázhatóság, kihasználhatóság irányába erősebb, míg az értékvédőket inkább a felfedezett értékek rendszere, működési sajátosságai érdeklik, mintsem a hasznosíthatóságuk. Ebben a pontban a közös, hogy mindketten értéket látnak az adott területben vagy adottságban, ilyenkor lényeges, hogy megtalálják a fenntartás, hasznosítás és értékőrzés kényes egyensúlyát, amely a terhelhetőség, a kapacitásfejlesztés és a megőrzés oldaláról is mértékletességet, ötletességet, kreativitást kíván. Mindezek mellett még a természeti és kulturális értékek, az azokat jellemző folyamatok, törvényszerűségek, illetve a részvevő személyek iránti tisztelet is elvárható a résztvevőktől.

A következő lépésben a kérdés az, hogy a turizmus oldalán a (1) versengő, egyéni célokra koncentráló gazdaság vagy a (2) területi kötődéssel és felelősséggel bíró együttműködésre alapuló gazdálkodás kerül-e előtérbe, illetve, hogy a másik oldalon az (1) öncélú, helyi közösségeket kizáró védelem vagy a (2) helyi tudásra és kapcsolatrendszerre építő gondnokság válik-e jellemző szemléletté. Valódi szövetségre és együttműködésre, szinergiákra akkor számíthatunk, ha mindkét fél a második utat választja. Ekkor van esély, hogy a hazaszeretet és a táji, helyi identitás kialakuljon, megerősödjön, mint összekötőkapocs és hajtóerő, egy élő és a nehéz, válságos időkkel megküzdeni képes tájszintű együttműködést, közösséget eredményezzen.

Az utak kijelölésére, fenntartására és használatára szövetségeket kell kötni a tájban, ha azt szeretnénk, hogy mindenki örömére és szolgálatára legyenek

A folyamat a zsákutcák elkerülésével, újra és újra megújúlhat, újabb értékek fedezhetők fel, jöhetnek létre, amely egy élő együttműködésben újabb gazdasági, társadalmi és ökológiai eredményeket hozhat. Amíg a zsákutcás megoldások várható időn belül problémák halmazát öntik a résztvevőkre.

Csak a környezetbarát, „szelíd" túramódok szolgálhatják hosszú távon a natúrparki értékek fennmaradását
(Fotó: Tószögi György)

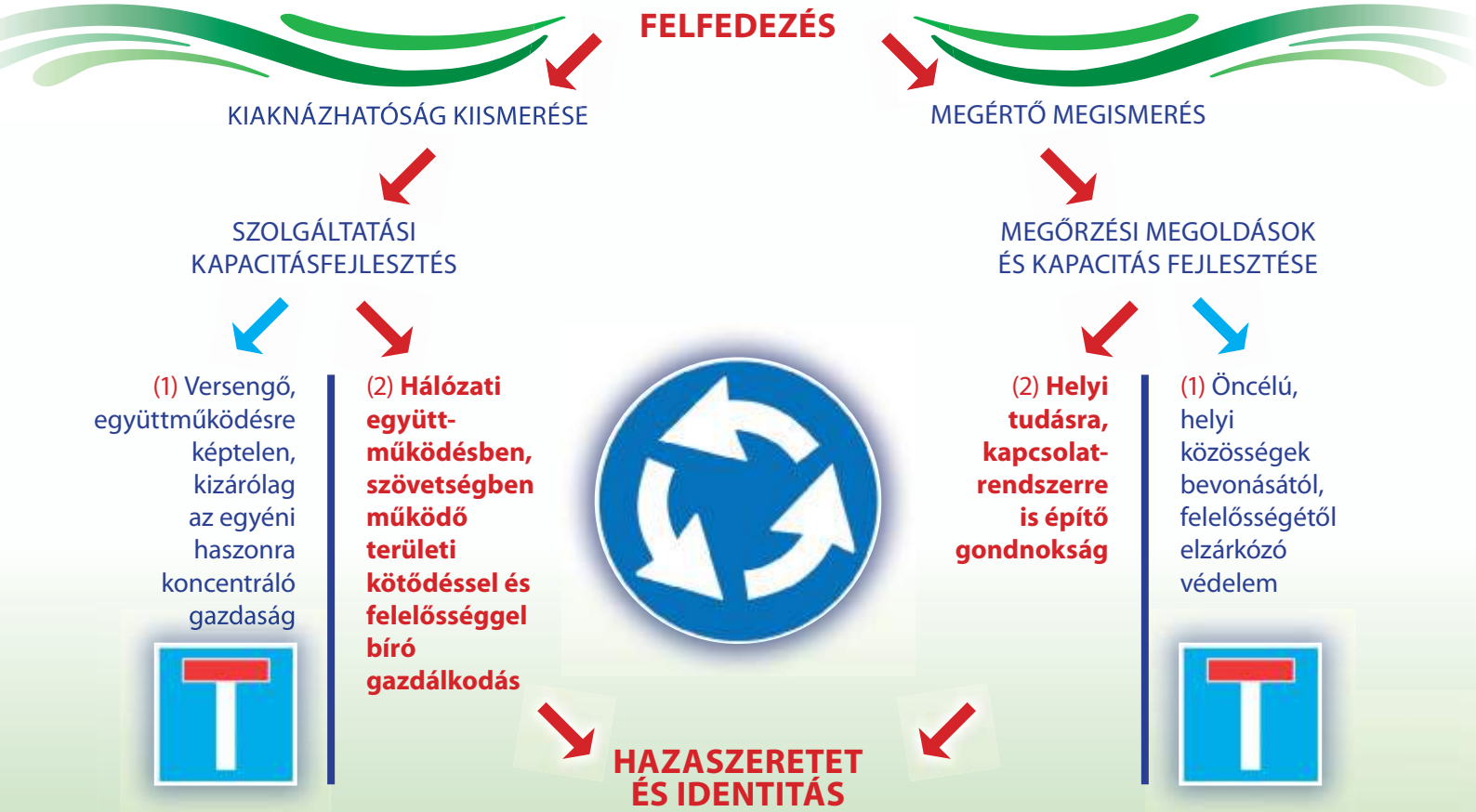

A felfedezéstől a fejlesztési tevékenységeken át a hazaszeretet és az identitás megerősödéséig (Szilvácsku Zs., 2020)

A natúrpark munkaszervezet fő feladatát, küldetését tekintve nem turisztikai szolgáltató, de térségben, tájban működő szolgáltatók közötti együttműködésnek, és a szolgáltatók fenntartható, környezeti, természeti és társadalmi erőforrásokat kímélő értékteremtő gyakorlatának elhivatott és felkészült támogatója, motorja. Amennyiben turisztikai tevékenységet végez, akkor abban mintaadó, mintaértékű ahogyan a természeti, kulturális, táji örökséggel bánik, óvja és értékekben gyarapítja, alkalmazkodva a táj és a helyi közösségek sajátosságaihoz. A tájgondnok szerepének betöltése a táj földhasználóival, területkezelőivel együtt az alapját teremti meg annak, hogy a térségben élő turisztikai vállalkozók bevételre tehessenek szert ezek turisztikai termékké fejlesztésével és piacra vitelével. E logika mentén ugyanakkor fontos, hogy a turisztikai szolgáltatók –, akik lehetőség szerint natúrparki együttműködő partnerek – bevételeik egy részét visszaforgassák a fejlesztések alapjául szolgáló táji örökségi helyszíneknek, elemeknek, illetve magának a natúrparki tájnak a jó állapotban tartására.

A natúrparki együttműködések területén működő turizmus egyik alapvető célközönsége a helyi lakosság, mivel egyrészt a helyi lakosságra mint turisztikai célt (is) szolgáló termékek, szolgáltatások fogyasztóira tekint egy natúrpark, akik helyi útvonalakat keresnek a mozgásigényük, testi és lelki feltöltődésük, természettel való kapcsolati igényük kielégítésére, környezetbarát (nem motoros) közlekedési formák használatára. Másrészt pedig a natúrpark területén élők közösségfejlesztésére, közös identitásuk, összetartozásuk erősítésére, egymásra találásuk és szolgáltatások iránti igényük helyi kielégítésére is hasznosíthatók a különböző turisztikai létesítmények, terek, területek, útvonalak.

Csőszkunyhók, pásztorszállások új funkciót is kaphatnak akár a turizmus, akár az oktatás, környezeti nevelés terén

Magtárak és majorsági épületek turisztikai szálláshelyként is felújíthatók, azonban még jobb, ha sikerül a feldolgozás, a termelés és a bemutatás, a szállás szolgáltatásait összehangolni, együtt működtetni

Országos jelentőségű védett természeti terület

- nemzeti park
- tájvédelmi körzet
- természetvédelmi terület
- természeti emlék

Natúrparkok

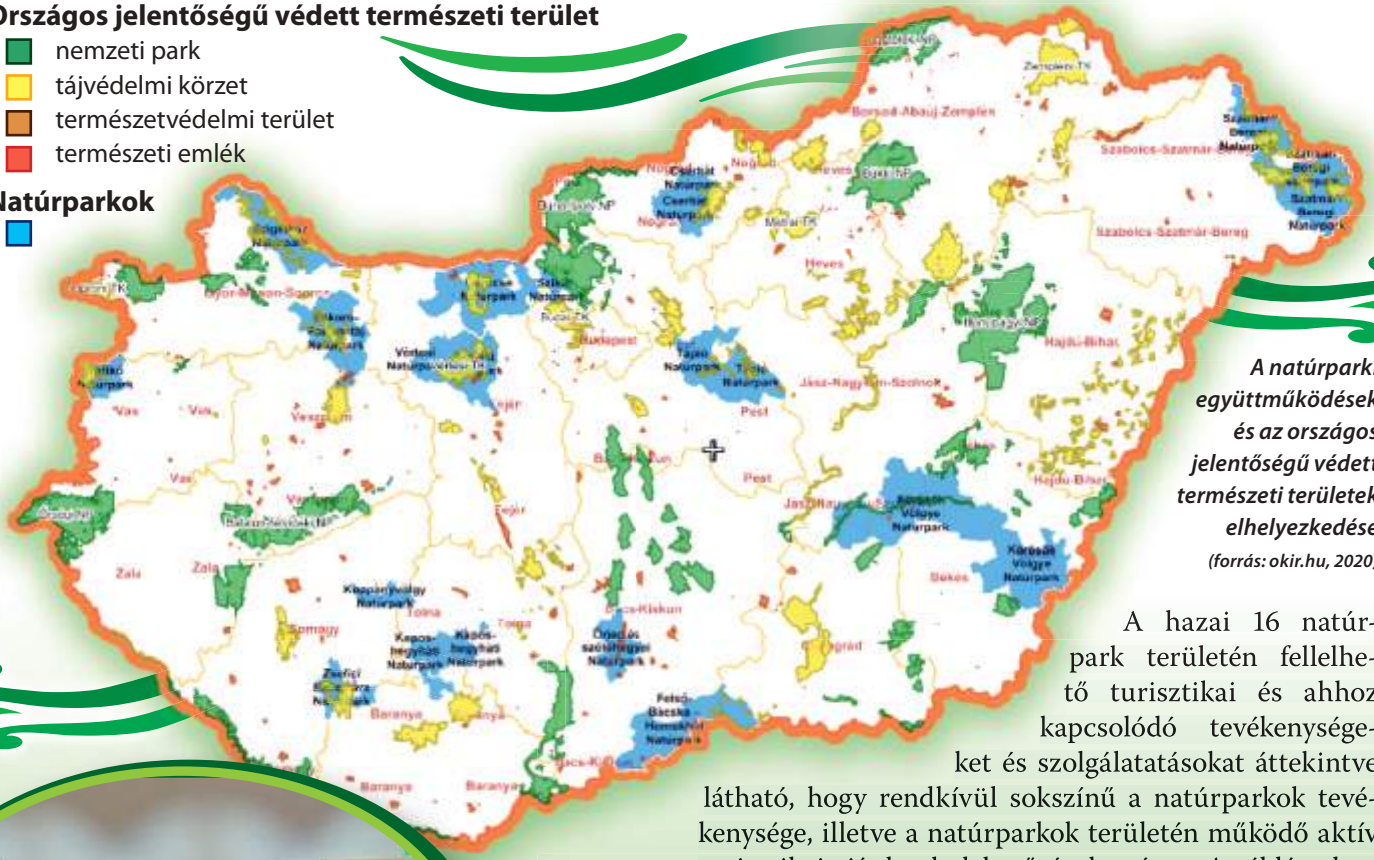

A natúrparki együttműködések és az országos jelentőségű védett természeti területek elhelyezkedése (forrás: okir.hu, 2020)

A hazai 16 natúrpark területén fellelhető turisztikai és ahhoz kapcsolódó tevékenységeket és szolgálatatásokat áttekintve látható, hogy rendkívül sokszínű a natúrparkok tevékenysége, illetve a natúrparkok területén működő aktív turisztikai ajánlatok, lehetőségek száma. A táblázatban bemutatunk néhány hazai natúrparki példát.

A partnerségben történő együttműködés elengedhetetlen a jövő kihívásainak tükrében (Fotó: KVNE)

E kettős cél – a helyi szabadidő-eltöltési és közösségfejlesztési cél – együttes teljesülését kell, hogy szolgálják a natúrparki aktív és ökoturisztikai fejlesztések. Az itt leírt szemléletet a natúrparki munkaszervezet-vezetők és számos polgármester megerősítette az interjúk, beszélgetések során.

A hazai natúrparki együttműködések elhelyezkedését tekintve és turisztikai potenciálját vizsgálva, láthatjuk, hogy rendkívül sokszínű és változatos kínálattal bírnak, mind táji, természeti, mind néprajzi, társadalmi és kulturális értékeit, illetve turisztikai vonzerejét tekintve. A natúrparki együttműködés kiemelt helyzetbe hozza térségét, területét, mivel számos ágazati, üzleti, társadalmi, közösségi csoportot köt össze egy adott területen. Az összekötő szerepéből adódóan a natúrparkban a különböző, pl. turisztikai szolgáltatók, a földhasználók, a tulajdonosok, a településvezető, a helyi turisták is „egy asztalnál ülnek”, közös programokon, eszmecseréken vesznek részt, elősegítve ezzel egymás és a táj értékeinek és problémáinak megismerését, megértését.

A NATÚRPARKOKBAN MINDEN ALAP ADOTT, HOGY MINT TÁJI SZOCIOÖKOLÓGIAI RENDSZEREK A FENNTARTHATÓ TURIZMUS MINTATERÜLETEIVÉ VÁLJANAK.

NÉHÁNY PÉLDA A HAZAI NATÚRPARKOK AKTÍV, ÖKO- ÉS GYÓGYTURISZTIKAI TEVÉKENYSÉGEIBŐL

Natúrpark neve	Mérete (km^2)	Települések száma	Ízelítő az adott natúrpark aktív és ökoturisztikai erősségeiből
Írottkő Natúrpark	234,61	16	szervezett gyalogos túrák, tanösvények, erdei iskola, natúrparki termékek boltja, kulturális programok, példaértékű együttműködési és szolgáltatási programok
Vértesi Natúrpark	358,23	17	értékfeltárás, értékőrzés, kezelés, természetmegfigyelés és bemutatás, természetvédelem, tájgazdálkodás, natúrparki termékek
Cserhát Natúrpark	382,60	22	natúrparki zöldút modell és hozzá kapcsolódó mobilapplikáció, „Élő Cserhát” projekt tanfolyamai, tudásőrzők, tájfajták, kulturális, néprajzi örökség, világörökség település és környezete
Szatmár-Beregi Natúrpark	1037,91	67	kiadványok, természet- és madármegfigyelés, tájértékek, vendégszeretet, gasztronómia, kerékpárutak, természetközeli vízitúrázás, szakrális értékek
Körösök Völgye Natúrpark	2072,47	14	termál- és gyógyvizek, vízi túrák a Körösökön és holtágakon, kerékpáros túrák, tanyahálózat, gasztronómia, helyi termékek, mezőgazdasági területek természeti, települések kultúrtörténeti értékei
Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark	312,92	5	egykori lápvidék, ma hazánk legnagyobb tőzegtava, természetközeli gazdálkodás, a löszhát peremén 1200 borospince sorakozik

Megfigyelhető a hazai natúrparkokban, hogy megjelennek egyrészt a közvetlenül a turizmus részét képező aktív, öko- és kulturális turizmus speciális tevékenységei, illetve a turizmust lehetővé tevő, környezeti és kulturális hátterét adó, annak alapjául szolgáló nélkülözhetetlen tájszintű alaptevékenységek. A tájszintű alaptevékenységek közé azokat a tevékenységeket soroltuk, amelyek nem tartoznak a turizmus feladatai közé, jelenlétük, megvalósulásuk, hiányuk azonban jelentősen befolyásolhatja egy adott táj turizmusát. Ezen koordinációs, szervező, együttműködő, szövetségek kötését és működtetését jelentő, vagy megőrző, kezelő, megfigyelő, értékelő sok esetben szolgáltató, ellátó tevékenységek nélkül a turizmus területi és személyi kondíciói és teljesítőképessége, befogadó képessége jelentősen gyengül, akár létalapja is veszélybe kerülhet, az az alap, amiért vonzó és érdeklődést keltő az adott táj.

Szervezett kenutúra a Kettős-Körösön
(Fotó: Tószögi György)

TURIZMUST LEHETŐVÉ TEVŐ, KÖRNYEZETI ÉS KUTRÁLIS HÁTTERÉT ADÓ, ANNAK ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ NÉLKÜLÖZHETETLEN TÁJSZINTŰ ALAPTEVÉKENYSÉGEK:

- Kulturális és természeti, táji értékgyűjtő, feltáró és őrző, kezelő, fenntartó tevékenységek.
- Útvonalak kijelölése, tematikus (természet, táj, kulturális, lovas, gyalogos, kerékpáros, vízi stb.) útvonalak kialakítása, sportolásra és közösségi játékokra alkalmas területek kijelölése karbantartása, útvonalak melletti területek kezelése az útvonal használatával összefüggésben, esetleg kezelési és fenntartási megállapodások.
- Védjegyek, elismerések, minősítések a natúrpark sajátjaként, vagy magasabb szintű, nemzeti, nemzetközi minősítések jelenléte, szervezése, fejlesztése.
- Program és együttműködés szervezése, koordinációs, összehangoló feladatok ellátása (pl. különböző szolgáltatók összefogása, segítése, együttműködések, szövetségek kialakítása, megerősítése, helyi, táji ellátási lánc, kosárközösség a szolgáltatók számára stb.).
- Képesség- és kapacitásfejlesztési tevékenység végzése, segítése az egyes szereplőket érintően (különböző szereplők fejlesztése, képzése, szemléletformálás).
- Információ szolgáltatása, tájékoztatás, belső és külső kommunikáció.
- Belső monitoring és értékelések, közös ünneplések szervezése, közös tervek készítésének koordinációja, ösztönzése.

Tanösvények, bemutatóhelyek a tájműködés megértésének és a táj megszeretésének helyei

A KORONAVÍRUS OKOZTA JÁRVÁNY KÖVETKEZTÉBEN KIALAKULT, A NATÚRPARKOK MŰKÖDÉSÉT IS ÉRINTŐ HELYZETBŐL ADÓDÓ LEHETŐSÉGEK KÖRVONALAZÁSA

Az aktív turizmus mozgásformái, természetmegfigyelési lehetőségek egyénileg vagy családosan is űzhetők, ez kellemes időtöltés lehet a megszokott társasági programok ideiglenes helyettesítésére. Láthatóan az eldugottabb, kevésbé frekventált kirándulóhelyszínek szerepe felértékelődik, illetve a hangsúly a lakóhelyhez közeli, egynapos programlehetőségekre helyeződött át.

Az élelmiszer-ellátás bizonytalanná válásával, illetve a nehéz helyzetbe került vállalkozók támogatására megindult a „Vegyélhazait" mozgalom, ahol a helyi termelőket népszerűsítik, az ő szerepük egyre inkább felértékelődik.

Javaslatok:

- Túraötletek, helyszínek, látnivalók megosztása, amelyek jelenleg is látogathatók.
- Túravezetésre, terepi programok vezetésére, segítésére helybéli, felkészült személyek felkészítését, rendelkezésre állását biztosítani, jellemzően kiegészítő munkalehetőségként.

Interjú a közmédiának a Körösök Völgye Látogatóközpontnál
(Fotó: KVNE)

- A településekről kiáramló egyéni és családi szintű túrázás és természetjárás szervezett kereteinek, a biztonság feltételeinek kialakítása oly módon, hogy a természeti értékek, területek túlterhelése elkerülhető, megelőzhető legyen.
- A hirtelen, nehezen követhető változások és bizonytalanság idején szükség van a hiteles, aktuális információ közvetítésére, ebben a natúrpark is szerepet vállalhat (pl. a területén található vendéglátóipari egységek és szálláshelyek nyitvatartásának, jelenlegi működési feltételeinek összegyűjtése, kommunikálása, munkalehetőségekről tájékoztatás).
- A natúrparkok online felületeinek fejlesztése elsődleges jelentőségű: ide tartozik egyrészt a honlapok hiányosságainak pótlása, másrészt a Facebook-oldal mint elsődleges kommunikációs felület fejlesztése. A vírushelyzetben kifejezetten megnövekedett az online forgalom, marketing szempontjából az egyik legfontosabb feladat kihasználni ezt a lehetőséget a figyelemfelkeltésre. Hiába esett vissza a turizmus forgalma, a Facebook-oldalon napi rendszerességű információmegosztással jelentősen növekedhet a natúrpark oldalának látogatottsága. Ezek lehetnek apró érdekességek, rövid cikkek a natúrpark értékeiről, túrajavaslatok, kihívások, vagy akár játékok is (pl. Pilisi Sziklák Natúrpark, Írottkő Natúrpark).
- A natúrpark természeti és kulturális értékeit, erőforrásait bemutató és nyomon követő adatbázisok fejlesztése is fontos feladat.
- A natúrparki hálózati partnerség bekapcsolása, az online kapcsolatok és információcserék kiépítése, amely a korlátozások utáni időszakban segítheti a naprakész informálódást, tájékoztatást.
- Ezen kívül a vírushelyzet lehetőséget ad az önvizsgálatra is a natúrparkok számára: érdemes felmérni, összegezni az eddigi sikereket, illetve összegyűjteni a hiányosságokat, amelyek javításával, fejlesztésével a későbbiekben foglalkozni szükséges.
- A natúrpark érintettjeinek helyzete is befolyásolja a szükséges lépéseket – online felmérésekkel kideríthetjük, mivel segítheti leginkább a natúrpark a nehéz helyzetbe került helyi vállalkozókat, illetve a turizmus további résztvevőit – ez lehetséges akár szervezeti értékelő gyűlés összehívásával is, természetesen digitális formában.
- Termelői és értékesítési együttműködések fejlesztésének és beindításának erősítése és megvalósítása.

Helyi termelői kínálat a békéscsabai Ligeti vásáron
(Fotó: Tószögi György)

A turisztikai és a szorosan kapcsolódó vidékfejlesztési célok eléréséhez szükséges, hogy a natúrpark megnevezés egyben turisztikai térségmárkává váljon. Növelve a jelenleg elaprózott vidéki, városi vonzerők összekapcsolt piaci megjelenését, a helyi és országos szinten a natúrparkok ismertségét és a lakosság natúrparki tudatosságát, identitását. Ahhoz, hogy a „natúrpark" név garanciát jelentsen a szolgáltatásra vagy egy adott típusú turisztikai termékre, a natúrparkokat a piacon együtt szükséges pozícionálni, turisztikai termékké formálni, natúrparkbrandet építeni. A natúrparkbrand középpontjába – összhangban a natúrparkok általános szellemiségével és egyben a hazai turizmus egyik hiányzó szegmensére fókuszálva – a tájszintű fenntarthatósági szemléletet javasolt helyezni.

A turizmus mellett nem szabad elfelejtkezni a natúrparkok rekreációs térségként történő fejlesztéséről és pozicionálásáról, különösen a nagyvárosok környékén elhelyezkedő natúrparkokban (a natúrparkok „belső turizmusa"). Ennek finanszírozására térségi finanszírozási modellt javasolt kidolgozni a natúrparki térség közeli kibocsátó központokkal és állami szereplőkkel együttműködésben.

Összességében távlati célként kitűzhető, hogy a natúrparkok országos szinten a fenntartható turizmus mintatérségeivé váljanak speciális tervezési és finanszírozási keretek kialakításával.

Fotók: dr. Szilvácsku Zsolt

Túraindítás a Körösök Völgye Látogatóközpontnál (Fotó: KVNE)

Szerző: dr. Rákóczi Attila

„A CIVILIZÁCIÓ HALAD, A HALOM MARAD”

A kétegyházi Török-halom

Konferencia a kunhalmokért

A hagyományokat követve, negyedik éve rendeztek a kunhalomkutatók közös konferenciát 2020. október 4-én a kunhalmok védelmében Békés megyében. Az idei évben Kétegyháza adott otthont az eseménynek, az a település, melynek határában helyezkedik el a több ezer éves, száznál is több halomból álló „kétegyházi kurgánmező”. Az idei konferencia rendhagyó módon emlékkonferencia is volt egyben, hiszen a résztvevők megemlékeztek az idei év tavaszán elhunyt dr. Barczi Attiláról, a Szent István Egyetem egyetemi docenséről, a hazai kunhalomkutatás egyik meghatározó képviselőjéről. A rendhagyó légkörhöz hozzájárult továbbá, hogy a pandémia következtében sajátos egészségvédelmi intézkedések mellett vehettek részt az eseményen az előadók és az érdeklődők is.

A csoportkép tagjai balról jobbra haladva: Tirják László, Valkó Orsolya, Árgay Zoltán, Greksza János, Deák Balázs, Szelekovszky László, Tóth Albert, Csathó András István, Bede Ádám, Virók András, Rákóczi Attila

Az esemény szervezőiként a Lőkösháza Turizmusáért Vidékfejlesztő és Hagyományőrző Alapítvány képviselői; a Zsálya Egyesület; dr. Rákóczi Attila egyetemi adjunktus, a Szent István Egyetem környezetkutatója; illetve kimagasló szakmai támogatóként a Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóságát képviselve, dr. Tirják László igazgató álltak a kunhalmok védelmének ügye mögé. A konferencián a témában jártas, az ország több pontjáról érkező neves szakemberek tartottak előadást a hazai és a nemzetközi kutatási eredményeikről. Az esemény idén a „Táj és a tájat alakító ember – Kunhalmok ölelésében” címet kapta.

* * *

A kunhalmok több ezer éves emberi kéz által létrehozott térszíni formák, az ember tájalakító hatásainak kézzel fogható megnyilvánulásai, tanúi. Keletkezésüket és kialakításukat tekintve két alapvető típusba sorolhatjuk a halmokat. A legrégebbi halmok a lakódombok vagy tell telepek. Keletkezésük a késő neolitikumra, kora középső bronzkorra tehető, tehát akár 5500 évesek is lehetnek. Ezek nagy kiterjedésű, laposan elnyúló, ovális alakúak. A térszínből való kiemelkedésüknek köszönhetően e típusú halmokat „megülte” az ember, és településeket alakított ki rajtuk. A több ezer év következtében a települések maradványai által még inkább kiemelkedtek a térszínből. Ezen halmok régészeti szempontból igen értékesek.

Szántott kunhalom Szeghalomnál *(Fotó: Tószögi György)*

A másik nagy csoport a markánsan kiemelkedő kúp alakú halmok vagy sírdombok, kurgánok. Ezeket temetkezési helyeknek hozták létre, és egy népcsoporthoz, az úgynevezett Jamnaja-kultúrához vagy halomépítő népcsoporthoz köthetőek. A kultúra Kelet-Európából, Ázsiából tört be a rézkor idején Európába. Az eltemetett magas társadalmi rangú embereket fagerendákkal ácsolt gödörsírba helyezték, okkerrögöt tettek mellé, a sírt szőrmékkel bélelték, fölé több méter magasan földet hordtak fel. A halmokat a későbbi generációk határhalmoknak, strázsahalmoknak vagy templomhelyeknek, esetleg temetkezési helynek használták. Békés megyében több ezer halmot építettek a halomépítő népcsoportok, melyek közül számos maradt meg ép állapotban napjainkra is.

A kunhalmokat több ezer évig nem védte gyakorlatilag semmi, csak a hagyomány, az ember tisztelete vagy éppen a rá épített kultúrtörténeti építmény (oltár, kopjafa, templom stb.). A mezőgazdaság fejlődése során az I. és II. ipari forradalom után számos területet törtek fel a termelés miatt. A halmok ekkor beékelődtek a szántott területek közé, nagy számban pusztította el az ember építkezésre, útépítésre, feltöltésre. A védelem szempontjából a legjelentősebb lépés a természet védelméről szóló törvény kihirdetése volt 1997-ben. Azonban ennek előzménye, egy 1994-ben a Békés Megyei Megyeházán megrendezett országos kunhalom-konferencia volt, melyen a résztvevők és szervezők megfogalmazták ajánlásaikat a törvény előkészítői számára. Ezért mondjuk azt, hogy a kunhalomvédelem első bástyája Békés megye.

* * *

DR. RÁKÓCZINÉ TRIPON EMESE
a település polgármestere köszöntötte elsőként a grémium tagjait. Kiemelte, hogy igen nagy megtiszteltetés számára és a településen lakók számára, hogy Kétegyháza adhatott otthont idén a konferenciának. A mindennapi teendők mellett fontosnak tartják a hagyományok ápolását is, ezt bizonyítja az is, hogy számos civilszervezet, helytörténész, kutató is dolgozik a nagyközségben, akik az őseink hagyatékait ápolják.

LÁSZLÓ LÁSZLÓNÉ
a Lőkösháza Turizmusáért Vidékfejlesztő és Hagyományőrző Alapítvány elnöke köszöntötte a részvevőket. Kiemelte, hogy az alapítvány fő célja a hagyományőrzés, a vidék szépségeinek a bemutatása. Ehhez az utóbbi időben több pályázati forrást is nyertek. Hangsúlyozta, hogy már negyedik éve rendeznek konferenciát a kunhalmok védelmében a társszervezőkkel.

PROF. DR. TÓTH ALBERT
professzor emeritus *Balogh János a nemzet ökológusa* című előadásában kiemelte, hogy mennyire fontos a természet és a táj szeretete. Kiemelte, Herman Ottó és Finta János munkásságát, aki ecsegi csikós-bojtárból lett akadémikus, és az amerikai angol költők akadémiájának tagja. Folytatva a sort Balogh János munkásságával, aki szintén az Alföldről lett elszármazott, bejárta a világot. Ő is az ecsegi pusztáról indult és vált világhírű ökológussá, akadémikussá, példaképpé.

ÁRGAY ZOLTÁN
az Agrárminisztérium természetvédelmi referense *Ex lege védett kunhalmok az állami természetvédelemben – helyzetkép és tudományos kutatási eredmények felhasználásának lehetőségei* címmel megtartott előadásában bemutatta a természetvédelem igazgatási hátterét, a kunhalmok védelmének jogszabályi háttereit, ugyanakkor kiemelte, hogy rendkívül fontos a népszerűsítő tevékenység is. Napjaink aktuális feladata a halmok hatósági nyilvántartásba történő felvezetése. Az előadásából kiderült, hogy Békés megye ebben is élen jár, hiszen teljeskörűen az elsők között végezte el e munkát.

A Magyarcsanád-Bökény határában fekvő Bekai-halom a Körös–Maros Nemzeti Park tájképi és történelmi szempontból egyaránt emblematikus pontja *(Fotó: Greksza János)*

DR. TIRJÁK LÁSZLÓ
a Körös–Maros Nemzeti Park igazgatója *A természetvédelmi kezelés alapjai a Körös–Maros Nemzeti Parkban* címmel megtartott előadásában először bemutatta a nemzeti park működési területét, a természeti adottságait. Rámutatott, hogy a természetvédelmi kezelések során óriási jelentősége van a gazdálkodókkal való együttműködésnek. Mindemellett folyamatos törekvésük a területszerzés is. Így párhuzamosan tudják a védelmi munkálatokat végezni maguk, és a gazdálkodókkal együttműködve is. Volt olyan év, mikor csupán néhány tíz hektár területhez tudtak hozzájutni. Kiemelte a 2009-es évet, ahol a battonyai löszpuszta gyepen tudtak területet vásárolni Ez ugyan nem volt nagy kiterjedésű, de annál inkább nagyobb jelentőségű. Azon a tájon minden négyzetméternek óriási természetvédelmi hozadéka van – ecsetelte. A kunhalmok területét az év minden napján vásárlási szándékkal figyelik, azonban az a tapasztalat, hogy az emberek nem adják el a halmaikat, ragaszkodnak azokhoz, ami jó hír. Az előadásban bemutatta az állattartási tevékenységeiket is, valamint az azokhoz kapcsolódó fejlesztéseiket. Az egyik, talán

országos szinten is jelentős projektjük a dévaványai Kőmagtári állattartó telepük építése.

GREKSZA JÁNOS
a Körös–Maros Nemzeti Park tájvédelmi felügyelője *Túl a halmokon. A KMNPI élőhely-helyreállítási tevékenysége a Körös–Maros Nemzeti Park Kígyósi-puszta részterületén a kezdetektől napjainkig* című előadása rámutatott arra, hogy a Kígyósi-pusztán önmagában nagyjából 500 hektár vizes élőhely található. A fejlesztések során a pár évtizeddel ezelőtt létesített vízművek, tárgyak megszüntetésével a több ezer éves vizesélőhely-állapotot kívánják újra bemutatni. Ez természetesen hozzájárul a növény- és állatvilág helyreállásához is.

DR. VALKÓ ORSOLYA
MTA doktora a *Kulturális és természeti örökségünk védelme – élőhelyrekonstrukció a tápiósági földváron* címmel megtartott előadásában kiemelte, hogy a visszagyepesítési munkák során a legcélravezetőbb módszer az ún. szénarahordásos módszer. A legfőbb feladat ebben az ún. donorterület megfelelő meghatározása. Ha jól választunk, akkor a széna tartalmazza a terület kedvező növényeinek magjait, sőt a mikroélővilágot is. A megfelelő vastagságban elterített széna akár három évig is a területen marad, azt követően lebomlik, és optimális esetben egy kedvező állapotú gyepes borítottság alakul ki. A tápiósági földváron a második évtől kezdődően figyelték meg a kedvező folyamatokat, megjelentek az értékes növényfajok.

DR. DEÁK BALÁZS
az MTA doktora az ázsiai kutatásainak eredményéről számolt be. Előadásának a címe a *Kazahsztáni halmok botanikai értékei – legeltetés hatása a növényzeti mintázatokra* volt. Kutatásából kiderült, hogy Eurázsia területén félmilliónál is több halom található, de vélhetően ennél sokkal több van a valóságban – tette hozzá. A vizsgálatukba 0,5-1 m-es halmokat vontak be, és a halmok növényborítottsági jellemzőit vizsgálták, a halmok északi és déli oldalait összehasonlítva. Kazahsztánban is jellemző volt az utóbbi évtizedekre a gyepterületek, így a halmok területének is a feltörése. Megállapították, hogy az ottani halmok sokkal fajgazdagabbak, mint az itteniek. A kutatás előtt 600 fajt kellett megtanulniuk, hogy be tudják azokat a helyszínen azonosítani. Jelentős különbséget találtak a halmok különböző oldalain a borítottságot illetően, még ilyen alacsony halmok esetében is.

DR. TÓTH CSABA ALBERT
egyetemi docens akadályoztatva volt, személyesen nem tudott részt venni az eseményen. A megküldött előadásának a címe *A hajdúböszörményi halmok állapotváltozása az elmúlt két évtizedben* volt. Kutatócsoportjával több évtizede végez talajtani, botanikai kutatásokat. Fontos lépés volt a 2010-es jogszabályváltozás, mely a halmok védelmét fokozta. Azóta több halom menekült meg az utókor számára, és e halmokon végzett vizsgálatok megerősítik a védelmi intézkedések szándékát, és hosszú távú pozitív hatásait.

A szabadkígyósi Keresztes-halom

SZELEKOVSZKY LÁSZLÓ
természetvédelmi szakértő *A civilizáció halad, a halom marad* címmel megtartott előadása bemutatta a halomvédő tevékenységet a kezdetektől napjainkig. Hiszi, hogy az emberek meggyőzésének nagy jelentősége van a halommentő munkában. Kitért arra, hogy ő maga is számos kopjafát faragott és helyezett ki halmok mellé. Egy sikertörténet napjainkból a Csanádapáca határában található Hármashatár-halom, melyre kopjafát emeltek, pihenőhelyet alakítottak ki, felállították a hét vezért szimbolizáló oszlopokat. A hely zarándokhellyé változott, melynek kialakításában a Pacsika család és Kvasz Pál is segédkezett.

DR. BEDE ÁDÁM
régész szintén nemzetközi vizsgálatainak eredményeit szemléltette a résztvevőknek. *Az Arad megyei halmok kataszterezésének és állapotfelmérésének legfőbb eredményei* című előadása során felhívta a figyelmet arra, hogy olyan halmokat kutatott Arad megyében, melyeket a romániai kutatók sem vizsgáltak eddig. A Partium területén lévő halmok döntő többsége római kori. Vizsgálatai bemutatták, hogy e térségben a halmok sokkal inkább leromlott állapotúak, mint a Békés megyei társaik. Ugyanakkor a kistáblás művelések miatt kevéssé lekopottak. Amely halmok megmaradtak, azok kiemelt jelentőséggel bírnak. Hangsúlyozta, hogy a kétegyházi kurgánmezőhöz hasonló halomcsoportokat azonosított, így rögzítette a Szentmárton-Mácsa kurgánmezőt és az Ottlaka-siklói kurgánmezőt is.

Az Öt-halom csoport leginkább bolygatott és leromlott állapotú tagja az Arad megyei Vladimirescu határában (Fotó: Tószögi György)

CSATHÓ ANDRÁS ISTVÁN
botanikus a kunhalmok mellett a földvárak kitüntetett szerepét mutatta be a ritka, veszélyeztetett gyomnövényfajok fennmaradásában. Azt is hangsúlyozta, hogy az értékes növények itt is a löszgyeptalaj miatt maradtak fenn. Az értékes növények között értékes gyomnövények is vannak, melyek kizárólag kunhalmokon, rézsűkön, földvárakon maradtak meg. Bemutatta az orosházi tatársánc jelentőségét, de szó esett az eleki palánkvárról is.

VIRÓK ANDRÁS
geológiai technikus a környezetvédelmi és tájvédelmi célú geofizikai mérések alkalmazását és felhasználását mutatta be. A geofizikai mérések alkalmazásával úgy tudunk a föld mélyébe tekintetni, vagy kunhalmok belsejébe benézni, hogy nem ássuk meg, nem bolygatjuk meg azokat. Ezen technikák új lehetőséget biztosítanak a régészek számára is, hiszen feloldódik az a paradoxon, amely a régészeket övezi, hogy mindenképpen szeretnének a halom belsejébe belenézni, de ezt úgy is megtehetjük, hogy meg sem bolygatjuk azt. Mintha megröntgeneznénk a területet. Így árvízvédelmi töltések állapotát is meg tudjuk vizsgálni, de más régészeti értékre is rátalálhatunk. Bemutatta, hogy a kétegyházi Török-halmot is megvizsgálta, de méréseket végeztek az eleki palánkvárnál is. A technika segítségével egészen pontos képet kaptak a vár körvonaláról, a benne lévő közlekedő utakról, sőt még a benne lévő házak alaprajzait is körvonalazták.

DR. RÁKÓCZI ATTILA
egyetemi adjunktus kiemelte, hogy igen fontos lépés volt az agrártámogatási szempontból a 2014–2020-as költségvetési időszak reformja is. Itt a földalapú támogatások előírásai közé a zöldítési kötelezettség részei lettek a kunhalmok is. A megyében több halmot jelöltek meg a gazdálkodók, így ezekkel kiválthatják a szántóterületeiket további kivonás nélkül. Mindazonáltal látható, hogy napjainkra a hat éve tartó zöldítési tevékenység „kiüresedett", hiszen egyre kevesebb, valós ökológiai tartalommal rendelkező elemet használnak a megyei gazdálkodók. Kiemelte, hogy a Szent István Egyetemen évek óta magas szinten kutatják a zöldítés, az agrártámogatások, a tájelemek védelmének hatásait, és számos nemzetközi szintű eredményt is felmutattak.

Zárszóként Rákóczi Attila elmondta, hogy eredményes volt az idei konferencia is, sok új kutatási eredményt láthattak a résztvevők. Ismét kiemelte, hogy a kunhalomvédelem bölcsője Békés megye, és ezt a zászlóvivő szerepet nem szabad, hogy elvegye tőlünk senki.

Fotók: dr. Rákóczi Attila

A Kígyósi-puszta a Török-halom tetejéről

Szerző: Tószögi György

TÚZOKFÉSZEK ÉS AMI BENNE VAN

ÚJRA (VAGY MÉG MINDIG) KÖLT A TÚZOK ROMÁNIÁBAN?

A fotó, ami körbejárta Romániát (Fotó: Ioan Matiu jr.)

„Igenis költ a túzok Romániában!" címmel hangzatos hír járta be a romániai médiavilágot 2020 tavaszán, miszerint túzokfészket talált egy gazda Nagyszalonta határában. Aki nem tájékozott túzoktémában, annak érdemes tudni, hogy Romániában már csak Nagyszalonta mellett él egy maroknyi, mintegy ötven egyedet számláló – a magyarországi Mezőgyánnal közös határmenti térségben található –, önálló populációnak tekinthető állomány Európa legnagyobb testű röpképes madarából, amelynek fennmaradása hosszú távon kérdéses. Az egész kontinensen vészesen megritkult faj megmentését számos ország és természetvédelmi szervezet tűzte zászlajára, Romániában jelenleg a *„The Nature Corner" – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése* elnevezésű projekt keretében folyik ennek érdekében áldozatos munka. A túzokfészek megtalálásának tényét a média és a közvélemény ugyan egyértelmű szenzációként és biztató természetvédelmi sikerként értelmezte, a romániai túzokprogram szakmai koordinálásában vezető szerepet vállaló Milvus Csoport Egyesület munkatársait kérdezve azonban egy sokkal árnyaltabb kép rajzolódik ki.

A Nagyszalonta környéki gyepek és mezőgazdasági területek határon átnyúló mozaikjai az utolsó romániai túzokpopuláció élőhelyét adják (Fotó: Nagy Attila)

Nagy Attila

(ornitológus, elnök – Milvus Transilvania Vest Egyesület):

– Valóban szenzáció, hogy „újra" költ a túzok Romániában?

– A közvélemény számára mindenképpen, hiszen egykor a romániai tankönyvek az ország területéről kipusztult madárként jellemezték a túzokot. Tudatosításra szorul tehát önmagában már az a tény is, hogy valójában egy kicsiny, de életképes populáció még található Nagyszalonta környékén. Ennek tükrében a túzokfészekről szóló hír egy átlagember számára mindenképpen szenzáció. Nekünk, természetvédelmi szakembereknek

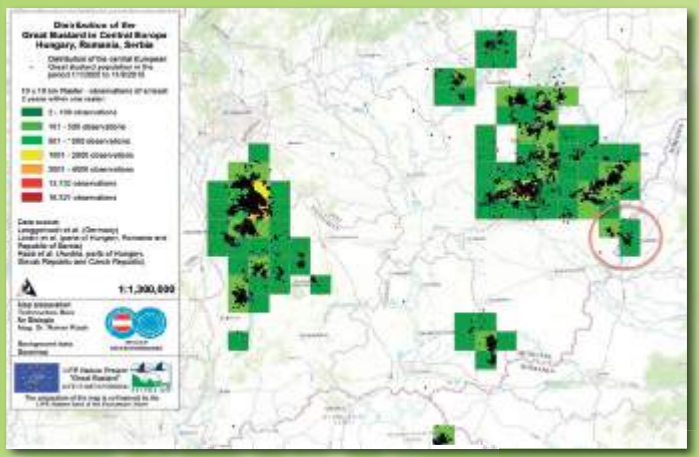

A nagyszalontai–mezőgyáni állomány elhelyezkedése a keletpannon populációban

inkább a megerősítés miatt fontos, hiszen közvetett bizonyítékokkal már rendelkeztünk arra vonatkozóan, hogy minden bizonnyal fészkelnek és sikeresen költenek is ezek a madarak itt, Nagyszalonta környékén. A folyamatos területi jelenlétük, az alkalmas költőhelyek közelében tapasztalható dürgésük és más okok miatt én személy szerint biztos voltam ebben.

– Akkor ez inkább csak a „szkeptikusok" számára igazolás?

– Számunkra is mindenképpen fontos bizonyíték, de természetesen a „külső" kételyek eloszlatását is segíti. Sikeres költésekkel bizonyosan számolnunk kellett eddig is, hiszen a Nagyszalonta környéki túzokok nem Magyarország területéről áttévedő vagy onnan „befrissülő" példányok, hanem az évszázadok óta bizonyítottan itt élő állomány maradványpopulációja. Az utóbbi 20 évben ez a kis állomány – mintegy ötven felnőtt egyedet jelentve – ugyan stagnál, ám ez a stagnálás is csak bizonyos mértékű természetes szaporulat révén lehetséges.

– Ha bizonyítottan költ a túzok Nagyszalonta környékén, miért nem tud megerősödni az állománya?

– Alapvetően két dolgon múlik a romániai túzokok sikere vagy bukása. Egyrészt, hogy mennyi fióka hagyja el a fészkeket, illetve a kifejlett madaraknál mennyi az elhullási ráta. Mindezt rengeteg tényező befolyásolja, mint például a költési zavarás, a ragadozók, a betegségek, a légvezetéknek való nekirepülés, és még sorolhatnánk. Ha pusztán csak a költési siker/sikertelenség okait vizsgáljuk, akkor fontos néhány dolgot megértenünk. A túzok eredendően sztyeppi madár, hajdan térségünkben is a tágas pusztákon élt, és azok magas füvében jobbára háborítatlanul költött. Mondani sem kell, hogy az Alföldön ezek a gyepterületek drámai módon megfogyatkoztak – Nagyszalonta környékén feltörésre kerülnek mind a mai napig –, illetve a meglévők, megfelelő magasságú fű híján (legeltetés, kaszálás) többnyire költésre alkalmatlanná váltak. A túzok igyekszik alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, és a természetes költőhelyeihez leginkább hasonlító kalászosok, illetve évelő növények (lucerna) monokultúráit választja fészkelési helynek. Ezek viszont – mondani sem kell –, egyáltalán nem háborítatlanok. A túzok nagyon félénk és éber madár, több száz méterről észleli a legapróbb gyanús mozgást. Költési időszakban pedig abszolút nem tolerálja a zavarást. Ilyenkor fennáll a lehetősége annak, hogy az anyamadár – például a mezőgazdasági gépek zaja miatt – otthagyja a tojásokat, és a sikeres fészkelés dugába dől. A megfigyelések szerint a közvetlen emberi zavarás – hirtelen felbukkanás – pedig még nagyobb sokkhatást vált ki a tojókból a messzebbről/korábban észlelhető zajokkal szemben. Talán furán hangzik, de a fentiek okán igazából addig jó, amíg senki sem bukkan rá a túzokok fészkére.

Búzatábla mint alkalmas túzokfészkelőhely (Fotó: Laura Turdean)

A túzok alacsony röpte miatt az első számú veszélyt az légvezetékek jelentik számára (Fotó: Nagy Attila)

– Hogyan lehetne a nagyszalontai túzokállományt elmozdítani ebből a „lenni vagy nem lenni" állapotból?

– A felnőtt madarak védelmét illetően a legsürgetőbb feladat az élőhelyek teljes légvezeték-mentesítése. Az elektromos és egyéb légkábelek éppen a túzokok röpmagasságában vannak, és kivédhetetlenül szedik a sokszor éppen zavarás miatt felröppenő áldozataikat. Ködös időben vagy egyéb rossz látási körülmények között esélyük sincs a madaraknak a vezetékek észlelésére. Az egyetlen hatékony megoldást a kábelek föld alá vezetése jelenti, ez azonban egyelőre csak a „The Nature Corner" projekt által lefedett területeket érinti térségünkben, ami ugyan nem teljes, de jelentős előrelépés. A tojásokon ülő túzoktyúk számára a teljes zavartalanság kulcsfontosságú lenne, ennek biztosítása azonban a földjüket művelő gazdáknak általában terménykiesést, azaz kárt jelent. Kompenzálásához megfelelő állami támogatási rendszer volna szükséges, de Romániában ez még korántsem működik tökéletesen, illetve nem igazán vonzó a gazdák számára. A túzokfészkek célzatos védelmében a legideálisabb persze az volna, ha minden költőhelyről tudomásunk lehetne, természetesen zavarásmentesen. A jövőt illetően ebben talán segítségünkre lehet egy speciális, drónos felderítést célzó program.

– Mennyi az esélye annak, hogy Nagyszalonta környékén hosszú távon is fennmaradjon a puszták fenséges madara, a természetvédelemi törekvések egyik emblematikus faja?

– Elméletileg nem lehetetlen, gyakorlatilag nemzeti akarat kérdése. Burgenlandban olyan mértékű pénzt, időt, energiát áldoztak az osztrákok erre, ami valóságos állományrobbanást eredményezett, és a 150 példányt számláló egyedszámot mára megtöbbszörözték. Minél hatékonyabb intézkedésekre volna szükség Romániában is, hiszen kisebb csoda, hogy a nagyszalontai túzokok a jelen körülmények között egyáltalán még léteznek. Ezt mi sem érzékelteti jobban, minthogy egy tömeges, az állomány 20–30 százalékát érintő elhullás – ami jelen esetben csupán 10–15 felnőtt egyedet jelent – végérvényesen megpecsételhetné ennek a kis populációnak a sorsát. Remélhetően erre sohasem fog sor kerülni, és a jövőben mind kevésbé fog szenzációt jelenteni az, hogy túzok költ Romániában.

Laura Turdean

(ROHU-14 pályázati kommunikátor – Milvus Transilvania Vest Egyesület):

– Milyen körülmények játszottak szerepet a túzokfészek megtalálásában?

– Mondhatni, rendkívül szerencsések. Május elején egy állatorvostanhallgató, a koronavírus-járvány miatt szünetelő egyetemi oktatás időszakában édesapja földjén segített a mezőgazdasági munkálatok elvégzésében. Észrevette, hogy a traktor előtt néhány méterre valami nagy madár felröpül a búzatáblából. Állatbarát lévén nem ment tovább, hanem megállt és átvizsgálta az adott területet. Talált is egy nagy fészket, benne három tojással, amelyről – felismerve jelentőségét – fotót készített, főként annak tudatában, hogy a környéken nem szokatlan a túzokok jelenléte. Az édesapa ismerte a kollégámat, Nagy Attilát, és pár nap múlva elküldte a fényképet neki. Ornitológusunk megerősítette, hogy bizony egy túzokfészekre bukkantak. Izgalmas időszak következett. Megkérte őket, ha tehetik, legalább egy hónapig ne menjenek be a táblába, és ne bolygassák a területet. Óriási örömünkre ezt készségesen vállalták, pedig nyilvánvalóan akadályt jelentett számukra a munkálatok elhalasztása, amire tulajdonképpen semmi sem kötelezte őket.

Ioan Matiu jr. édesapja, Ioan Matiu társaságában mutatja Nagy Attilának térképen, hol bukkant rá a túzokfészekre (Fotó: Laura Turdean)

– Mi történt ezt követően, hogyan lehetett nyomon követni a fészek sorsát egy ennyire érzékeny madár esetében?

– A megtalálás után egy héttel megbeszéltük a gazdával és a fiával, hogy kimegyünk a területre, és a tábla

Messziről keressük a túzokfészket, távcsővel és spektívvel a búzatáblában *(Fotó: Laura Turdean)*

széléről, spektívvel próbáljuk kideríteni, hogy a tojó viszszatért-e a tojásokhoz. Addigra azonban a búza nagyot nőtt, és több száz méterről ez nem bizonyult egyszerű feladatnak annak ellenére sem, hogy tudtuk, nagyjából hol kell lennie a fészeknek. Szerencsére a nagy búzatáblából egyszer csak kidugta a fejét a madár, ugyan csak egy pillanatra, de az előtűnő kerek fejecske elárulta számunkra a lényeget: a költés folytatódik, nem hiúsult meg. Miután erről meggyőződtünk, gyorsan el is hagytuk a területet.

– A költés sikeréről vagy sikertelenségéről is sikerült megbizonyosodni?

– Igen, a fészektörténet végét is ismerjük. A gazda fia újabb három hét elteltével felkereste a fészket, ugyanis eddigre már el kellet dőlnie a kistúzokok sorsának, nem kellett tartani a zavarástól. A három tojás közül egy „érintetlenül" hevert a fészekben, kettőnek azonban már csak a héja volt ott. Ezekből tehát sikerrel kikeltek a csibék, és fészekhagyók lévén anyjuk már elvezette azokat a területről. Igazolódott tehát az, ami számunkra fontos. Nagyszalonta túzokjai immár nem csupán vélhetően, hanem bizonyíthatóan is sikerrel költenek.

– A túzokfészek története bejárta a romániai médiát. Hogyan fogadták az emberek a túzoksztorit?

– Nem várt lelkesedéssel és örömmel! A túzokfészekről szóló Facebook-posztunk tarolt az interneten. Több mint 174 ezer emberhez jutott el, közel száz átvett hírt generált a tévés, rádiós és online médiumokban, röpködtek a lájkok és megosztások, a pozitív hozzászólások. Fantasztikus érzést és élményt jelentett, hogy ennyi ember érdeklődik az ügyünk iránt. Nem gondoltuk, hogy a természetvédelmi érzékenység szintje ilyen magas Romániában. Ebben nyilván szerepet kapott a járványhelyzet miatt akkor éppen aktuális korlátozás, így az emberek kétségkívül jobban ki voltak éhezve a pozitív hírekre. A hógolyóeffektust igyekeztünk „meglovagolni" és a közérdeklődés rendelkezésére állni minden megkeresés, riport, nyilatkozatot kapcsán.

A hátramaradt tojást, illetve ami a kikelt tojásokból megmaradt, abban a „Túzokfészek" elnevezésű látogatóközpontban fogjuk kiállítani, amely Nagyszalontán épül a közeljövőben *(Fotó: Ioan Matiu jr.)*

– Kétségtelen, hogy a nagyszalontai túzokok felbecsülhetetlen értékű reklámot, figyelmet kaptak ezáltal, de vajon tud-e majd mindez hasznosulni a mindennapok természetvédelmi feladataiban?

– Úgy gondolom, igen. A hír utóélete megerősített bennünket abban, hogy a túzokok iránt érzett társadalmi felelősségünk erősödni tudott. A földterületek tulajdonosai közül többen természetvédő szemlélettel tekintenek a túzokokra, és növekedett az érdeklődés a túzokvédelmi agrárprogram iránt is. A nagyszalontaiak közül sokan elmondják, hogy szüleik, nagyszüleik történeteiben még természetes módon ott szerepel a túzok, és milyen jó lenne, ha mindez újra így lehetne. Ez nagy öröm számukra! Az itt élő túzokok védelme kapcsán ugyanis éppen ezt szeretnénk elérni: a nagyszalontai emberek döbbenjenek rá arra, hogy településük közvetlen környezete az egyetlen hely Romániában, ahol még túzok él. És ha úgy tekintenénk a túzokra, mint egy olyan élőlényre, amely tényleg ide tartozik, akkor ugye már nem is kérdéses, miért érdemes küzdeni érte?

Érdemes küzdeni értük! *(Fotó: Nagy Attila)*

Gyomaendrőd
A vizek városa

Szerző: Körösök Völgye magazin szerkesztőség

A Gyomaendrőd első birtokosait adó Bethlen család iktári ágának leszármazottjai között találjuk Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem, választott magyar királyt is
(Forrás: hu.wikipedia.org)

A Körösök völgyében számos natúrparki település környezetét gazdagítják természetes vizek, de közülük egy sem büszkélkedhet oly sokkal, mint Gyomaendrőd, amely országosan is egyedülálló e tekintetben. A 16 kisebb-nagyobb holtág, illetve a tekintélyes medertestű Hármas-Körös túlzások nélkül teszi a települést a vizek birodalmává.

A helységet 1332-ben említi először hiteles adat Gama, majd 1444-ben Gyoma néven. A név jelentésére kétféle magyarázatot ismerünk: torok, torkolat; mivel a Körösök összefolyásának közelében helyezkedik el a település, a másik elmélet szerint a megnevezés személynévi eredetű. A falu első birtokosai az iktári Bethlenek voltak. A hódoltság ideje alatt a falu sorsa azonos volt a többi alföldi településével: hol a török csapatok, hol a tatár lovasok, hol a rácok pusztításait szenvedte meg a lakosság. Voltak évek, amikor teljesen elpusztult a falu.

Csak a szatmári békekötéstől figyelhető meg ismét egy lassú benépesülési folyamat, amit Harruckern János György földbirtokos betelepítési akciója gyorsított fel. Harruckern az idetelepülőknek komoly adó és egyéb kedvezményeket ajánlott fel, és arra is figyelt, hogy egy településre csak egyfajta vallásúak kerüljenek. Így történt, hogy Gyomára főleg reformátusok, Endrődre inkább katolikusok telepedtek le. Gyoma újratelepülésének hivatalos dátuma: 1717. A letelepült lakosság állattartással, majd földműveléssel foglalkozott. A település történetének fontos alakja volt Csepcsányi Tamás, aki 1830-ban németajkúakat telepített Gyomára, ugyanezen évben megszerezte a vásártartási jogot, és szintén 1830-ban mezővárosi rangra emeltette Gyomát.

Az iktári Bethlen-ág címere
(Forrás: wikibooks.org)

Gyomaendrőd és folyóvízi környezete Magyarország első katonai felmérésének (1782–1785) térképén

Kner Izidor 1882 júniusában szülővárosában 75 forint vagyonnal alapította meg saját nyomdáját
(Forrás: bekeswiki.bmk.hu)

A 20. század elejére már megyei szinten is jelentős iparát a kézműipar adta, ahol segédek nélkül vagy egy-két segéddel dolgoztak a mesterek. A foglalkoztatás szempontjából a malmoknak, az Ailer-féle téglagyárnak és a később világhírűvé vált Kner-nyomdának (1882–) volt meghatározó jelentősége. 1858-tól már vasútja is, majd hídja is lett Gyomának, így lehetővé vált, hogy a település intenzíven bekapcsolódjon a környék gazdasági és kulturális életébe. 1877-től járási székhely lett a község bírósággal, ügyészséggel; vagyis a megye északi részének regionális központjává emelkedett. A kultúrában a felekezeti elemi iskolák adták az alapot. Gyoma létesítette a megye első óvodáját is (1841). Gazdasági iskolája, iparostanonc-iskolája működött. Nagy mecénása volt a kultúrának a Kner család. Könyvtárat működtettek, támogatták az iskolákat és a sportéletet, példát mutattak a városszépítésben. A nyomda kiváló termékei, a szép könyvek révén Gyoma nevét megismerte egész Európa. Az első újság Gyomán 1922-ben jelent meg (Gyoma-Endrőd és Vidéke). 1945 után az ipar a kezdeti kézműipari hagyományokra támaszkodva erőteljes fejlődésnek indult, és a foglalkoztatottságot tekintve hamarosan a mezőgazdasággal egyenrangú lett. Először az állami vállalatok fióküzemei kerültek Gyomára: Kötőipari Szövetkezet (1952–), Sütőipari Vállalat (1953–), Kazángyártó Vállalat (1967–). A mezőgazdaságban a kis téeszek összevonása után két nagy téesz, egy állami gazdaság és egy halászati szövetkezet működött.

A Kner-nyomda vándor könyvárus diákot ábrázoló nyomdajele
(Forrás: nemzetikonyvtar.blog.hu)

Mind a nagyüzemekben, mind a háztáji gazdaságokban eredményes volt a gazdálkodás, az emberek építkeztek, a város akkor alakította ki a jelenlegi arculatát. Az általános iskolák mellett középiskolák is létesültek a településen. 1951–55 között óvónőképző működött itt, 1954-ben kezdte meg működését a mostani Kner Imre Gimnázium. Az ipari tanulókat képző intézetet 1955-ben szervezték újjá. A mezőgazdászokat képző Bethlen Gábor Szakképző Iskolát 1967-ben indították meg ismét. Zeneiskolát is létesített a település 1949-ben, a közművelődés intézményei pedig a Városi Könyvtár (1949–) és a Katona József Művelődési Központ (1952–) lettek. A Kner-nyomda 1970-ben nyomdaipari múzeumot létesített. 1977 óta helyi sajtóval is rendelkezik a település.

(Forrás: www.gyomaendrod.hu)

A MAI GYOMAENDRŐDRŐL

– TOLDI BALÁZS POLGÁRMESTER

Gyomaendrőd a vizek városa, és erre méltán büszkék lehetünk. Ebből következően legfőbb természeti értékünknek a Hármas-Körös folyót, illetve a közigazgatásunkhoz tartozó 16 különböző adottságú holtágat tekintjük, amelyek szerencsés módon külterületen és belterületen egyaránt találhatóak. A holtágak nagy része nyaralókkal körbeépített, de rendelkezünk kiparcellázatlan vízparti területekkel is, mint például a belterületünkön lévő Fűzfás-zugi-holtág is, ahol a 2019-ben megvalósult horgászversenypálya fejlesztésnek köszönhetően már több országos horgászversenyt rendezhettünk.

Vízkincseinkkel kapcsolatban meg kell említsük termálvízkészletünket, amelynek köszönhetően elődeink lehetették a ma uszodával, három medencével, valamint egyéb korszerű wellness- és gyógyászati szolgáltatásokkal üzemelő Gyomaendrődi Liget Gyógyfürdő és Kemping alapjait, ami egyik legfontosabb központi elemévé vált a településnek. A fürdőt a hangulatos Erzsébet liget öleli körbe, ahol lombkoronasétány és kilátó kínál további természetközeli élményszerzési lehetőséget.

Kulturális értékek vonatkozásában sok olyan örökséggel rendelkezünk, amelyre büszkék lehetünk, közülük is kiemelkedik a gyomaendrődi gyökerű Kner család, amely a múlt század fordulóján megalapozta az országosan is jelentős helyi nyomdai könnyűipart, ezzel előmozdítva a város polgáriasodását, amit adakozással, jótékonykodással igyekezett segíteni. Másik híres szülöttünk Kállai Ferenc, aki a színművészetben és a film-

A X. Feeder Országos Bajnokság döntője a fűzfás-zugi versenypályán
(Fotó: Tószögi György)

Az Erzsébet ligeti lombkoronasétány és kilátó 2015-ben „Az év ökoturisztikai létesítménye" pályázaton, tanösvény kategóriában 2. helyezést ért el *(Forrás: gyomaendre.hu)*

Gyomaendrőd nívós rendezvényekkel tiszteleg a gasztronómiai hagyományai előtt (Fotó: Tószögi György)

művészetben alkotott maradandót. Szellemi, tárgyi emlékeik mindig is megbecsülésre találtak a gyomaendrődi emberek körében, a jövőben pedig igyekszünk egyfajta kulturális zarándokhellyé emelni örökségüket.

A régebben széttagolódva működő kulturális intézményeink feladatait ma a Kállai Ferenc Kulturális Központ látja el, itt állandó kiállításként a Vidovszky Béla Városi Képtár kap helyet, illetve időszakosan egyéb gyomaendrődi kötődésű művészek tárlata.

A Szent Antal Kenyérsütő Ház és Szent Antal Zarándokszálláshely (Forrás: nephazendrod.hu)

A Szent Antal Népház – ahogy neve is elárulja – egyik fő feladata a katolikus hitértékek ápolása, amit a Gyomaendrődön keresztülvezető Szent László zarándokútvonal kapcsán létesített Szent László zarándokház üzemeltetése, illetve az egykori szegényházból kialakított kenyérsütő ház működtetése fémjelez. A népház másik fő tevékenysége a települési értékek gondozása és a hagyományőrzési feladatok, így a gyomai és az endrődi településrész tájházainak működtetése. Utóbbi kapcsán örömünkre szolgál, hogy az endrődi csizmadiahagyományok is felkarolásra kerülhettek a közelmúltban.

A több mint 50 éve működő Körösmenti Néptáncegyüttes tevékenységét szintén ki kell emelnünk kulturális értékeink közül, hiszen szakmai múltjuk néptáncos körökben országos szinten sem szorul külön bemutatásra.

Rendezvényeink közül nem egy szorosan kötődik a helyi gasztronómiához. Legnagyobb rendezvényünk ennek okán a Gyomaendrődi Nemzetközi Sajt- és Túrófesztivál, amit mindig május első hétvégéjén rendezünk. A legszínesebb programkínálatot, legnagyobb látogatószámot vonzó városi eseményünket a jövőben főzőversennyel és további különleges látványelemekkel igyekszünk még különlegesebbé tenni.

Másik nagy gasztronómia rendezvényünk az augusztus 20-i hétvégéhez kapcsolódó Gyomaendrődi Nemzetközi Halfőző Verseny, amely a horgászturizmus utóbbi években tapasztalható erőteljes fejlődésének köszönhetően egyre nagyobb figyelmet kap. Itt kell megemlítenünk a Körösvidéki Horgász Egyesületek Szövetségét, mint szakmai partnerünket, aminek segítsége nélkül aligha kerülhetne megrendezésre ilyen színvonalon a halételek ünnepe.

Éves programjaink sorát a Gyomaendrődi Disznótoros és Böllérpálinka Verseny zárja november végén, amely a Gyomaendrődi Üdültetési Szövetség Turisztikai Egyesület munkájának köszönhetően szintén egyre népszerűbb a más településről érkezők körében is.

Turisztikai vonatkozásban azonban – méltán népszerű rendezvényeinknél is hangsúlyosabban – egyértelműen vízpartjaink csábereje áll az első számú helyen. Az előző képviselő testület 2015-ben a egyik legjobb döntést hozta azzal, hogy több holtágunk hasznosításának a jogát a Körösvidéki Horgászegyesületek Szövetségének adta. A jó szakmai kezelés eredménye hamar láthatóvá vált, a horgászturizmus rendkívüli módon fellendült, ez pedig a vízparti ingatlanok értékében, a nyaralókiadás tekintetében, a városi szálláshelyek vendégéjszakáinak számában, illetve a szolgáltatói szegmens sok egyéb vonatkozásában mind-mind megmutatkozott. Ez nem meglepő, hiszen Gyomaendrőd esetében egyedülálló módon mondható el, hogy közigazgatásában tucatnyi kiváló horgászati lehetőséget biztosító vízterület található.

Ami a jövő fejlesztési elképzeléseit illeti, Gyomaendrőd mindenképpen szeretné tovább erősíteni egyre meghatározóbbá váló turisztikai pozícióját. Ennek érdekében a Gyomaendrődi Liget Gyógyfürdő és Kempingben egy csúszdapark megvalósítását tűztük ki célul, továbbá a Hantoskerti-holtágat és a Fűzfás-zugi-holtágat érintően igyekszünk újabb, elsősorban horgászokat érintő fejlesztésekben gondolkodni. Bízunk benne, hogy mindezek révén Gyomaendrőd hosszútávon nemcsak a vizek városává, hanem a vízparti élményszerzés abszolút centrumává is válhat.

A Hantoskerti-holtág, és a hangulatos zöldövezeti környezetbe illeszkedő Gyomaendrődi Liget Gyógyfürdő és Kemping is a jövőbeni fejlesztések fókuszában áll (Forrás: ligetfurdo.hu)

Szerző: Köröstarcsa Község Önkormányzata

KÖRÖSTARCSA

A festői tájba illeszkedett község

A Kossuth téri díszkút

Köröstarcsa egy varázslatos, páratlan természeti kincsekkel rendelkező kistelepülés, amit vadregényes környezet ölel körül. A Kettős-Körös, annak holtágai, illetve a számos csatorna, valamint a környező halastavak rejtettebb zugai a Tüskevárba illő miliőt árasztanak, ahol a csendet csak a madarak éneke és az erdők-mezők vadjainak hangjai törik meg. A táj minden évszakban festői szépségét mutatja, ezért főképpen a vizekben gazdag természeti környezet vonzza Köröstarcsára a kikapcsolódni, pihenni vágyókat.

Köröstarcsa régi magyar falu, Békés megyében, a Kettős-Körös bal partján, a 47-es főútvonal mellett fekszik. A község nevének előtagja a Körös közelségére utal, a Tarcsa név a feltételezések szerint az ószláv „terecha" szóból származik, ez kenderáztatót, illetve halak ívóhelyét jelentette, más elképzelések szerint a Körös magas partjára utaló földrajzi kifejezés. A község neve először 1221-ben bukkan fel egy, a Váradi Regestrumban rögzített peres ügyben Terechaként. 1383-ban a megye legrégibb és legtekintélyesebb családja, az Ábrahámfi család tagjai osztoztak rajta, s 12 jobbágytelket számlált. A 15. században már jelentős település lehetett, hiszen 1423-ban Békés vármegye itt tartotta egyik megyegyűlését.

1472-ben Mátyás királytól kapta adományul Tarcsa egy részét Veér András, 1491-ben már a falu egészét magáénak tudhatta, s udvarházat is épített itt. Veér András 1521–22-ben már a Tarchai előnevet használta. A török kiűzésekor, 1695-ben újra lakatlan, s véglegesen

Az 1929-ben épített Petneházy-villa ma községházaként funkcionál

Köröstarcsa látképe egy korabeli képeslapon

1718–19-ben szállták meg újra, valószínűleg régi lakói, akik mind református magyarok voltak. 1720-ban 44 család lakta. Kiterjedt határa sokat változott. 1798-tól új földesura a Wenckheim család lett. A törökök pusztítása után a település a 18. század elején épült újjá.

A 19. században született a „Vén Márkus legendája". Ezt a Tarcsa és Ladány közötti határpermondát dolgozta fel Arany János A hamis tanú című 1852-ben megjelent művében. Témáját Szabó Károly az Új Magyar Múzeum 1851. évi számában megjelent A magyar helynevekről című írása adta, amelyben részletesen leírja a tarcsai nép ajkáról származó, általa jól ismert határpermondát.

A község lakói századokon át foglalkoztak a halászattal, a híres halászcsárda egészen az ezredfordulóig üzemelt a településen. A folyó nemcsak megélhetést adott, de nagy veszedelmeket is zúdított a községre. 1881-ben a házak kétharmada pusztult el a nagyárvízben.

1891-ben 5385 lakosa volt a községnek, de a környező községekhez hasonlóan az 1950-es években megindult a népesség drasztikus csökkenése, mely folyamat a napjainkban is tart.

A Népi Kulturális Ökocentrum és Tájház udvara

A MAI KÖRÖSTARCSÁRÓL – LIPCSEI ZOLTÁN POLGÁRMESTER

A község lakossága 2472 fő, területe 6283 hektár. A helyi közutak adatait tekintve a községben közel 12 kilométernyi belterületi, 8 kilométernyi külterületi közút és nem egészen 1,4 km-en kerékpárút található, utóbbinak köszönhetően 2014 óta kerékpárosbarát település Köröstarcsa.

A községben önkormányzati fenntartású bölcsőde, óvoda üzemel, az önkormányzat intézményei közé tartozik továbbá az Alapszolgáltatási Központ, ami otthont ad az idősek klubjának, a gyermekjóléti és a családsegítő szolgálatnak, a Szabó Károly Művelődési Ház és Könyvtár, Közszolgáltató Intézménynek. Az egészségügyi ellátásról háziorvos, fogorvos és védőnő gondoskodik a felújított Köröstarcsai Egészségházban.

A község legrégebbi épülete a műemlék jellegű, provinciális barokk stílusú 1796-ban Fischer Ágoston által épített református templom. A templom előtt áll az Istók János alkotta I. világháborús emlékmű, a templomkertben pedig Mladonyiczky Béla szobrászművész alkotása a II. világháború köröstarcsai áldozatai előtt tiszteleg.

Szintén műemlékeink közé tartozik az 1927–28-ban épült neoklasszicista stílusú általános iskola kétszintes épülete is. Legpatinásabb örökségünk azonban a Petneházy család által 1929-ben építtetett eklektikus stílusú villa, amely a település egyik gyöngyszeme. A 2020-ban felújított műemlék a község arculatának szerves részeként ma már községháza, így a polgármesteri hivatalnak ad otthont. Mögötte fekszik a 100 éves „kert", amely ma ligetként ismert. Bejáratánál az 1997-ben felállított székelykapu Kovács András köröstarcsai származású fafaragóművész és fiai alkotása.

Köröstarcsánál több mint száz éve híd ível át a folyón. A mostani modern közúti hidat 1978-ban adták át a forgalomnak. Közelében, a Kettős-Körös gátja mellett található a Népi Kulturális Ökocentrum és Tájház, amelynek udvarán és tájegységre jellemző kialakítású belső tereiben a paraszti kultúra tárgyi emlékei ismerhetőek meg.

Településünk környéke gazdag apróvad- és őzállományban, így a vadászat tradicionális múltra tekint vissza. Az aktív turizmust elsősorban a kerékpáros és az evezős kikapcsolódás jelenti térségünkben, melyhez kerékpárokat és vízi eszközöket is tud a település biztosítani. Köröstarcsa az egyik legvadregényesebb folyóvízi térség a Körösök vízrendszerében, így minden évben országos és nemzetközi vonatkozású vízitúráknak is otthont ad.

A horgászokat a településen belül a liget közvetlen szomszédságában, a Paprév-zugi-holtág medréből kialakított Ligeti-tó gondozott környezete hívogatja, ám aki hamisítatlan vadvízi élményre vágyik, annak érdemes a

Az Arany Gusztáv Általános Iskola épülete

A köröstarcsai kishajókikötő a horgászat, illetve a víziturisztika egyik legfőbb bázispontját jelenti a Körös-vidéken

Kettős-Körös felé vennie az irányt. A bal parti hídfő hullámtéri környezetében bújik meg az 1998 óta üzemelő, közel 100 vízijármű befogadására alkalmas, két öblözetű, éjjel-nappal őrzött kishajókikötő, amely a körösi pecások bázisa. A fejlesztéseknek köszönhetően a kikötői szolgáltatások közé tartozik többek között a sátrazás, a meleg vizes tisztálkodás lehetősége, a szabadtűzi főzőhelyek igénybevétele, a kajak-kenu- és vízibiciklibérlés, de a kikötőterület családi, céges rendezvények számára is kiválóan alkalmas.

Köröstarcsa szorgalmazója a sportos életmódnak. A községi sporttelep, nagy méretű futballpályája mellett műfüves kispályával, illetve BMX-pályájával is rendelkezik, továbbá kültéri kondigépeknek is helyet ad. Az általános iskola tornaterme, sportudvara szintén jól kihasznált spottér. A szomszédságában fekvő koronglövő lőtér három pályája (skeet, trap, compact sporting) hivatalos versenypálya is egyben, amely így az aktív kikapcsolódás különleges formáját kínálja. A Körösvölgyi Póni Klub Egyesület főként a gyermekek számára ad feledhetetlen szabadidős élményeket.

A település rendezvényekben, kulturális programokban gazdag kínálattal bír. A kulturális szolgáltatások jelentős részét a művelődési ház végzi, a helyi önkormányzat és 16 civilszervezet támogatásával.

A község legnagyobb szabású rendezvénye a kétnapos Hal- és Falunapok. A programsorozat a 2018-ban felújított Ligeti Rendezvényközpontban várja kulturális, könnyűzenei és sportprogramokkal a település lakosságát, valamint a máshonnan idelátogatókat. A falunap legkedveltebb eseménye a Hal- és Tájjellegű Ételek Főzőversenye, mely a helyi gasztronómiai értékeket hivatott ápolni.

Hagyományosan szeptemberben, szintén az említett helyszínen kerül megrendezésre a Kistérségi Hagyományőrző Fesztivál és Szilvanap, ahol a lekvárfőzés és kóstolás kerül fókuszba, amelyet a 2018. szeptemberében átadott új zenepavilonunk autentikus hagyományőrző programjai színesítenek. Itt kerül népszerűsítésre a 2014-ben megalakult helyi értéktárunk is, amelybe mindezidáig 61 tétel nyert felvételt.

A mezőgazdaság mellett a turizmus a mi jövőnk. Az idegenforgalom szempontjából különösen előnyös, hogy folyamatos fejlődése mellett Köröstarcsa megőrizte sajátos arculatát, ami a hajdanvolt halászfalu Körös-gáthoz közeli kanyargós utcáin érhető legromantikusabban tetten. A falusi turizmus fellendítése érdekében a meglévő vendéglátóhelyek mellett további színvonalas fogadóházak, szálláslehetőségek kialakítására törekszünk, kerékpárosbarát településként pedig a belterületi kerékpárutak bővítése, felújítása révén a kerékpáros infrastruktúra javítására.

A Kistérségi Hagyományőrző Fesztivál és Szilvanap, illetve a Hal- és Falunapok évente ismétlődő rendezvényei Köröstarcsa kulturális színfoltjait adják

Köröstarcsa nagy hangsúlyt fektet minden olyan értékteremtő tevékenységre, ami a település múltjának, örökségének felkutatására és mindezek továbbadására irányul. Gyökereinket, hagyományainkat kultúránk legszervesebb részének tekintjük, és ezt igyekszünk modern „köntösbe" öltöztetve népszerűsíteni. A jövőt tekintve ezért szeretnénk minden lehetőségeket kihasználni, hogy településünk a lakosság és az ide látogatók igényei szerint fejlődhessen, szépülhessen tovább ennek a festői tájnak az ölelésében.

A település máig megőrizte romantikusan falusias hangulatát

Összefogás a tájértékekért:

Szerző: Tószögi György

Magyar Natúrpark Szövetség

Bár a natúrparki mozgalom Magyarországon több mint két évtizedes múltra tekint vissza, a tájértékek feletti gondoskodás a legtöbb ember számára még mindig elsősorban – vagy csupán – valamiféle természetvédelmi jelentéstartalmat hordoz. Ebből következik, hogy kevesen vannak tisztában azzal, hogy pontosan mit is takar a natúrpark kifejezés, milyen szervezeti háttér és munkafolyamati tartalom áll mögötte. Talán az sem közismert, hogy mindez 15 éve már országos szövetségi keretek között összpontosul hazánkban. A Magyar Natúrpark Szövetség következetes, eltökélt és mind eredményesebb munkát végez annak érdekében, hogy a „Legyünk a magyar táj gazdái" jelmondat társadalmi presztízzsé váljon. Interjú Pető Péterrel, az MNSZ közelmúltban megválasztott elnökével.

– Natúrpark avagy nemzeti park? A legtöbb ember nem tud egyértelmű különbséget tenni köztük.

– A magyar közgondolkodásban a nemzeti park és a natúrpark fogalmak elkülönítése máig alapvető problémát jelent, ezért az MNSZ feladatait kényszerűképpen megelőzi saját, a társadalom irányába történő önmeghatározása, illetve az állami szintű természetvédelemmel való kapcsolatának tisztázása. Ehhez tudnunk kell, hogy míg az 1970–80-as évektől kezdődően Magyarországon kizárólag nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek bábáskodtak – jobbára csak – a természeti értékek felett, addig ezzel párhuzamosan egyes nyugat-európai országokban (Ausztria, Németország, Franciaország) az állami természetvédelem mellett felépült egy civil alapokon nyugvó natúrparki szervezetrendszer, amelynek szereplői a nemzeti parkokkal azonos társadalmi presztízst vívtak ki maguknak, és munkamegosztással számos állami és közösségi feladatot átvettek.

Nyugat-Európában a natúrparkok már régóta presztízsértékkel bírnak a társadalomban. A német–cseh határon közösségi térként kialakított jelenleg is működő vasútállomás a Bayerischer Wald Naturparkban – fent; Bréma közelében élő gazdálkodó házaspár tejtermékfogadója, ahol a közeli 1000 éves tölgyfák látogatói, kerékpárosok és más turisták olthatják szomjukat a gazdaság termékeivel – lent

(Fotó: dr. Szilvácsku Zsolt)

Jelentőségüket mi sem mutatja jobban, minthogy ezekben az országokban a natúrparki jogterületek általi lefedettség ma 11–13 százalék körül mozog. A hazai natúrparki törekvéseket a Nyugat-Európára történő nyitás lehetősége és a civil létjogosultság útkeresése mozdította elő a külföldi működési pillérek mintái alapján. Ezeket a pilléreket négy natúrparki „lábként" is szokás emlegetni, úgymint vidékfejlesztés; épített- és természeti környezet megőrzése; környezeti nevelés; környezettudatos turizmus. Ezek ma már ugyanúgy jogilag szabályozottak hazánkban, mint a „hagyományos" természetvédelmi alapelvek. A natúrpark és/vagy nemzeti park dilemmában tehát ez a négy pillér adja meg az alapvető különbséget. A natúrparki törekvések a tájértékek összességét tartják szem előtt.

– A natúrparkmozgalom hogyan tudott utat keresni magának a magyarországi viszonyok között?

– Magyarországon civil szerveződések – helyi természetvédelmi egyesületek és egyéb környezetvédelmi közösségek formájában – csak az 1990-es évektől jöttek létre, de természetesen natúrparkokról itt még nem beszélhettünk. A természetvédelmi törvény szervezetrendszerébe továbbra is csak a nemzeti parkok kerültek, bizonyos mértékű hatósági szerepkört kapva. Az ezredforduló időszakától továbbra is a jelenleg létező tíz nemzeti parkunk biztosította Magyarország teljes területe számára – a különböző területek azonos feladatrendszerében – az állami szintű természetvédelmet.

A Hármas-Körös hullámterének természetvédelmi kezeléséről a Körös–Maros Nemzeti Park gondoskodik, de 2015 óta a Körösök Völgye Natúrpark területe is egyben (Fotó: Tószögi György)

Az első natúrparki szervezet a már fentebb említett európai útkeresés és minta szerint 1997-ben jött létre az Írottkő Natúrpark Egyesület által, számos határon átnyúló osztrák kapcsolattal. Az uniós jogharmonizáció keretében azonban csak 2006-ban került a természeti törvénybe egy rövid paragrafusként a natúrpark fogalma. Ez ugyan semmilyen szabályozást nem biztosított, de megadta a lehetőséget arra, hogy a már korábban natúrparki öntudattal létrejött és tevékenykedő szervezetek, illetve az újonnan alakulók hivatalos „Natúrpark" cím birtokosai lehessenek. Ettől az évtől kezdve eltérő jogi formában és feladatrendszerrel kezdetek megalakulni a natúrparkok. A jelenlegi 16 natúrparkunk mindegyikét a négypilléres modellen belül más-más jó gyakorlat és akár évtizedes tapasztalat jellemzi. A Vértesi Natúrpark kiemelten foglalkozik például a környezettudatos agrárgazdálkodással és a biogazdálkodással, az Írottkő Natúrpark aktív és környezetbarát turizmusban erős, de említhetjük a Körösök Völgye Natúrparkot is, amelynek tevékenysége a környezettudatos szemléletformálásban meghatározó. Ez utóbbi feladatkör – a következő generációk megszólítása – egyébként egyre inkább megjelenik natúrparkjaink céljaiban, ami jól mutatja a jövőirányok fontosságát.

Vidékfejlesztés – a világörökség részét adó Hollókő látképe a Cserhát Natúrparkban (Forrás: Cserhát Natúrpark)

– Mi indokolta, hogy az egyébként önállóan tevékenykedő natúrparkok országos szövetséget alakítsanak?

– Natúrparkjaink hamar rájöttek arra, hogy nem csak az állami szervekkel, hanem egymással is együtt kell működniük a natúrparki mozgalom társadalmasítása és érdekérvényesítése céljából. Ennek érdekében 2005. október 14-én az akkor működő magyarországi natúrparkok Füzér várában határozták el, hogy megalapítják a Magyar Natúrpark Szövetséget.

Épített és természeti környezet megőrzése – felújítás alatt álló magtárépület a Vértes Natúrparkban (Fotó: dr. Szilvácsku Zsolt)

Környezeti nevelés – diákok a nagykátai Nyík-réten a Tápió Natúrparkban (Fotó: dr. Szilvácsku Zsolt)

A szervezet létjogosultságát és eredményes munkáját mutatja, hogy 2014-ben az akkori felelős állami szereplő (Földművelésügyi Minisztérium) felkarolta a natúrparkok ügyét, és más érdekeltekkel együtt – a Herman Ottó Intézettel, illetőleg a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózattal – létrehozott egy négyoldalú megállapodást, mely rögzíti a natúrparki cím megszerzésének feltételeit – megalapozó szakmai háttértanulmány; alkalmas kezelő szervezet; minimálisan 10.000 hektár egybefüggő működési terület; legalább három csatlakozó település, védett területek megléte –, illetve meghatározza a natúrparkok feladatkörét. Ez ugyan még mindig nem törvényi szabályozás, de egy polgárjogi egyezménynek tekinthető forma. Ez olyannyira sikeresnek bizonyult, hogy amíg 2014-ig hét natúrparkról beszéltünk, addig mostanra 16 létezik. Ez jócskán megnövelte a natúrparkok érdeksúlyát és szerepét. Ha ehhez még hozzáveszszük a további 3-4 alakulási fázisban lévő natúrparkot, akkor újabb sikerként könyvelhetjük el, hogy Magyarország natúrparkokkal való lefedettsége néhány év múlva elérheti a 11-12 százalékos nyugat-európai szintet.

– Közép-európai szinten hová tudott fejlődni a natúrparki mozgalom?

– Érdekes és meglepő, de rajtunk túl nem igazán tudott terjedni. Sem a szlovák, sem a cseh jog nem ismeri a natúrpark fogalmát, illetőleg a szerb és a román sem. Ennek ellenére például Szlovákiában, Csallóközi Natúrpark néven megalakult az első natúrpark a magyar szakmai és joggyakorlatból táplálkozva. A natúrparki mozgalomra jellemző, hogy környezeti egység tekintetében túltekint az országhatárokon, így tágabban mi sem csupán a magyarországi területekben, hanem Kárpát-medencei natúrparki együttműködésben gondolkodunk. További nemzetközi alapokat adhat a V4-es együttműködés, különösen a lengyel natúrparki kezdeményezések tekintetében, és persze a már meglévő német–francia kapcsolatainkra is támaszkodni kívánunk.

– Mint látható, a hazai natúrparki mozgalom még ugyancsak fiatal, talán még csak most kezd igazán „felnőttkorba" lépni.

– Való igaz, és ezt mi sem mutatja jobban, hogy 2019 őszére az MNSZ fejlődése abba a fázisába ért, amely egy érettebb, vagy ha úgy tetszik, profibb szervezeti egységet kívánt. 2020. március 10-én Tápiószentmártonban gyűltünk össze, hogy megbeszéljük az átalakítást. A pandémia némileg lelassította a folyamatot, de június 10-én Budapesten megtartottuk a közgyűlésünket, ahol kilenctagú elnökséget választottunk, elnök, főtitkár, valamint hét alelnök rendszerben. Törekedtünk rá, hogy az elnökség tagjai az ország más-más

Az MNSZ nyári tisztújító közgyűlése

Online elnökségi ülés 2020 novemberében

területéről választódjanak ki olyanok személyében, akik különböző szakterületet – vidékfejlesztés, aktív turizmus stb. – képviselnek. Az új elnökség rövid távon megerősítette és frissítette szakmai kapcsolatait, amelyek során az állami tárcával rendkívül biztató, szakmailag mondhatni kollégai alapokra sikerült helyezkedni. A következő 2-3 évben újabb komoly szakmai sikereket szeretnénk elérni.

Környezettudatos turizmus – kirándulócsoport a farmosi Sóvirág tanösvényen a Tápió Natúrparkban (Forrás: Tápió Natúrpark)

– Mi a maximális vagy optimális natúrparki szám és területi lefedettség hazánkban, illetőleg alkalmas-e minden térségünk natúrparknak?

– Magyarországnak kevés natúrparknak „alkalmatlan” tájegysége van, nyilván ilyen, ahol egyetlen védett terület sem található. Ezt inkább a címmegszerzés feltételei, illetve 2020 márciusa óta a natúrparkok éves szakmai beszámolójának kötelezettsége határozza meg, ami akár a cím visszavonását is eredményezheti. Mindezen felül azonban azt gondoljuk, hogy egy natúrparki kezdeményezés akkor jó, ha elindul a térségen belül egy erős alulról szerveződés már meglévő, vagy újonnan alakuló jellemzően egyesületi, alapítványi formákban. Azt gondoljuk, hogy olyan natúrparkokat kell alapítani, illetőleg fenntartani, amelyek a négy pillér mindegyikében szerepet tudnak vállalni, valamelyikben pedig plusz aktivitást mutatnak. Meggyőződésem, hogy egy cím elnyeréséig – a miniszteri jóváhagyásig – mindenkinek saját magának kell eljutnia, mely után és következésképpen a szövetség tagjává is válhat. Ami a natúrparkok számát illeti, középtávon a már említett 20 körülit tartjuk reálisnak, ezek működésének segítése, fennmaradásuk, előfeltétele annak, hogy tovább lehessen lépni. Mivel azonban egy új natúrpark létrehozása 2-3 évnyi munkát kíván, így a fenntartani és egyben tovább nőni ritmus sem elképzelhetetlen.

– A járványhelyzet miatti megerősödött belföldi értékszemlélet adhat-e lökést a natúrparki mozgalom fejlődésének?

– Abszolút, hiszen a tájértékek felfedezésének társadalmi igénye az értékek megőrzésének fontosságával egyenes arányosságban növekedett. Ami rövid távon társadalmi érintkezés, gazdasági lendület és minden más tekintetében akadály, az később előny lehet. A tájhoz való viszonyulásunk pozitív változása miatt a tájértékek gondozásában natúrparkjaink meghatározó szerephez juthatnak, ezt azonban jól kell kommunikálni a minél nagyobb presztízs kialakítása érdekében. Az MNSZ akkor lesz erős, ha mögötte erős natúrparkok állnak.

– Milyen konkrét tervek, elképzelések fémjelzik a Magyar Natúrpark Szövetség jövőirányait?

– Presztízsünk megteremtésében alapvető és elengedhetetlen a natúrpark és nemzeti park gondolat világos elkülönítése a társadalom számára. A társadalmasítás érdekében pályázati forrásból szerettünk volna egy nagyszabású konferenciát megvalósítani, de ezt a járványhelyzet meghiúsította. A 2020-as évben azonban az országos mezőgazdasági szaklapok és egyéb médiumok

Legújabb natúrparkunk, az Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark névhasználati átadó ünnepségére 2020. október 13-án került sor a Hajósi Barokk Kastélyban *(Forrás: www.orjeginap.hu)*

többször foglalkoztak velünk, ami szintén fontos és elengedhetetlen kelléke a kifelé kommunikálásnak. Szeretnénk másfél éves négyoldalú együttműködési keretünket (Földművelésügyi Minisztérium; Herman Ottó Intézet; Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat) még több szakmai tartalommal megtölteni, illetve pályázati forrásokból saját programokat megvalósítani. Szakmai partnerségünket tovább igyekszünk szélesíteni, nemrégiben felvettük a kapcsolatot az Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központtal a gyümölcsöző együttműködés érdekében. A szakmai társadalmi hálónkat vízügyi, agrárkamarai és egyéb partnerségekkel igyekszünk minél nagyobbra fonni. Ha mindebben sikeresek tudunk lenni, az egyben az MNSZ középtávú sikerét is megalapozza.

– Egy személyes kérdés végezetül: magánemberként milyen tájak vannak a bakancslistáján?

– Idáig is sokat jártam a Kárpát-medence régióit, és a jövőben is célom ez. Egyes dél-magyarországi – mind dunántúli, mind tiszántúli – részeket méltatlanul kiaknázatlannak érzek natúrparki értékek szempontjából, holott csodás természeti értékek találhatóak ezeken a tájakon. Személy szerint egyetemi éveim helyszínére, Baranyába szívesen visszatérnék turistaként, de szeretném megismerni a Körösök Völgye Natúrpark vízi birodalmát is, hiszen saját natúrparki térségemben, a Szigetköz Natúrparkban – az elnöki teendők ellátása mellett – vízi turizmus szervezésével is régóta foglalkozom. Ebből a szempontból a Felső-Tisza vidéke is vonz. Azt gondolom, hogyha a járványügyi helyzet esetleg úgy hozza, az elkövetkezendő 8–10 évben itthon is megtalálom azokat célokat és helyszíneket, amelyek felé érdemes lesz indulni.

Dél-dunántúli látkép Alsómocsoládnál a Hét Patak Gyöngye Natúrparkban *(Fotó: Tószögi György)*

Szerző: Agócs-Paluska Éva

„Ahol a víz borrá válik..." Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark

- **Kihirdetés éve: 2020**
- **Területe: 5 település, 32 410 ha, 8000 lakos**
- **Települései: Császártöltés, Érsekhalma, Hajós, Homokmégy, Öregcsertő**
- **Képviselője és működtetője: Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark Egyesület**
- **Székhely: 6344 Hajós, Szigeti Fő utca 47.**
- **Honlap: www.orjeginap.hu**

A MEGALAKULÁS ELŐZMÉNYEI

A natúrpark létrehozásának lehetőségét a térségben természetközeli és ökológiai gazdálkodást folytató fiatal gazdálkodó családok vetették fel elsőként, akik az elmúlt években következetesen dolgoztak az Őrjeg gazdag természeti örökségének megőrzéséért. Tevékenységük középpontjában a természethez közeli gazdálkodás folytatása, azon belül is a legeltetéses állattartás mint tájfenntartó tevékenység népszerűsítése, a védett természeti értékek megőrzése és monitorozása mellett, a vízszabályozás újragondolása és egészséges helyi termékek előállítása állt. E tevékenységek szélesebb körű, hatékonyabb és hosszú távon is eredményes folytatásához a natúrpark biztosíthat megfelelő kereteket. Így 2020. március utolsó napján hazánk tizenhatodik natúrparkja, az Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark kaphatta meg a névhasználati jogosultságot a természetvédelemért is felelős agrárminisztertől. A natúrpark munkaszervezeti feladatait – a csatlakozó települések önkormányzatainak felhatalmazása alapján – a hajósi székhelyű **Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark Egyesület** látja el. A natúrparki közösség nyitott az alapelvekkel azonosulni tudó térségi partnerek további csatlakozására.

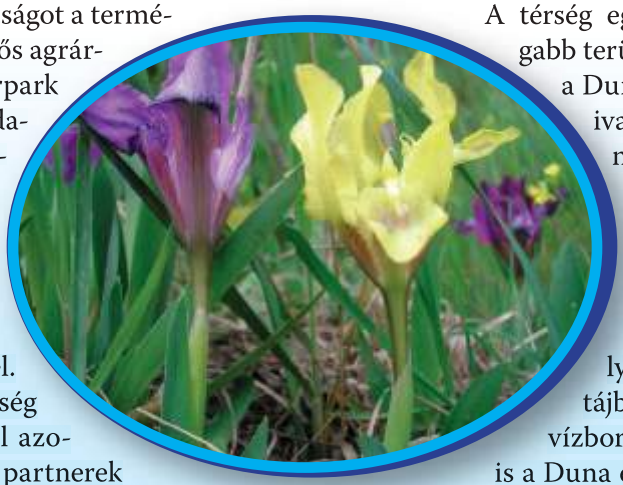

Apró nőszirom

TERMÉSZETFÖLDRAJZI, TERMÉSZETI ÉS TÁJI JELLEMZŐK

A natúrparki térséget tájföldrajzi értelemben három észak–déli irányban elnyúló, változó szélességű övezet alkotja. Nyugaton a Kalocsai-Sárköz ártéri üledékekkel fedett síkja húzódik, amelynek önálló, karakteres megjelenésű kistájrészlete az Őrjeg lápvidéke. Ennek része a Vörös-mocsár, amely a Duna hajdani vízi világának utolsó hírmondója, ma természetvédelmi oltalom alatt áll. A Kalocsai-Sárköz és a Kiskunsági-homokhát markáns tájhatárát egy keskeny sávban jelentkező magaspart (Kecel–bajai-magaspart) képezi. Keleten a Kiskunsági-homokhát és az Illancs homokos üledékekkel fedett, hullámos síkja alkotja a natúrparki térség harmadik tájegységét.

A térség egykoron hazánk állóvizekben leggazdagabb területei közé tartozott. A szabályozása előtt a Duna évenként többször ismétlődő áradásaival a Kiskunsági-homokhát nyugati pereméig elöntötte a folyó menti síkot, és nagy kiterjedésű időszakos és állandó vizes élőhelyeket hozott létre és táplált. A tájat hajdanában fokok, erek, posványok, kisebb-nagyobb tavak, természetes módon lefűződött folyóágak hálózták be, amelyeken keresztül a víz szabadon mozgott a tájban. Kiterjedtek voltak az állandó felszíni vízborítású területek. A Vörös-mocsár teknője is a Duna egykori, már a holocén korszakban keletkezett mederszakasza.

Borzderes fajtamegőrzés – legeltetés a Borókafarmon, Homokmégyen

Ezt a vízrajzi képet alapvetően formálták át a 19. század végén – a Duna–Tisza közén elsőként – megindult lecsapolási munkálatok. 1929-re megépült a Duna-völgyi-főcsatorna és minden fontosabb mellékcsatornája. A helybeliek hamar felismerték, hogy a lecsapolás nem minden esetben felelt meg a várakozásoknak. A térség talajainak egy része elszikesedett, s a zsombékosokat sem lehetett művelni. Az *„Átokcsatorna”* komoly talajvízszint-csökkenést okozott, a nedves élőhelyek jelentős részben kiszáradtak.

Az őrjegi táj átalakulása ellenére a térség növényvilága továbbra is számos különlegességet hordoz. A magaspartok meredek lejtőin lelhetünk rá a löszpusztákra jellemző növényvilág maradványaira. Védett növényritkaságaik a tarka sáfrány, a tavaszi hérics, az apró és a tarka nőszirom, a szártalan csüdfű, a szennyes ínfű, a kései pitypang, a Sadler-imola, a sárga len, a borzas len, a sömörös kosbor, a csajkavirág, a pusztai metény és a pókbangó. A homokhátsági részen ősz elején helyenként nagy egyedszámban nyílik a homoki kikerics. Láprétek védett növénye a kisfészkű aszat, a kornistárnics, a mocsári kosbor és a hússzínű ujjaskosbor, valamint a ritka szibériai nőszirom.

A térség állatvilága is bővelkedik kuriózumokban. A legérdekesebb és a természetvédelem számára egyik legfontosabb a mocsarak halfaunája. A dús vízi növényzet búvóhelyül, a vízben élő apró élőlények pedig táplálékforrásul szolgálnak olyan tipikus mocsári halfajoknak, mint a réti csík és a fokozottan védett lápi póc. Az ízeltlábúak seregeitől nyüzsgő mocsárvilág terített asztalként szolgál a kétéltűek és a hüllők számára, amelyek nagy faj- és egyedszámban vannak jelen a térség vizeiben. Az Őrjeget gazdag madárvilág jellemzi. A kevéssé zavart nádasok fészkelői a különböző gémfélék, amelyek közül a legtöbb – a kis kócsag, a bakcsó, a szürke gém és a nagy kócsag – telepesen fészkel, más fajok – mint például a bölömbika vagy a vörös gém – magányosan költenek. Ősszel és tavasszal csörgő récék, fütyülő récék, böjti récék, kanalas récék és cigányrécék csapatai pihennek meg a mocsárban vonulásuk közben. Állandó fészkelő faj a fokozottan védett rétisas és kerecsensólyom is. A magaspart löszfalaiba vájt üregekben színpompás gyurgyalagok és partifecskék költenek, melyek a mocsár fölött rovarokra vadásznak. A nedves kaszálók ritka fészkelője a rejtett életmódú haris. Az emlősök közül a Vörös-mocsárban stabil állománya van a rejtett életmódú vidrának.

KULTURÁLIS ÉS TÁRSADALMI JELLEMZŐK

Az emberi megtelepedés színterei az árvízmentes magaslatok, az ún. göröndök és halmok voltak. A vizek védték a településeket, ivó- és öntözővizet biztosítottak, gazdag halállományuk táplálékot adott ínséges időszakokban is, s nem utolsósorban közlekedési útvonalként szolgáltak a gyakran járhatatlan ártéri síkon. A települések magjai a magasabb fekvésű területeken létesültek: középkori eredetű Hajós, valamint Halom és Sármégy (a mai Homokmégy közigazgatási területén). Az itt élők megtanultak együtt élni a vízzel, sőt: az ártéri és fokgazdálkodás révén még hasznot is húztak belőle, halászattal, vadászattal, nádvágással, az élelmiszerként felhasználható termékek (madár- és teknőstojás stb.), valamint a tőzeg gyűjtésével. A mocsaras-lápos térségek peremén lévő üde-vizes gyepeket extenzív, lokális legeltetéssel és kaszálással hasznosították.

NATÚRPARKI PARTNERSÉG, CÉLOK

A natúrpark tevékenységének átfogó jellegű, központi elemeként kívánjuk létrehozni a natúrparki mintagazdaságok hálózatát. Az együttműködési hálózat egységeit olyan multifunkcionális jellegű gazdálkodási egységek (farmok) jelentik, amelyek jellemzően családi keretek

Duna-völgyi-főcsatorna

Gyógynövénytúra Őrjegben

A hajósi pincefalu présházai

között, a több lábon állás elvét követve folytatnak természetkímélő gazdálkodást, kapcsolódó tevékenységként felvállalva a vendéglátást, bemutatást és szemléletformálást is.

Helyi termékek

A mintagazdasági hálózat egyik kiemelt térségi pillére a fajgazdag, védett őrjegi gyepekre alapozott tájfenntartó, extenzív legeltetéses állattartás. Mind a térség környezeti állapota, mind a turisztikai hasznosítás terén kiemelt szerepe lehet a bioszőlőt és -bort előállító gazdaságoknak. Országos szinten is példaértékű lehet a térség erdeinek fenntartható „művelésére” épülő gazdálkodási egységek szerepe. A gazdálkodás szerves részét képezi a termékek helyben történő feldolgozása, valamint a gazdaság bemutatására és az előállított biotermékekre, helyi gasztronómiai hagyományokra alapozott agroturizmus. A hálózatba bekapcsolódó ökogazdálkodási egységek natúrparki szintű mintaprojekteket készítenek elő és hajtanak végre. Ezek kiemelt témakörei lehetnek a natúrparki tájfenntartó tevékenységek megszervezésével a láprétek, lösz- és homokpusztai élőhelyek rehabilitációjának, rekonstrukciójának a segítése, a helyi termékek piacra jutásának a támogatása, valamint a kapcsolódó szemléletformálási tevékenység.

AJÁNLOTT TURISZTIKAI PROGRAMOK, CÉLPONTOK

A natúrparkban négy természetvédelmi terület három tanösvénye, túraútvonala nyújt lehetőséget a túrázásra. Ezek közül a Vörös-mocsár Természetvédelmi Területen áthaladó, egyébként szabadon látogatható, mintegy 2,5 km-es tanösvény számos szervezett túrának ad helyszínt, melyek a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság keretében kerülnek megszervezésre, látványos és népszerű elemei a gyógynövénytúrák, a madárgyűrűzés a szarvasbőgés-hallgatás. A borturizmus kedvelőinek kiemelt figyelmébe ajánljuk natúrparkunkat, hiszen a hajósi pincefalu több mint 1200 présházával és pincéjével egyedülálló a világon, de ugyanazon termőhelyen termesztett szőlőből készített kiváló borokat kínálnak a településsel egybenőtt császártöltési pincesoron is. A legnagyobb rendezvény az Orbán Napi Borünnep, amely hagyományosan minden évben május utolsó hétvégéjén kerül megrendezésre. A Kalocsai Sárközre jellemző népi művészete kapcsán Homokmégy és Öregcsertő településeire jellemző a jellegzetes falfestés, dekoráció a pingálás, valamint a népviseleteken és díszeken megjelenő jellegzetes motívumokkal bíró kalocsai hímzés. Minden településen megtalálható a rá jellemző, egykori építészeti elemeket megőrző tájház. Mindezeken kívül megannyi élményt és látnivalót nyújt a natúrpark vidéke, amely ezek után tovább bővül a kistérségi összefogásnak köszönhetően.

Madárgyűrűzés a Vörös-mocsárban

Fotók: Agócs Péter, Szalczer Bálint Gergely

Szerző: Felső-Bácska–Homokhát Natúrpark

Ásotthalmi Emlékerdő

Felső-Bácska-Homokhát Natúrpark

Térségközi összefogás a Dél-Alföldön

A Duna és a Tisza közén, Magyarország és Szerbia határtérségében azon reményben indította útjára tizenkét település a Felső-Bácska–Homokhát Natúrparkot, hogy megismertesse és megszerettesse másokkal is Dél-Magyarország határvidékét. A natúrparki összefogáshoz csatlakozott települések a Dorozsma–Majsai-homokhát és a Bácskai löszös síkság kistájakon helyezkednek el. Habár a terület keleti, homokháti, illetve nyugati, bácskai része alföldi viszonylatban viszonylag élesen elválik egymástól, a határ menti elhelyezkedés és a szomszédos, délvidéki területekkel való hagyományos együttműködés táji szempontból egységet jelent a natúrparki térség számára.

- **A kihirdetés éve: 2018**
- **Területe: 68 ezer hektár, 27 ezer lakos**
- **Települései: Ásotthalom, Öttömös, Kelebia, Tompa, Csikéria, Bácsszőlős, Kunbaja, Bácsalmás, Madaras, Katymár, Mátételke és Tataháza**
- **Képviselője és működtetője: Felső-Bácskai és Homokháti Értékmegőrző Natúrpark Egyesület Székhely: 6423 Kelebia, József Attila u. 85. Honlap: www.bacskainap.hu**

SÍVÓ HOMOKBÓL „VIRÁGOSKERT”

A natúrparki térség nagyobb része a török hódoltság időszakában és azt követően Szabadka szabad királyi város igazgatása alá tartozott. A háborús időszakban felerősödött fakitermelés a homokháti részeken újra mozgásba hozta a korábban már stabilizálódott homokot, amelynek megkötése érdekében a 18. századtól kezdődően tudatos erdőtelepítés folyt.

A szőlő- és gyümölcstermesztés jelentős felfutása a 19. század második felében kezdődött. A század végétől – a hegyvidéki területeken súlyos károkat okozó filoxéravésznek is köszönhetően – a térségben termelt szőlő és egyéb gyümölcsök, illetve az itt előállított bor kereskedelmi cikké vált, jelentős bevételhez juttatva a helyi gazdálkodókat és kereskedőket. A vidéket a 20. század elején méltán nevezték „Szabadka virágoskertjének”.

A natúrparki térség bácskai részén a löszön képződött termékeny mezőségi talajok jóvoltából a szántóföldi művelés vált a meghatározó gazdálkodási formává. Főként a gabonafélék és a kukorica termesztése fejlődött gyors ütemben, amire istállózó sertés- és lótartás épült. Az árutermelő mezőgazdaság nagyobbrészt több száz holdas nagybirtokokon folyt. Az „Arany Bácska”-ként is emlegetett tágabb térség a történelmi Magyarország éléstárának számított.

ÚJ TELEPÜLÉSEK A PUSZTÁN

A trianoni szerződés Bácska területének több mint négyötödét csatolta el. (E történelmi tájegységünk

Kelebiai szürkemarhák

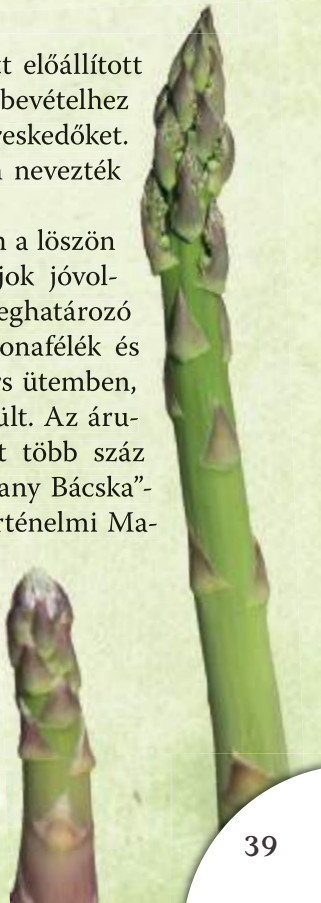

A spárga jó érzi magát a homokon

Magyarországhoz tartozó jelenlegi területére használják a Felső-Bácska elnevezést.)

A Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság határán 1951–1955 között – szovjet kérésre – kiépítették a szögesdrót akadályokból, tankcsapdákból, aknazárból, betonbunkerekből, lövészárokrendszerekből álló déli védelmi rendszert.

Az erődítésrendszer egykori bunkerei közül Ásotthalom, Kelebia és Tompa közigazgatási területén több még most is viszonylag jó állapotban van. Ezek műemléki védetté nyilvánítása 2017 őszén – a natúrparki egyesület közreműködésével – megkezdődött. Megtekintésükre már korábban is szerveztek kalandtúrákat, amelyek a jövőben natúrparki keretek között folytatódhatnak.

Madarasi legelő tavaszi hérics-mezővel

SOKSZÍNŰ NÉPESSÉG

A natúrparki térség népességét sokszínűség jellemzi, különösen Felső-Bácskában. Az északi országrészek felől érkező magyarság a földek újbóli birtokba vétele során a részben már a török hódoltsági időszakban beáramlott, Dalmácia és Hercegovina vidékéről származó bunyevácokkal osztozott, a hiányzó munkáskezek pótlására pedig a 18. század elejétől, három hullámban telepítettek be svábföldi németeket.

A katymári Vodica-kápolna

A nemzetiségi hagyományokat több településen jelenleg is aktívan megélik a helyiek, a soknemzetiségű kultúra a táji identitás egyik lényeges eleme. Ehhez a maguk eszközeivel – például a bunyevác és német tánccsoportok, népdalkörök működésének támogatásával – a natúrparki partnerszervezetek a jövőben is hozzá kívánnak járulni.

VILÁGRA SZÓLÓ TÉGLAVETŐK

A natúrparki térség homokháti részének felszínét nagyobbrészt az Ős-Duna hordalékkúpjából származó homok borítja. A homokhátak között északnyugat–délkelet irányban, az uralkodó széliránnyal párhuzamosan hosszan elnyúló, elgátolt mélyedések húzódnak. E mélyfekvésű, vizenyős területek népi tájneve a semlyék (sömlyék).

A natúrparki térség bácskai részén a felszínt jellemzően 1,5–2 méter vastagságban lösz borítja. A lösz agyagosabb változatát – a „sárga-agyagot" – téglaipari felhasználásra több helyen bányászták. A katymári és a madarasi egykori téglavetők földtani feltárásai 2015-ben országos szintű természetvédelmi oltalmat kaptak.

A Sümegi Pál, szegedi geológus professzor és munkatársai által részletesen megkutatott löszfalakon tanulmányozható a világon a legrészletesebben a Kárpáti belső löszövezet pleisztocén jégkor végi (középső és felső würm, 28 000–14 000 év közötti időszak) fejlődése.

A katymári téglavető földtani képződmény természeti emlék

FÉLTETT NÖVÉNY- ÉS ÁLLATRITKASÁGOK

A natúrparki térség homokháti részét egykoron bennszülött homoki és kisebb részben szikes, buckaközi lápréti növénytársulások jellemezték, de az emberi tájátalakítás hatására ezek csak kisebb foltokban maradtak fenn.

Az eredeti növénytakaró maradvány jellegű élőhelyfoltjainak és az azokon előforduló védett növényritkaságoknak a védelmére hozták létre 2013-ban a mozaikos jellegű Körös-éri Tájvédelmi Körzetet. A védett természeti terület kiemelkedő értékei a kora tavasszal nyíló egyhajúvirág erős populációi; az ásotthalmi lápréteken a mocsári kardvirág 80 ezer virágzó egyedet meghaladó állománya; a fajgazdag sztyepprétek védett fajai a tarka sáfrány, a tarka nőszirom és a poloskaszagú kosbor. Az átmeneti állományokban helyenként tömeges a vitézvirág és a pókbangó. A kékperjések értékes fajai a szibériai nőszirom, a fehér zászpa, a kornistárnics és a fehérmájvirág.

Egyhajúvirág

Tarka sáfrány

Szakvezetés a Körös-éri Tájvédelmi Körzetben

A natúrpark homokháti részén féltett állatritkaságunk, a kritikusan veszélyeztetett délvidéki földikutya egyik jelentős hazai állománya él.

Természetközeli állapotú füves élőhelyeink közül kiemelkedik Madaras község régóta használt legelője, ahol a tarka sáfránynak és a tavaszi héricsnek országos szinten is jelentős egyedszámú állománya él, míg egy 1992-ben védelem alá helyezett kicsiny erdőfolt a gyapjas gyűszűvirág védelmét szavatolja.

KASTÉLYOK ÉS VÁROSI „PALOTÁK”

A natúrparki térség épített örökségének egyik országosan alig ismert gyöngyszeme a Redl-kastély és parkja. Ennek ma is látható ékességei a hatalmas kocsányos tölgyek, hársak, magas kőrisek, mezei és korai juharok, japánakácok és tiszafák, valamint az egykori „báróutat” szegélyező kétoldali vadgesztenyefasor.

A kastély mellett az 1900-as évek elején épült, színes majolikával fedett, festett üvegablakú Szent Anna-templom a helyi hagyomány szerint a budai Mátyás-templom kicsinyített mása.

Különösen gazdag a felső-bácskai települések épített öröksége. Az itt megtelepedett nagybirtokosok és jómódú helyi gazdálkodók városi „palotái”, kúriái, polgárházai adják Bácsalmás, Katymár és Madaras sajátosan bájos kisvárosias karakterét.

A Szent Anna-templom és majolikatetőzete

NATÚRPARKI KERETEK KÖZÖTT

A táji léptékű együttműködés erősítésében további lehetőségek is rejlenek. A térségi összefogás egyik színtere lehet a magas minőségű helyi termékek előállítása és értékesítése. Ennek sokatmondó példája a natúrpark homokháti részének egyik sajátos, rendkívül tudás- és munkaigényes termesztett növénye, a spárga.

A „zöldségek királyának” hazánkban itt van az egyik legnagyobb termőterülete, a spárga feldolgozására mind Öttömös, mind Kelebia új válogatóüzem kialakítását tervezi.

A térségen halad keresztül a Vasfüggöny kerékpáros túraút, amely EuroVelo 13 néven az európai kerékpárút-hálózat része. A Barents-tengertől a Fekete-tengerig tartó, húsz országot érintő útvonal Bács-Kiskun megyei szakaszának kitáblázása 2020-ban a megyei önkormányzat és a natúrparki egyesület együttműködésében valósult meg. A térség látnivalóit jól felfűző kerékpáros túraút mentén három helyszínen kerékpáros pihenőket és interaktív bemutatóhelyeket is kialakítottak.

Kelebiai kerékpártúra

A natúrparki fejlesztési koncepcióban rögzített elképzelések többsége sajnos még nem áll ilyen közel a megvalósításhoz. Tizenkét település fogott össze azért, hogy új közösséget kovácsoljon, és példát mutasson az összefogás erejével abban, hogy igenis van még értelme a „kissejtes”, alulról építkező kezdeményezéseknek, van értelme az őszinte vendégszeretetnek, a csendnek, és az alapvető emberi értékek őrzésének.

Felszítani a tüzet, a tűz köré invitálni a fiatalokat, az időseket, és Önt is, kedves olvasó! Ez a mi feladatunk.

Fotók: Felső-Bácska–Homokhát Natúrpark

Turisták Kelebián

FOTÓGALÉRIA

Bemutatkozik: KOVÁCS RÓBERT

Békéscsabán élek, és a Vásárhelyi Pál Technikumban és Kollégiumban tanítok földmérést 2006 óta. A tanítás mellett szerencsére sokat tudok foglalkozni kedvenc hobbimmal, a fotózással. 2013-ban vettem az első fényképezőgépemet, amivel beletanultam a fotózás rejtelmeibe. Kezdetben többnyire portrékat, családi képeket készítettem, később már esküvőkön is fotóztam, és az évek során igyekeztem folyamatosan fejlődni. 2019 elején bekapcsolódtam a Körösvidék Facebook-oldal szerkesztésébe, és azóta rendszeresen jelennek meg fotóim ezen az oldalon is a saját oldalam mellett (Facebook: RKPhoto). Számos magyar és külföldi fotós munkásságát követem, akiktől rendkívül sokat lehet tanulni, ötleteket szerezni. A portréfotózás mellett a természetfotózást is nagyon szeretem, mert az év bármely napján lehet találni jobbnál jobb témákat – a makrovilágtól a vadvilágig. A természet szeretete már gyerekkoromban kialakult bennem, így amikor csak tehetem, fogom a fotóstáskát és elindulok kisebb-nagyobb túrákra. Sokan nem is gondolják, hogy mennyi különleges tájat, madarat, vadállatot lehet látni, ha a városok zaját magunk mögött hagyjuk. Az egyik kedvenc helyem a békéscsabai Öntözött-rét. Könnyedén bejárható, és ha van elég türelmünk, akkor egy rendkívül színes állatvilágot figyelhetünk meg ott. Leggyakrabban szarkákat, vörös vércsét, csókákat láthatunk, de sok más madárnak is kedvelt költőhelye. A Körösök mentén rengeteg szebbnél szebb természetvédelmi terület található, amiket érdemes felkeresni. A fotóim nagy része ezeken a vidékeken készült. A felhők, naplementék és napfelkelték árnyjátéka végtelenül változatos – a természet gyakran sejtelmes, hangulatos pillanatokat produkál –, amit előszeretettel örökítek meg. A következő oldalak főként ezekből adnak egy válogatást.

43 / 1 • Halo-effektus a békéscsabai Öntözött-rét felett

43 / 2 • Őszi napsugarak a felhők között a Sebes-Körös mentén Körösszakál mellett

44 / 1 • A felkelő hold a Csaba-tónál

45 / 1 • Napfelkelte a gyulai Paradicsomi-horgásztónál

45 / 2 • Egy majdnem viharos délután Békéscsabán

46 / 1 • 2019 tavaszán Szanazug közelében a Kettős-Körös

46 / 2 • A jeges Csaba-tó

47 / 1 • A kiszáradt folyómeder „kincsei”

48 / 1 • Barna füzike – az Öntözött-rét ritka vendége

49 / 1 • Hajnali találkozás

49 / 2 • Ludak a Kis-Sárréten a téli ködben

50 / 1 • Pillanatnyi ragyogás

50 / 2 • Szürke gém egy téli reggelen

51 / 1 • A nap első sugarai az Öntözött-réten

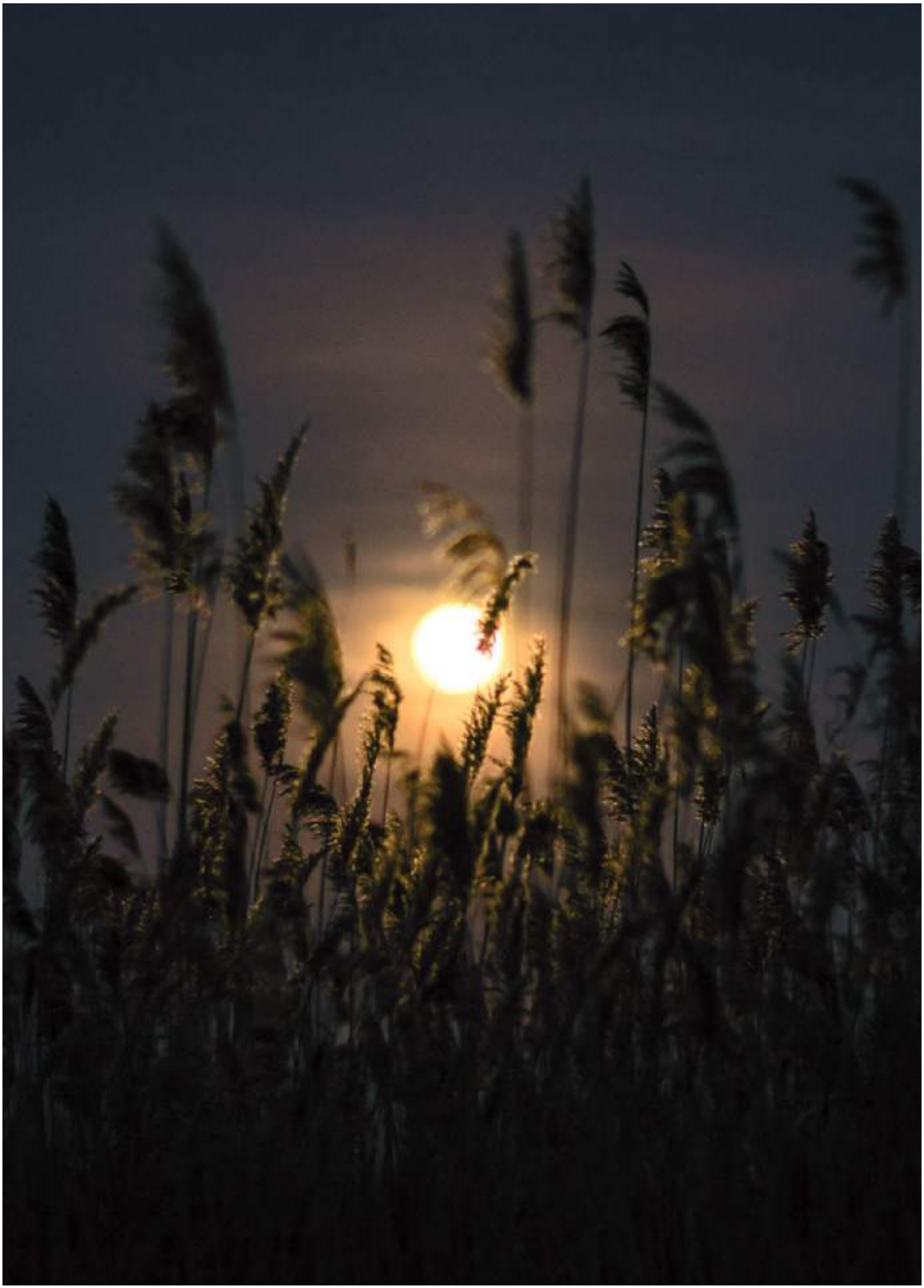

Szétszórt mesék a tájban

Szerző: Földesi Csenge

A Csabai Körtúra részvevőivel 2020 őszén a Bandika-fánál

Tószögi György főszerkesztővel Békéscsaba és környékének „legzöldebb" útvonala, a Csabai Körtúra apropóján ültünk össze, ezúttal túravezetői tapasztalatokat mérlegre téve. Beszélgetésünk azonban hamar tovább is gyűrűzött: szó esett a síkvidéki túrázás sajátosságairól, a szükséges lelki felkészülésről, illetve arról, hogy az általunk sokat látott tájak is hordoznak magukban újabb titkokat, felfedezésre váró csodákat. Interjú.

– Mikor vált az életed részévé a túravezetés?

– Konkrét időpontot vagy időszakot nem tudok mondani, inkább egy észrevétlen folyamatként említeném. Ennek megfelelően magamat „túravezetőként" nem is igen tudom definiálni. Maradjunk annyiban, hogy régóta a Körös-vidék barangolója és kutakodója vagyok. Családomat, barátaimat már évtizedekkel ezelőtt is lelkesen igyekeztem megismertetni mindazzal, amit a tájban magamnak felfedeztem: öreg fákkal, romos kastélyokkal, olvasott, hallott régi sárréti történetekkel. Idővel azt vettem észre, hogy egyre és egyre többet tudok mesélni a vidékről vagy adott helyekről azoknak, akik útjaim során mellém szegődnek. Úgy tűnt, nem tartják unalmasnak, így megtartottam ezt a szokásomat, ami végül személyes „profilommá" lett. Azóta is meg-megállva, mesélve szeretem vezetni a túráimat. A szemnek egysíkú alföldi Körös-vidék a láthatatlan titkocskák kiapadhatatlan forrása és a hegyvidékekkel szemben számomra sokkal tudásgazdagabb, izgalmasabb túraterep.

– Elidőznék kicsit a hallottakon. Szerintem többen vannak azok, akik a túrázást hegyvidékes területhez kötik és talán meglepődnek, ha kiderül, a környékünkön is lehet különleges túraélményeket szerezni. Csak, ahogy utaltál is rá, másképp.

– Folyóink hegyvidéki környezete látványában lenyűgöző, a Bihari-hegység csodái méltán Európa-hírűek.

Mese a tájban, a tájról a nagyréti dűlőkön

Mégis a magam környezetében – ami szűkebben Békéscsabát, Békés megyét és az alföldi „lapos” folyóvidéket jelenti – sokkal több kifürkészni való kincset, érdekességet találok. Adódik ez abból a kontrasztból, amit a táj, történelmi léptékben közeli – csak 150 évvel ezelőtti – hirtelen és drasztikus változása/pusztulása jelentett természet, életformák, hagyományok tekintetében. Persze nincs olyan környezet hazánkban, sem máshol a világban, ami nem változik, de ha már a bihari hegyekkel példálóztam: ott még ma is van fenyves, hegyi esztena és farkasvonítás, de innen hová tűntek hirtelen a pákászok, a nádkunyhók, a rideg gulyák, a vízi fuvarosok, a sárkányhúzó Csuba Ferencek? Nyilván sokan ismerik a 19. századi vízszabályozások történetét, de egy ilyen hirtelen múltba süllyedt táj csodáinak zöme számukra is csak a történelem töredékes lapjain, a múzeumokban, a regék világában élhet tovább. És ha netán még előkerül a padlásról egy-egy nevenincs tárgy, kifordul a földből valami agyagtöredék, vagy rég beszántott érhajlatban felveti magát a nádcsíra, akkor kicsit újraéled a letűnt múlt, máris érthetővé és igazabbá válnak a mesék.

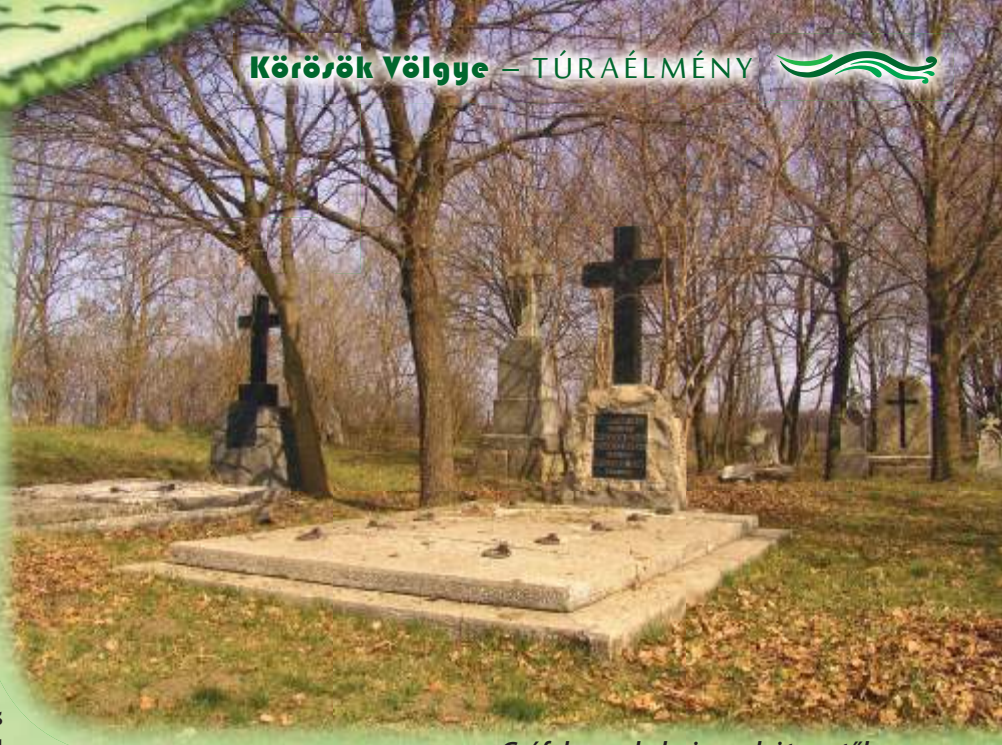

Grófok nyughelyei a gerlai temetőben

Családi kirándulás az egykor a Körösöket járó Bökény hajó sok-sok mesét őrző roncsánál, amely a Csabai Körtúra útvonalának közvetlen szomszédságában pihen

Ez az érzés, ami ide, ehhez a tájhoz vonz, és talán óhatatlan, hogy kenyérkereső munkaként egyre többet kezdtem a Körösök vidékével és annak komplex kultúrájával foglalkozni. A partnerek kérésére aztán „hivatalosan” is elkísértem egy-egy gyalogos- és kerékpártúrát, így kerültem be a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület, illetve más szervezetek túravezetői vérkeringésébe is.

– Kijelenthető, hogy a lenyűgöző természeti látvány hiányát a mesék és a történetek ellensúlyozhatják itt a síkvidéken?

– Mondhatjuk. Hasonlítsuk kicsit össze a hegyvidéki és alföldi területeket túrázási élmény szempontjából! Előbbihez semmilyen attrakció nem kell: amit látunk, az elég, attól már le vagyunk nyűgözve. A ma túrázója imádja ezeket a „váó!” érzéseket, amit szélesítsünk most ne csak a legszebb vízesésre meg legpanorámásabb csúcskilátásra, hanem a legcsicsásabb kastélyra, a legarchaikusabb templomra. A manapság útnak indulók előszeretettel keresik a nagy attrakciókat, előszeretettel járnak a könnyű legek nyomában. Egyszerűen kell, hogy valami ámulatba ejtse őket. Ezt az Alföldön sokkal nehezebb megadni, hisz valljuk be: ha valakit kivezetek a nagy alföldi „semmi” közepére és nem szólok egy szót sem, akkor halálra fogja unni magát. Ezt a tájat nehéz információ nélkül érdekessé tenni, bár egy-egy folyókanyarulat vagy naplemente azért lélegzetelállító tud lenni. És ha nincs az orrunk előtt egy interaktív pult, akkor csak az előszóban átadott tudás segít. Előtűnnek a televénnyel elfedett monostorromok, múlt századi tragikus

Vezetett tematikus túra a Pósteleki kastélyparkban

Útvonaljellemzők:

- Sík terep (aszfalt 60%; földút-körgát 40%)
- Kerékpáros bejárása száraz időben javasolt
- A Bandika-fa–Sikonyi gátőrház szakasz csak gyalogosan járható, kerékpárral kerülőút javasolt
- Nehézségi fok: **közepes**

Útvonal, látnivalók:

26 km 3 óra | 25 km 6 óra

Közös útvonal

Csak gyalog

Kerékpáros kerülőút

Békéscsaba – Bandika-fa, Cimbora-fa – Sikonyi gátőrház – Gerla – Pósteleki kastélypark – Veszei elágazás – Békéscsaba

(1) Belváros – kulturális látnivalók; (2) Körösök Völgye Látogatóközpont; (3) Bandika-fa; Cimbora-fa; (4) Sikonyi gátőrház; (5) Gerlai kastély; (6) Pósteleki kastélypark; (7) Széchenyi Antal-síremlék; (8) Veszei elágazás

A Csabai Körtúra túratérképe

grófi gyereksorsokról kezdenek beszélni a vén jelfák, egykori ökörpásztortüzek lobbannak, miknek helyén 300 év múltán a mai modern Békéscsaba látható…

– Hogyan fogadja ezeket a meséket a mai idők nagy attrakcióra éhes túrázója?

– Egyénre szabottan. Mindennek befogadásához szükséges egy nyitott, szemlélődő, lecsendesültebb lelki állapot, ami a fiatalabbaknál nem egyszerű ügy. Megfigyelhető, hogy sokan ehelyett inkább csak mennének, haladnának – kérdés, hova és miért –, emiatt aztán észrevehetően türelmetlenebbek is. A túra szó valamiféle komoly teljesítménycélú értelmet nyer bennük, amelyben a gyermeki kíváncsiság és időtlenség nem jut szerephez. Ma valahogy egyre többekben lecsukódik az a szem, ami a nehezebben láthatóra vagy éppen láthatatlanra kíváncsi. Ezt a szemet azonban fel lehet nyitni. Ha egy túrára már a meghirdetésénél a tematikus tudásra helyezzük a fókuszt – például kastélyok, kunhalmok, tanyák vagy gyógynövények tekintetében

A Csabai Körtúra egykori pompájában a Sikonyi Gátőrház nevű pihenőponton

– túravezetőként máris sokkal több „gyermeket” vezethetünk a tájban. És persze vannak olyan túrák, amelyek abszolút eltüntetik az időt, távot, célokat. Egy fotóstúrán a bogaras, gombás, felhős témák fölött-alatt guggoló, hasaló közönségünknek vajon mikor jut eszébe idő, végcél, tempó, továbbindulás? A mi vidékünk az időtlen mesetúrák szinte végtelen

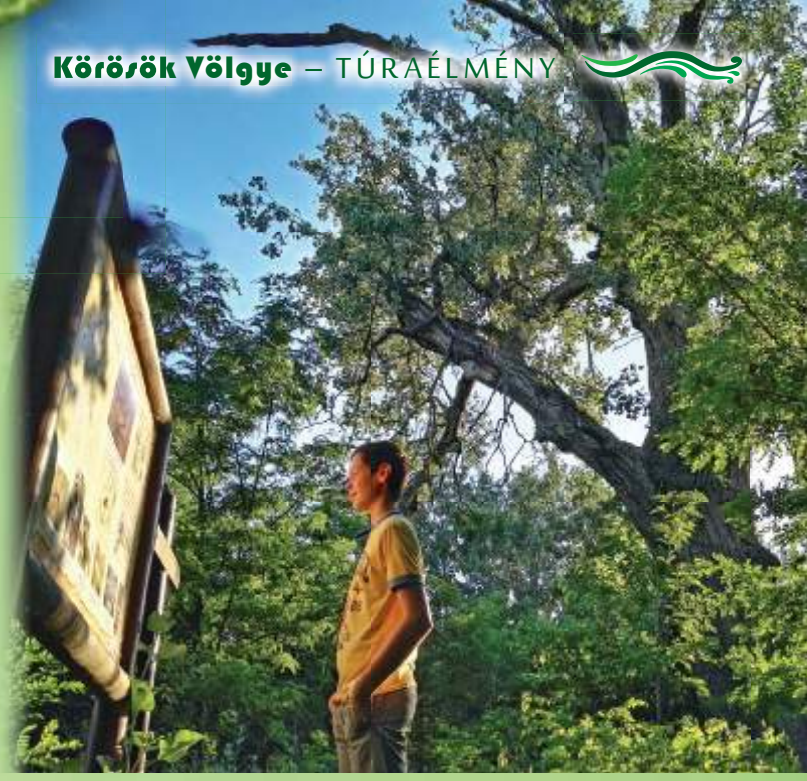

A néhány éve még csonkán álló nyárfamatuzsálem, a Cimbora-fa is már csak a táj meséiben élhet tovább

színű palettáját kínálja, csak éppen nem a teljesítmény és „leg-érzések” mámorában. Ha valaki itt szeretne túrázni, fontos ezt tisztáznia magában, illetve azt, hogy a saját lelkületének milyen túratéma való.

– Van-e különbség a fizikai felkészültség és a felszerelés tekintetében? Hogyan vágjunk neki egy alföldi, adott esetben Körös-kerülő túrának?

– Igen, van. Az egyik legnagyobb ellensége az alföldi túrázásnak a napsugárzás, ami a hegyvidéken kevésbé tényező. A hőség, az árnyék nélküli, fátlan, kietlen területek kegyetlenül meg tudják kínozni az alföldi túrázót gyalogosan, kerékpáron és vízen egyaránt. Nemcsak fizikailag, de lelkileg is. Erre készülni kell. Klasszikus: kalap, rendkívül bőséges folyadékbevitel, a szabad testfelületek napfény elleni védelme. Errefelé ez nem tréfadolog. A mai UV-sugárzás mellett pillanatok alatt pecsenyére sülhet bármilyen bőrfelületünk a pusztában.

– Térjünk rá a Csabai Körtúrára, aminek apropóján leültünk beszélgetni. Mesélnél róla bővebben? Miért olyan különleges túraútvonal ez?

– Sok mindenért. Mert távban egy viszonylag rövidebb, tartalmában viszont módfelett gazdag, természeti és városi környezetet egyaránt érintő, önmagába visszatérő túra. Teljesíthető kerékpárral, gyalogosan, sőt, akár vízi úton is. Korunk igényeihez mért etalonnak is tekinthető. Az útvonal tíz éve, a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület által jött létre. Az akkori elgondolók szerették volna Békéscsabát, illetve szűkebb külterületi környezetét az ott található természeti, kulturális, építészeti örökségek kapcsán felfűzni egy útvonalra, ami a megyeszékhelyből indul és oda is tér vissza. Ehhez Békéscsaba legjelentősebb természeti közegét, az Élővíz-csatornát rendelték segítségül, ami zöld folyosóként a körtúrát vonalvezetésében egyben meg is határozta. Az egyesület az útvona-

A csabaiak, gyulaiak által már oly sokszor látogatott pósteleki kastélyparknak is vannak még felfedetlen titkai

lat eredetileg 16 megállóponttal álmodta és valósította meg, mely pontok mindegyikén nagy méretű, látványos, információban gazdag, játékos feladványokat tartalmazó háromnyelvű táblák voltak találhatóak. A jelentősebb pontokon pihenőpadokat, fából készült szemétgyűjtőedényeket helyeztek el. A teljes pompájában valóban példaértékű túraútvonalat sajnos az idő és a vandalizmus tárgyi eszközeiben mára igencsak megtépázta. A 2020 nyárvégén vezetett legutóbbi túrán szembesültem azzal, hogy javarésze az információs tábláknak megsemmisült, sok pihenőpadnak pedig lába kelt. Ettől függetlenül, mint túraútvonal, a Csabai Körtúra ma is létezik, a felgyűjtött és tematikusan rendezett tudásanyag már soha nem vész kárba. Tájkultúránk rengeteg elemét csokrosítja ez a túra:

Valahol a Csabai Körtúra Bandika-fától Sikonyig tartó szakaszán egy szép tavaszi napon

Békéscsaba alapításának és fejlődésének történetét; az Élővíz-csatorna máig meghatározó két és fél évszázadát; a Békés megyei kastélykorszak és a Wenckheim-idők lebilincselő nyomait; erdőtől hantolt Árpád-kori monostortitkokat; a ma több mint kétszáz éves csatornaparti botolófüzek közé keveredett triplatörzsű későbbi nyárfaóriások véletlenszerű „születését", csakhogy néhányat említsek közülük.

– A környékbeliek számára könnyen elérhető és többé-kevésbé tudásanyagban is ismert helyekről beszélünk. Az embereket miért vonzza mégis az útvonalra szervezett csapatos túra, miért csatlakoznak szívesen – akár újra és újra – a Csabai Körtúra eseményéhez?

– Mert szeretik a tájat. Kötődnek a meséikhez. Főként szülők, nagyszülők élővé örökített emlékezete, vagy akár egy lelkes túravezető szavai által. És mert túrázni jó azokkal, akik hasonlóan éreznek, és mert az ismert út is mindig más és más egy picit. Aligha van olyan éltesebb csabai, gyulai, aki ötnél kevesebbszer volt mondjuk Pósteleken. De ha százszor is járt ott, talán sosem halotta, hogy az 1945 után széthordott kastély gyönyörű zongorája hogyan „halt szörnyet", vagy hogy mit talált a kastélykorszak neves szakértője, Szelekovszky „Laci bácsi" a közelmúlt parkrehabilitációja során a régi virágoskert földjében. Ezt pedig lehet, hogy csak egy túravezető személyes sztorizásaiból fogja megtudni.

– Van kedvenc szakaszod a Csabai Körtúrán?

– Ajjaj… Könnyebbet is kérdezhettél volna! Nagyon nehéz a választás, mert évszakot vagy éppen egy aktuális titok utáni kíváncsiskodást tekintve talán nem is mindig ugyanazt válaszolnám. A legutóbbi túra friss élményével a hátam mögött azt mondom, hogy kedvencem a Bandika-fától Sikonyig tartó szakasz. Talán azért, mert ezt kerékpártúra lévén most kihagytuk, ugyanis csak gyalog járható végig. Az említett területet amúgy nagyon kevesen járják, magányos barangolásaim során én még soha teremtett lélekkel nem találkoztam ezen a vonalon. Ez pedig már önmagában különleges, hogy egy megyeszékhely közvetlen szomszédsága ilyen érintetlenséget, békét, nyugalmat tudjon biztosítani. Ha ehhez még hozzávesszük ennek az útvonalrésznek a csodácskáit is – a tavasszal sarjadó növények zsenge zöldjét, a taposatlan fűtenger látványát, a csalánhajtást, a diót, a kökény ízét, a kikorhadt belsejű, szétnyílt, de még élő fűzmatuzsálemek tucatjait –, akkor már teljes a természeti élmény számomra.

– És mi a kedvenc meséd éppen? Mit adnál át itt és most legszívesebben?

– Gerlai történeteket. A pusztuló, egykor csodás kastély meséit. A mostani körtúrán volt szerencsénk részt venni a Gerlai Wenckheim Társaság rendezvényén, ahol

A gerlai Wenckheim-kastély és maradványparkja

halottam, hogy az évek folyamán számos olyan, kastélyból származó tárgyi emléket sikerült fellelni, amelyek a helyi lakosságnál voltak/vannak. Például az a márványszobrocska, amit az egyik helyi lakos édesapja – aki valamilyen tisztséget töltött be az uradalomban – személyesen a gróftól kapott annak szeretete, barátsága és megbecsülése jeléül, amikor a család menekülni kényszerült a II. világháború viharai elől. Ez a kis epizód is azt igazolja, micsoda fantasztikus hely Gerla, ha a tájról és meséiről van szó. Tény, hogy a gerlai kastély és grófjai kapcsán még rengeteg az élő emlékezet a lakosság körében, tehát a felfedezésre váró, teljesen el nem feledett titok, történet. A kastélyban dolgozók leszármazottai, gyermekei, unokái még élőszóban hallották mindezt nagyapától, édesanyától, édesapától. Ilyen gerlai történetek után kutatva jutottam el korábban a grófi csemeték nevelőnőjének és az uradalmi kocsisnak a lányához, aki ma már idős hölgyként él Gerla egyik csendes utcácskájában. Rengeteg, főként az édesanyjától hallott emléket osztott meg velem, fényképeket mutatva. Milyen volt az uradalom, milyen kedves, jó ember volt a gróf és a grófné, hogyan teltek a békés hétköznapok Gerla „fénykorában" a településen és a kastélyban. Illetve hogy miként szakadt vége hirtelen mindennek, és hogy az oroszok egy hatalmas farönkkel hogyan zúzták be a kastély vastag, míves tölgyajtaját, ami mögött a berendezésében érintetlen, pompás épület állt. Ami mozdítható volt, sajnos csaknem minden elveszett, az épület maga azonban a szomszédos pósteleki kastély sorsát elkerülte, mert az 1990-es évekig közintézményi funkciókat kapva nem került széthordásra és lebontásra. A szocializmus hanyag „törődése" és a rendszerváltozás utáni évtizedek gazdátlansága azonban lassan bevégzi a szomorú sorsot, és már-már reménytelen, hogy a gerlai kastély megmentését bármi előmozdítsa. Vállalva a tilosban járás tényét bevallom: amikor a Csabai Körtúra kapcsán Gerlán voltunk, és amíg a túratársak elvegyültek a már említett Gerlai Wenckheim Társaság szerény, de hangulatos forgatagában, addig én egy ledőlt falrészt kihasználva beosontam az egyébként lezárt kastélyba, amiben korábban még sosem jártam. Elszoruló szívvel tapasztaltam, ahogy az idő és az enyészet kíméletlenül teszi a dolgát, és hogy ami tízhúsz éve még megmenthető lett volna, az már menthetetlen, illetve nem érdemes megmenteni. A félhomályos, tetőszakadásokon beszűrődő fényű folyosókon és helyiségekben mászkálva egyszer csak egy jókora ajtó előtt találtam magamat. Lassan benyomva azt, a lenyűgöző kastélykápolna tárult fel előttem. Váratlanul és megdöbbentően. Az már első pillantásra láthatóvá vált, hogy az évtizedek folyamán leginkább óvott épületrész még viszonylag épen viseli elárvult magányát: tetőzete nincs beszakadva, megvannak a padok, a szószékre felvezető lépcső stabil, a színes ólomüveg ablak ma is ragyogón szórja a fényeket. Bekukucskáltam az oltár mögé. Hosszan böngészgettem az ott elárvulva heverő tárgyak között, mint a múlt által szétszórt megannyi mesedarabkában. Nem tudom, lesz-e valaha, aki össze tudja illeszteni a már gazdátlan történetüket. Zárszónak aligha mondhatok többet annál, hogy én mindenestre megpróbálom.

A gerlai Wenckheim-kastély belülről mai állapotában

Fotók: Tószögi György

Szerző: Tószögi György

A hosszúfoki töltésszakadás

Vizek kötelékében: AZ UTOLSÓ KÖRÖSI ÁRVÍZ

Négy évtized távlatából lassan kikopik a Körös-vidékiek emlékezetéből a régente jól ismert fogalom: árvízi katasztrófa. Ekkor pusztított ugyanis utoljára a Körösök árja emberéleteket közvetlenül fenyegetve, ekkor tapasztalhatták meg utoljára az itt élők, hogy szelíden kanyargó folyóink milyen iszonyatos rombolásra képesek, ha letépik láncaikat.

Egy régi sárréti mondás szerint „minden ember megépíti egyszer a maga faluját". Ez a korunkban oly furának ható kijelentés nem egyébre utal, minthogy egykor időről időre bizonyosan szembe kellett nézni akkora árhullámokkal, amelyek a településeket részben vagy akár teljességgel elpusztították. Az elmúlt évszázadok feljegyzései egy olyan világot tárnak elénk, ahol a víz – áldásai mellett – örökös ellenségként fenyegette errefelé az emberi életet, értékeket.

Ahogy az árvizek története, úgy az ellenük való védekezés is az ősmúltba vész. Helyi jelentőségű gátépítésekkel, csatornaásásokkal a lakosság már a középkorban is próbálta megtörni a víz uralmát, de a mindent elsöprő pusztításokat meg nem akadályozhatták.

Részint ezek a feltartóztathatatlan árvizek kényszerítették ki, hogy az örök időktől fogva terpeszkedő alföldi folyók uralmának egyszer és mindenkorra véget vessenek. Sorsfordítónak nevezik az 1855-ben Gyulát csaknem teljes egészében elpusztító fehér-körösi árvizet, amely óriási lendületet adott a már a 19. század első felében, Széchenyi István szellemében megfogalmazódott vízszabályozás addigi munkálatainak.

Bár a Körös–Berettyó-vízrendszer főbb szabályozási munkálatai 1861-re befejeződtek, az eredmények megszilárdítása, a gátak tökéletesítése, a csatornahálózatok fejlesztése, zsilipek, duzzasztók építése még évtizedekig tartott. A víz megregulázásának nehézségeit jól példázza, hogy még a 20. században is számos alkalommal rombolt a Körös vize. Emlékezetes dátum 1925 karácsonya, amikor Vésztőn a Sebes-Körös jeges áradása olyan borzalmas pusztítást végzett – házak százait romba döntve –, hogy Horthy Miklós kormányzó személyesen tekintette meg a szörnyű károkat. Az utolsó árvíz története pedig – amelynek krónikáját sokan hordozzák még élő, eleven emlékezetként – egészen emberöltőnkig ér.

Árvízi jelenet a Körös-vidéken – menekülés a tanyáról
(Forrás: kovizig.hu)

A töltés magasítása a Fekete-Körös hídjánál

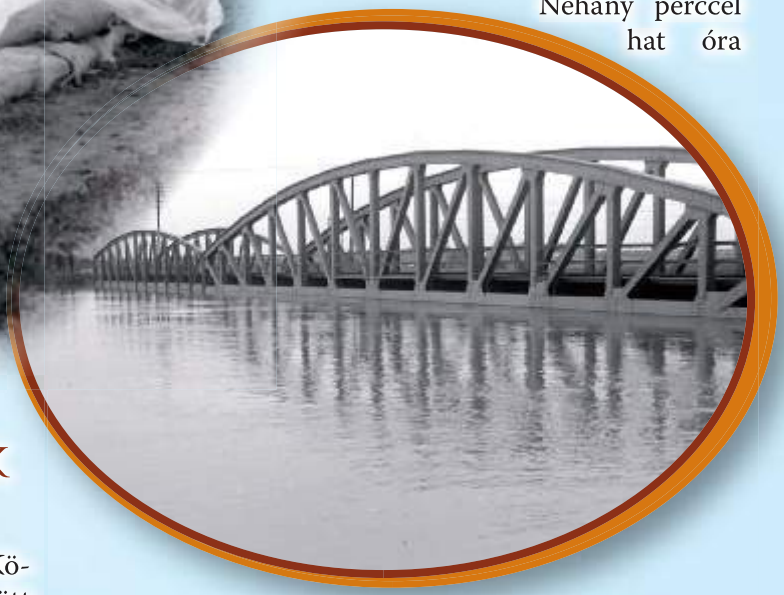

(AZ UTOLSÓ) ÁRVÍZI HŐSÖK ÉS SORSÜLDÖZÖTTEK EMLÉKÉRE

A július igen csapadékos volt 40 évvel ezelőtt. A Körösök hegyvidéki vízgyűjtőjére 1980. július 21–27. között átlagosan 200 mm csapadék hullott, amiből példátlan nagyságú és hevességű árhullámok keletkeztek a Körösökön és a Berettyó folyón. A Fekete-Körös vízszintje 36 óra alatt több mint 9 métert emelkedett és az országhatárnál 48 centiméterrel haladta meg az addig észlelt legmagasabb vízállást.

A védekezés ellenére a Sebes-Körös jobb parti töltése a 0+400 km szelvényben július 26-án három egymáshoz közel eső kisebb helyen átszakadt, és 35 millió m³ víz ömlött ki 2175 ha nagyságú területre. A nagyobb baj azonban csak ezután jött.

Az elöntött területek helyszínrajza

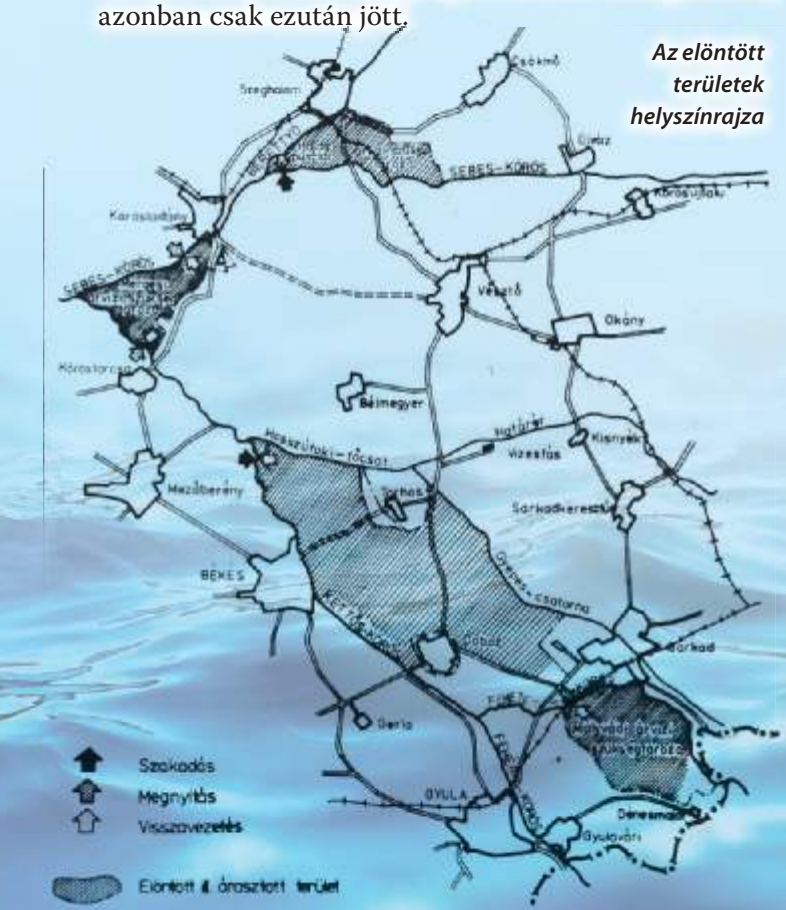

Békésnél július 27-én 0:00-4:00 óra között tetőzött a Kettős-Körös 963 centiméteren. Másnap reggel 6:00 órakor 921 cm volt a békési vízállás, vagyis 26 óra alatt 42 cm-t apadt, ami nem túl jelentősnek volt mondható. Néhány perccel hat óra után a Kettős-Körösön Békés és Mezőberény között, Hosszúfok közelében, a Bodzás-zug alsó végi szakaszán a védelem vezetői, majd a gátőr ellenőrizte a töltéseket, de semmi különöst nem észleltek. A gátőr 300 méternyire járhatott már az említett szakasztól, amikor 6 óra 35 perckor, mögötte – minden előzetes előjel nélkül – robbanásszerű hanggal átszakadt a gát mintegy 6–8 méter hosszúságban. A jelentés után azonnal elrendelték a rendkívüli készültséget.

A szakadás rövid idő alatt 78 m szélességűre növekedett, és az iszonyatos erővel kiáramló és szétterjedő víztömeg rázúdult a környező mezőgazdasági területekre és az ott található tanyavilágra. A 750–800 m³/sec hozammal kizúduló vizet megfogni lehetetlen volt, ezért az intézkedések a közvetlen életveszély elhárítására, a károk csökkentésére, a vizek lokalizálására vonatkoztak.

A víz gyorsan közeledett a légvonalban 7-8 kilométerre lévő Tarhos és Bélmegyer települések határához, de fenyegette Dobozt, Vésztőt, Körösladányt (újladányi részek), sőt még Sarkadot is.

Az árral elöntött vargahosszai vízmesteri lakás

A gátszakadást követően két árvízvédelmi osztag indult a helyszínre, s azonnal megkezdték a veszélyeztetett területek – Körösladány egy részének, Bélmegyer, Tarhos és a békési tanyavilág – több ezer lakójának kiköltöztetését, a nagy értékű állatállomány biztonságba helyezését. Napokon át tartó hősies, fáradságot nem tűrő, sokszor kétségbeesett küzdelem kezdődött.

A Kettős-Körös vízszintjének még gyorsabb csökkentése érdekében még aznap délelőtt robbantással megnyitották a Kettős- és a Sebes-Körös deltájában lévő 87 millió köbméter víz befogadásra alkalmas 1.800 ha területű Mérgesi-tározót. A késő délutáni órákban a víz lefolyásának gyorsítására újabb helyen robbantották át a folyó töltését.

Összeomlott tanya az árvízzel elöntött területen

A fokozottan veszélyeztetett, de a víz betörésének egyelőre még „ellenálló" Tarhos és Doboz települések körtöltéseinek, illetve a Bélmegyert menekítő Hosszúfoki-főcsatorna gátjának védelmét azonnal meg kellett szervezni.

Vízügyi szakemberek irányítása mellett a honvédség, a BM-dolgozók, a gyárakból, szövetkezetekből kirendelt közerő és az önkéntes lakosság együttes erővel igyekezett feltartóztatni az irtózatos mennyiségben – számítások szerint összességében 208 millió m^3 – kiömlő vizet, amely 105 km^2 mezőgazdasági és lakóterületen, helyenként 2-3 méteres árral, 10–15 kilométer szélességben terjeszkedett.

Napokig kétséges volt, hogy az említett településeket meg tudják-e tartani az ár ostromával szemben. Különösen elkeseredett küzdelem folyt Bélmegyer utolsó védvonaláért, a település határában húzódó alacsony, de stratégiai fontosságú nyúlgátakért. Ezen a helyen annyira kritikus állapotok alakultak ki, hogy a víztömeg elleni éjjel-nappali harcban többen idegileg összeroppantak, voltak munkaegységek, brigádok, amelyek előkerülésében az őrsön már nem is igen bíztak.

A korabeli krónikák különösen a tanyavilág sorsáról számolnak be tragikusan. A vályogból épített világra szörnyű sors várt. Egymás után rogytak le a házak, pajták, csűrök, sok családot csak az utolsó pillanatban tudtak evakuálni az omladozó otthonokból. A lovak, tehenek hasig a vízben reszkettek, a kisebb jószág – kutya, macska, disznó, juh – az ólak tetején, a lehasalt háztetőkön, a baromfi fákon, kútgémen keresett menedéket, a katonaság napokig mentette azokat.

A veszélyeztetett területekről összesen 4.086 embert, 7.215 szarvasmarhát, 17.140 db sertést, 15.186 db juhot, 131.130 db baromfit menekítettek/telepítettek ki.

Háziállatok mentése az árvízből

Részletek Takács Lajos akkori vízügyi igazgató visszaemlékezéséből

„A gátszakadással és annak következményeivel a Körös-vidéki árvízvédekezések történetének egy olyan új fejezete kezdődött, amilyenre eddig még példa nem volt. A védelemvezetésre a váratlan stratégiai feladatok tucatjainak haladéktalan megoldása, az új helyzetnek megfelelően a segítő védelmi osztagok, katonai eszközök és alakulatok helyszínre rendelés, tanácsi, rendőri intézkedések megtételének beindítása, vízitársulatok bevonása és még számtalan, a váratlan helyzetből adódó munka várt. […] Az effektív védekezés résztvevőire pedig a leglehetetlenebb helyzetek megoldása, az emberfeletti helytállás, a parancs nélküli öntevékenység, a maximális együttműködés feladata hárult. […] A katonai vezetés példás hozzáállással és maximális segítőkészséggel támogatta a védekezés munkáit. Ha az elöntés mindenkori helyzetéről tájékozódni kellett, volt helikopter, ha felázott talaj miatt már semmivel nem lehetett védelmi anyagot szállítani, jöttek a LUG-ok (lánctalpas úszó gépkocsi) és gond nélkül vitték a homokzsákok ezreit a hosszúfoki lokalizációs védvonal és a tarhosi körtöltés erősítéséhez."

Katonák a Hosszúfoki-főcsatornánál

Részletek Takács Lajos akkori vízügyi igazgató visszaemlékezéséből

„Tudom, hogy rossz a hasonlat, mégis egy összeszokott zenekar hibátlan játékához tudnám az itt dolgozó vízügyi, katonai, polgári, rendőri és egyéb szervezetek munkáját hasonlítani. Ami Hosszúfokon történt, azt nem is lehet csupán adatokkal, mennyiségekkel, gépek számával, létszámával, homokzsákok százezreivel bemutatni. [...]

A tarhosi védekezés önmaga egy rémregény. A soha vizet nem látott, elhanyagolt, fákkal, cserjékkel benőtt, magassági hiányos körtöltéssel kellett a körbezárt község házait, értékeit megmenteni. A körülvevő árvíz hatására a töltés átázott, roskadozott, megcsúszott. A védelmi anyagokat csak LUG-okkal lehetett a helyszínre vinni. A körtöltés nyugati része tarthatatlanná vált, ezért mögötte egy második védvonal építését rendelte el a védelemvezető. Az új védtöltést 78.000 m^3 föld felhasználásával 8 nap alatt építették meg és ezzel Tárhost megmentették. Újladány 295 lakóépületének biztonsága érdekében 3.800 m hosszú új körtöltést építettek 7 nap alatt.

A Hosszúfoki-főcsatorna jobboldali töltésének védelmét a Gyulai Szakaszmérnökségre bízta a védelemvezető. Ez a védvonal – bár állaga és állapota kritikán aluli volt – kulcsfontosságú volt. Megtartásán múlott, hogy a tőle északra eső területeket elönti-e a víz vagy nem.

Az itt védekező vízügyi létszám kevésnek bizonyult, ezért 500 főnyi katonai erősítést kaptak. Ekkor már a víz a csatorna torkolata közelében 600 m hosszban a jobboldali töltésen átömlött. A védekező erők térdig az erősen sodró vízben állva, a pallókból és homokzsákokból épített jászolgáttal az átfolyást megállították."

Több mint egy hétre volt szükség ahhoz, hogy megfékezzék a vizet. Ez az egy hét százak, ezrek számára vált egy életre meghatározó személyes árvízi emlékké, melyhez szívszorító sorsok, gátakon véghez vitt hőstettek és tengernyi víz, kétségbeesett, emberfeletti munka emléke tapadt.

A folyók lassú apadása mellett végre megkezdődhetett a kiszakadások elzárása, a vízvisszavezetés, a védművek sürgős helyreállító munkája, a lakossági visszatelepítések és a károk felmérése.

A Békés és Mezőberény között, a Kettős-Körös Tarhos és Bélmegyer oldali térségében lévő tanyavilág teljesen elpusztult, a gazdasági területek betakarítás előtt lévő termányeit óriási területeken tette tönkre a víz. Ezenkívül számos települési környezetben károsodtak az emberi javak, az úthálózattól kezdve az elektromos rendszerekig szinte mindent megrongált az ár. A kárérték több mint 2 milliárd forintra rúgott akkori tételekben számolva.

Légi felvétel a töltésszakadás elzárási munkáiról

Az árvíz és a védekezés méreteire jellemző, hogy csúcsidőszakban egyidejűleg 9.388 fő vett részt a víz megfékezésében, vízügyiek, katonák, közerők közösen dolgoztak a gátakon, munkájukat 250 gépjármű, 36 vízi jármű és 67 földmunkagép segítette. Felhasználásra került 1.174.757 db homokzsák, 15.425 tonna terméskő, 1.600 pátrialemez, 27.105 kg PVC-fólia, 85.415 db fáklya, 216 köbméter palló, 21.063 db árvédelmi karó és több mint 320 ezer köbméter föld. A teljes helyreállító munka október végéig eltartott.

A töltésszakadás ideiglenes elzárása

A gátszakadás okát alaposan kivizsgálták. Emberi hibát, mulasztást nem találtak. A vizsgálat szerint a töltésszakadás egy betemetett régi holtmeder kereszteződési helyén következett be. Az altalajon keresztül átszivárgott víz hidrosztatikus nyomása feltörte a mentett oldali vékony fedőréteget.

Hullámtéri körgát építése a töltésszakadásnál

A legfontosabb konklúzió azonban, hogy a helyi és az országos összefogás, valamint a szervezett árvízvédekezés eredményeként a települések megmenekültek a pusztulástól, emberélet nem esett áldozatul. A védekezésben részvevők felelősségérzetének, sok esetben emberfeletti munkájának köszönhető, hogy a katasztrófából nem lett tragédia, és a vagyoni kár nagysága nem lett sokkal nagyobb.

Négy évtized múlt el az utolsóként számon tartott körösi árvízi katasztrófa óta. Az emlékek megkopnak, az emlékezők megfogynak. Ha valaki ma arra jár, ahol annak idején pusztított a víz, nyomát sem találja a vésznek. Csak a hajdanvolt tanyáktól csöndesen üres határ, a tavaszi szántó furcsán sárgálló foltja és egy „kettéhasadt" emlékmű intelme jelzi a Körös gátján az utókornak: nem szabad feledni az árvízi hősöket és hogy a Körös milyen szeszélyes úr.

Archív fotók: KÖVIZIG

Forrásmunka: A Körös-vidéki Hírlevél XV. évfolyam 4. száma és a Békés Megyei Népújság korabeli cikkei, fényképei nyomán, valamint az eseményt megéltek elbeszélése alapján.

A gátszakadás környezete napjainkban (Fotó: Tószögi György)

Szerző: Veres Zsolt

Geológia és történelem, avagy a Körös-vidék egykori építő- és díszítőkövei

Tégla és réti mészkő az ecseri templomrom falaiban

A Nagyalföld végtelen rónaságain végigpillantva joggal tehetjük fel a nagy kérdést, hogy vajon őseink évszázadokkal ezelőtt milyen építőanyagokat használtak fel templomaik, váraik, kolostoraik vagy épp kastélyaik felépítéséhez? A folyók által kialakított és „becsavargott" Körös-vidéken a felszínen vagy annak közelében csak laza törmelékes üledékek (pl. kavics, homok, agyag) lelhetők fel, amik nyersen, csak úgy „önmagukban" sok mindenre nem használhatók. De akkor milyen nyersanyagokból épülhettek fel a terület világi és egyházi épületei? Cikkünkben erre a kérdésre keressük a választ, a földtudományok és a régészet kutatásait, valamint eredményeit felhasználva. Kalandra fel, irány a kövek világa!

A TÉGLA MINT A LEGGYAKORIBB ÉPÍTŐANYAG

Az agyagos és vályogos üledékekből kiégetett tégla az egyik legősibb építőanyag a Földön. Az agyagból készített téglákat már kb. 12 ezer évvel ezelőtt használták, míg az égetett téglák megjelenése és jelentősebb elterjedése az emberi történelemben kb. 5 ezer évvel ezelőttre tehető. A különféle technológiával elkészített téglák végigkísérték a nagy történelmi birodalmak építészetét is, s napjainkban már több tucat téglatípus közül válogathatunk a különféle gyártóknál. A tömeggyártásra berendezkedett téglagyárak ipari termékeivel szemben az elmúlt évszázadokban a téglaégetéssel erre a célra specializálódott szakemberek foglalkoztak, ez rendkívül fontos szakma volt, főleg a (termés)kőben szegény alföldi területeken.

A tégla egy olyan mesterséges építőanyag, amelynek alapanyaga (az ún. téglaföld) agyag, kőzetliszt és homok szemcse méretű részecskék különféle arányú keveréke, kiegészülve egyéb szervetlen alkotókkal (pl. mész). Ásványtani értelemben a téglák fő ásványi alkotói általában a kvarc, a földpátok, az agyagásványok, a kalcit, a dolomit, a csillámok és vas-oxidok/hidroxidok. A 80%-nál nagyobb agyagtartalmú téglaföldet kövér agyagnak, a 60% feletti homoktartalmút sovány agyagnak nevezzük. Ha a kibányászott agyag nem volt elég kövér, akkor iszappal kövérítették, ha viszont túl kövér volt, akkor soványítóanyagokat (pl. homok, pelyva, őrölt kerámia, fűrészpor, őrölt csiga- és kagylóhéj) adalékoltak hozzá. A soványításra azért volt szükség, mert a túl kövér agyag kiégetése során az erősen felrepedezhetett, deformálódhatott.

A fent megnevezett adalékanyagok a tégla súlyának csökkentésében, valamint a hőszigetelő tulajdonságainak javításában is szerepet játszottak. A téglákat tábori vagy boksakemencékben égették ki, általában kb. 650–850 °C közötti hőmérsékleten. A kiégetett téglák színe alapvetően azok kiégetési hőmérsékletétől és az üledékek eredeti ásványos összetételétől függött. A téglát

A Fábiánsebestyén határában található Pusztatemplom téglából épült falmaradványai

alapozásnál szilárdítóként, a falazásnál építőanyagként, a díszítésnél pedig idomtéglaként is előszeretettel használták.

A Körös-vidék vízjárta, folyók és árterek szabdalta síkságain bőven rendelkezésre állt a téglakészítés alapanyaga, amelyet agyagnyerő gödrökből bányásztak ki az adott kor szakemberei, általában nem túl messze (max. 1–2 km) a felhasználás helyétől. A Körös-vidék mai felszínét a Körösök, a Maros, valamint ezek mellékfolyói alakították ki. Az ártéri térszínekre kitóduló árvizek lassú visszahúzódása során a vízben lebegtetett finom kőzetliszt- és agyagszemcsék kiülepedtek, nagy vastagságú agyagos összleteket hozva létre. Ezek a holocén (jelenkori), különféle „kövérségű" ártéri agyagok és vizes környezetben lerakódott ún. infúziós löszök voltak a téglaégetés alapanyagául szolgáló leggyakoribb téglaföldek.

A magyar–román határon található Körösszeg várához szintén hatalmas mennyiségű téglaföldet használtak fel középkori építői

A Nagyalföld egyetlen megmaradt téglavárához óriási mennyiségű téglaföldet használtak fel a középkorban

A természetes és időálló kőzetek hiányában ezért nem meglepő, hogy a Körös-vidék történelmi épületeiben a leggyakrabban a téglák köszönnek vissza ránk. Elég, ha csak például Gyula várára, a pósteleki Wenckheim-kastélyra, Gerla egykori monostorára, a Fábiánsebestyén melletti Pusztatemplomra vagy a Szarvastól nem messze található egykori Ecser település templomának romjaira gondolunk, de ne hagyjuk ki a felsorolásból Körösszeg ősi várát sem.

A DARÁZSKŐ MINT UNIKÁLIS ÉPÍTŐKŐ

Az előző bekezdésben emlegetett ecseri romokat tanulmányozva azonban nemcsak „vörösen izzó" téglákra lehetünk figyelmesek, hanem sárgás színű, porózus, likacsos kőzetdarabokra is. De vajon mi lehet és honnan származhat a furcsa küllemű kőzet? Kialakulását, történetét az ecseri romokon keresztül mutatjuk be.

Szarvas és Szentes között, a Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság Cserebökény elnevezésű védett pusztájában utazva, az országúttól nem messze téglá-

A pósteleki Wenckheim-kastély szintén téglából épült fel a 20. század elején

Az ecseri templomrom látképe, a téglák „uralmával"

ból álló romokra lehetünk figyelmesek. A Csongrádi-sík és a Körösszög kistájak határán, a Veker-ér térségében járunk: itt terült el a középkorban Ecser település és temploma, amelyekből mára már csak téglaromok maradtak meg.

A réti mészkő egy méretes „kézipéldánya" Csólyospálos határában

A 13. század második felében román stílusban felépült templom falait tanulmányozva döntően kétféle építőanyagra lehetünk figyelmesek: a téglára és a darázskőre. A tégla alapanyaga (az ún. téglaföld) bőségesen rendelkezésre állt a környéken, hisz a döntően folyóvízi üledékekkel fedett térszínen a vályogos-agyagos üledékek „tálcán kínálták" magukat. Az agyag bányászata, formázása, szárítása és pihentetése után téglaégetésre szakosodott mesterek végezték a munkafolyamatot, melynek során elkészültek (az ún. tábori vagy boksakemencékben) a templom alapanyagául szolgáló mesterséges építőanyagok.

A képeken is látható sárgás színű, likacsos kőzet nem más, mint a Nagyalföld évszázadok óta használt és közkedvelt szilárd építőköve, a réti vagy tavi mészkő (népies elnevezéssel darázskő). Ennek az édesvízi karbonátos képződménynek a kialakulása a földtörténeti jégkorszak

A réti mészkő védett földtani alapszelvénye Csólyospálos határában (Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság)

Szeged középkori várfalaiban szintén felfedezhetők a kiskunsági darázskövek likacsos példányai

(pleisztocén) legvégén (kb. 13 ezer évvel ezelőtt) kezdődött el a homokbuckák közötti sekély, szikes tavakban, s pár ezer évvel ezelőtt fejeződött be (de bizonyos helyeken még napjainkban is tart a képződése). A víz párolgása, (geo)kémiai értelemben vett betöményedése, a benne található oldott kalcium- és magnéziumionok arányának változásai, valamint a növényzet (pl. algafélék) élettevékenysége miatt a tavak alján laza tavi mészés dolomitiszap rakódott le, ami később kemény kőzetté diagenizálódott. A felszín alatt kb. 80–120 cm mélyen fekvő kemény kőzetet külön erre szakosodott mesterek keresték meg, s bányászták ki.

A darázskő az egykori Ecser település környezetében nem fordult elő, legközelebb a Kiskunság vidékén volt jellemző, ahonnan valószínűleg származik is. A vasoxid-ásványok által sárgásra színezett édesvízi tavi karbonátok azért likacsosak (innen a darázskő elnevezés is), mert az egykori tavakban élt növények szerves maradványai (pl. szár, levelek) elbomlottak az őket „csapdába záró" darázskövek szövetéből. A szakemberek szerint a vegyes falazási technika (tégla és terméskő) a román stílus építészetére volt jellemző.

Tehát láthatjuk azt, hogy a Körös-vidéken a darázskő nem „őshonos", a Duna–Tisza közéről jutott el a tisztántúli világi és egyházi építkezésekre. Itt jegyeznénk meg, hogy darázskő képződése kuriózumnak számít hazánkban, hisz a Földön csak nagyon kevés helyen rakódik le ilyen jellegű édesvízi tavi karbonátos üledék (pl. Törökországban vagy Ausztrália egyes szikes tavai-

ban). A réti mészkő földtani alapszelvénye a kiskunsági Csólyospálos határában kereshető fel, beépített formában a szegedi vár falaiban is megtekinthető.

AZ „EGZOTIKUS" ÉPÍTŐ- ÉS DÍSZÍTŐKÖVEK, MINT „VENDÉGKÖVEK"

A leggyakrabban előforduló téglák mellett természetesen a Körös-vidéken olyan kőzeteket is felhasználtak az építkezések során, amelyek nem jellemzőek a fent nevezett folyó által uralt vidéken. Ezek a kőzetek általában Erdélyből (pl. Hunyad, Arad, Fehér megyék) érkeztek vízi úton (pl. marosi sóút), vagy éppen a folyókat követő szárazföldi kereskedelmi útvonalakon, ritkábban a Tiszán, Észak-Magyarország irányából. Az így a Körösök vidékére megérkező köveket általában alapozásra, a falazás megerősítéséhez, külső vagy belső faragványok elkészítéséhez használták fel.

Békés megyében Árpád-kori és késő középkori épületek (pl. templomok) kőzetanyagainak (idegen kifejezéssel archeometriai) vizsgálataival kimutatták, hogy a leggyakoribb „importált" építőkő a miocén korú andezit volt. A jól faragható, szürkés színű kiömlési (effuzív) magmás kőzetet használták építő- és díszítőkő gyanánt, valamint használati tárgyakat is készítettek belőle. Fő felhasználási időszaka a Körösök vidékén a 11–13. század közé tehető, s nagyobb bányái az erdélyi Brád, Déva és Körösbánya környékén lehettek.

Szintén gyakori építő- és díszítőkő volt vidékünkön a kréta időszaki durva homokkő („kárpáti homokkő"), amely tömött szövetével, változatos színével jól megmunkálható és nagy teherbírású kőzet volt (pl. kváderkövek; kapuk, oszlopok és szobrok faragványai). Lelőhelyeik annak idején a Maros mentén sorjáztak, Lippa és Gyulafehérvár között (Zarándi-hegység, Erdélyi-érchegység), s a Körösök vidékére döntően vízi úton jutottak el. Legkorábbi felhasználása vidékünkön a 12. századra datálható. Ezek a történelmi bányák (egy-két kivételtől eltekintve) napjainkban már nem azonosíthatók be, hisz az évszázadok történelme és persze a természet nagyrészt már eltüntette „sebhelyeiket".

Gyakori kőzetek voltak az Árpád-kori és késő középkori egyházi épületek falaiban az ún. biogén mészkövek, melyeknek felépítő szemcséi az egykori tengeri élővilág döntően homok szemcsenagyságúra „felőrölt" maradványai (pl. egysejtűek és algák vázelemei, kagyló- és csigahéjak). Ide sorolhatók a miocén kori, sekélytengeri lajtamészkövek, valamint a szarmata durvamészkövek is. A világos, sárgásfehér színű, porózus, jól faragható kőzetek szintén erdélyi bányákból (pl. Piski, Déva) származhattak, de beazonosításuk sokszor nehézségekbe ütközik. Beépítésükről az Árpád-kor korai szakaszából is van már tudomásunk (11–12. század).

A Kaszaper határában található történelmi emlékhely egyik épületében Sárospatak mellett kibányászott kovás riolittufából álló őrlőkő tekinthető meg

A régészeti és archeometriai kutatások során kisebb mennyiségben metamorf kőzetek (pl. szericitpala, kloritpala, gneisz), valamint egyéb magmás (pl. dácit) és üledékes (pl. kvarchomokkő) kőzetek példányai is előkerültek, de ezek mennyisége alárendelt. „Egzotikumnak" számít a jura időszaki „vörös márvány" (helyesebben vörös mészkő) is, amely döntően csak díszítési célokat szolgált, s valószínűleg a Gerecséből érkezett vidékünkre (valamikor a 13–14. században). A Kárpát-medence különféle kőzetei nem csak építési vagy díszítési célokat szolgálhattak, hanem használati tárgyak is készültek belőlük (lásd. malomkő).

A leírtakból tehát kitűnik, hogy az egykori építő- és díszítőkövek elterjedésének nemcsak a kőzetek megmunkálhatósági és kőzetfizikai tulajdonságai, hanem gazdasági, kereskedelmi és közlekedési szempontok is gátat szabtak. Ezért nem meglepő, hogy a Körösök folyók öntözte vidéken a tégla volt a leggyakoribb és a legolcsóbb építőanyag, hisz a folyóvízi agyagos-vályogos képződmények korlátlan mennyiségben álltak rendelkezésre a területen.

A középkori és újkori épületek falait tanulmányozva tehát nemcsak az emberi történelem „rövidke" évszázadai, hanem a mesélő köveken keresztül a földtörténeti események évszázmilliói is megelevenednek. Hisz már az ókori római közmondás is hirdette: „saxa loquuntur", azaz „a kövek beszélnek", „a kövek mesélnek".

Az erdő alatt „pihenő" gerlai monostor is téglából épült valamikor a 12–13. század fordulóján

Témakövetés:

www.akovekmeselnek.hu
www.facebook.com/akovekmeselnek
www.instagram.com/akovekmeselnek

Fotók: Veres Zsolt

Szerző: Erdős Dániel

ÁRPÁD-KORI TEMPLOMOK, TEMPLOMROMOK NYOMÁBAN A KÖRÖSÖK VIDÉKÉN

Az Alföld több száz éves tanúi – 1. rész

Előző cikkeinkben áttekintettük azokat az ősi földműveket (kunhalmok, sáncok, földvárak), amelyek több ezer évvel ezelőtt épültek emberkéz által, és napjainkban is meghatározó tájképi elemekként tartjuk őket számon a Kárpát-medencében, a Körösök vidékén. Az ember környezetátalakító tevékenysége azonban az Árpád-házi királyaink uralkodása idején sem fejeződött be. Sőt! Hatalmas építkezésekbe fogtak királyaink, egyháznagyjaink, vagyonos családok szerte a Magyar Királyságban immár kőből és égetett téglából, hatalmas tájsebeket ejtve hegységeinkben, az Alföld rónaságában, így a Körösök vidéken is. A többnyire román és gótikus stílusban épült templomok, egyházi kő- és téglaépületek, monostorok hirdetik a kor építészeti nagyságát.

A magyar történelem viharos évszázadai sajnos nem kímélték ezeket az építményeket sem. Többségük a háborúk vérzivatarjaiban megsemmisült, építőanyagukat elhordták. Egykori helyüket ködös emlékek vagy csak részleges írásos feljegyzések őrzik. Némelyiküknek alapfalai, alapozásai azonban még állnak, történetük beszédes. Első részünkben áttekintjük az egyházszervezet kialakulását, sorba vesszük az épülő falusi templomokat jellegzetes ismertető jegyeikkel, szót ejtünk a nemzetségi és a szerzetesi egyházi épületekről a Körösök vidékén.

A bizánci eredetűnek vélt Szerepmonostor, Szent György-monostor csonkatornya

AZ EGYHÁZSZERVEZET KIALAKULÁSA A KÖRÖSÖK VIDÉKÉN

Ahhoz, hogy számba vegyük a Körösök vidékén máig megmaradt Árpád-kori templomromokat, vissza kell tekintenünk a világi közigazgatási rendszerrel párhuzamosan épülő egyházszervezet történetére, az államalapítás idejére. Ezek az építmények ugyanis szilárd támaszát adták a későbbi erős, keresztény erkölcsi alapokra építkező Magyar Királyságnak, különösképpen vidékünkön.

A vallásokkal (zsidó, keresztény) a magyarság a 9. században, a Fekete-tenger északi övezetében találkozott először, de térítésük már csak a Kárpát-medencei letelepedés után történhetett meg. A kereszténységre való áttérés először a magyar vezető rétegnél, a fejedelmi család tagjainál történt meg, a Német-római és Bizánci

Pereg egykori Árpád-kori temploma

Tamáshida templomromja ma is központi szerepet tölt be a község életében

császárság között, az 970-es évek elején létrejött szövetségnek köszönhetően. Mivel így az országot az a veszély fenyegette, hogy a két birodalom között felőrlődik, Géza fejedelem nyugat felé keresett szövetségest a bizánciakkal szemben.

István uralomra jutását követően felgyorsult a keresztény térítés, szükségessé és lehetségessé vált az állam és az egyház megszervezése. Az önálló keresztény királyság megalapítása szerves egységben történt az önálló magyar keresztény egyházszervezet kiépítésével, megszervezésével, így vidékünkön is. Egyházszervező tevékenysége során István király a feltehetően 1002-ben már meglévő esztergomi érsekség mellé létrehozta az ország déli részén a kalocsai érsekséget. Kezdetben, ehhez az érsekséghez tartozott a bihari (később váradi), erdélyi és csanádi (marosvári székhellyel) püspökség.

Szent István királyunk is támogatta a bizánci rítusú monostorok és plébániák alapítását, így az ő idejében, az ország délkeleti részében fokozódott a bizánci egyház térítő tevékenysége. Ennek egyik legfőbb hazai támogatója Ajtony volt, aki az általa birtokolt területen független törzsi állam kialakítására is törekedett. Ő is görög rítus szerint keresztelkedett meg, és székvárosában: Marosváron (Csanád) Keresztelő Szent János tiszteletére bazilita monostort alapított. A 12. század vége előtti dél-alföldi, Körösök menti falusi templomok és temetők egyértelműen bizonyítják a bizánci kereszténység erejét a kora Árpád-kori vármegyék területén.

Tiszántúli részeken 1009 körül jön létre az egri püspökség, joghatósága egészen a Körösökig kiterjedt. A Bizánccal kapcsolatot tartó Ajtony legyőzésével 1028 után teremtődött meg a lehetőség a Körösöktől és a Marostól egészen a Dunáig elterülő területen egy latin rítusú egyházmegye, a csanádi püspökség létrehozására (1030), amelynek első főpapja Gellért püspök lett.

A Dél-Alföld, így a Körösök völgye is több egyházmegye között oszlott meg és már a 11. században hat főpap (kalocsai érsek, pécsi, váci, csanádi, bihari/váradi és egri püspök) gyakorolt joghatóságot a régióban. A vidék egyházkormányzatában azonban csak két egyházmegyének, a kalocsai érsekségnek és a csanádi püspökségnek volt meghatározó szerepe, mivel jórészt ez a két egyházmegye fedte le a területet. A többi négy inkább csak a régió peremvidékének egyházigazgatását végezte.

A viszonylag gyors keresztény térítés azonban nem számolta fel egyik napról a másikra az ősi „pogány" hitet. A Tiszától keletre fekvő Körösök menti vidék sokáig a pogányság egyik bázisa maradt. A honfoglalást követő időkben a keresztény küldetés nagy nehézségekbe ütközött a vidék ura, Vata (Csolt nemzetség) személyében. A lázadó Vatát és embereit végül 1046-ban leverték, így a bihari püspökség megszervezésére valószínűleg itt csak a 11. század közepén, I. András uralkodásának elején kerülhetett sor.

Vata minden törekvése ellenére, Szent István egyházszervező törvényének megfelelően, a Körösök mentén szintén kialakult és uralkodóvá vált a kereszténység és egyházi szervezete. A Csolt nemzetség is a kereszténység híve lett; Vésztőtől nyugatra, Mágoron nagy méretű templomot és monostort építettek. Befolyásuk vidékünkön azonban továbbra is töretlen maradt.

ÁRPÁD-KORI FALUSI TEMPLOMOK A KÖRÖSÖK MENTÉN

A kutatók a téglatemplom-építés legkorábbi idejét az Alföldön nem egyszer a 11. századig vezetik vissza. A Körösök mentén sűrűn megjelenő egykori egyházi épületek határozottan bizonyítják, hogy a kereszténység terjesztése és az egyházszervezés ebben a régióban sikeres volt már egészen a korai időktől. A rendelkezésre álló adatok szerint a középkorban a Dél-Alföldön, a Körösök vidékén négyszáznál is több egyházi épület állhatott. Nagy biztonsággal állítható, hogy

Ferences kolostor templomának szentélymaradványa Gyulán

Vésztő-Mágor Történelmi Emlékhely

valamennyi késő középkori egyházi épületnek volt Árpád-kori előzménye, tehát minden későbbi egyház egyben Árpád-kori eredetű is.

A nemzetiségi monostorok és a falusi templomok alaprajzai igen változatosak, szinte mindegyik valamilyen sajátos, egyedi tulajdonsággal is rendelkezik. Egyediségük a nagyságukban, belső arányukban vagy építőanyagukban nyilvánult meg. Az Árpád-korban minden falusi templom egyhajós épület volt, ahol a négyszög vagy téglalap alakú hajóhoz a keleti oldalon félköríves, négyszögletes vagy patkóíves szentély csatlakozott. Kívül félköríves, belül patkóíves szentélyű volt például a

A sokszög szentélyzáródású Csomorkányi templom romja már a gótika beköszöntét jelzi

Gádoroson feltárt templom, amely típust több kutató is bizánci eredetűnek tekinti és korukat a 11. századra helyezi. A templomok hossza 8–15, szélessége 5–8 m körül mozgott. Bejáratuk kezdetben a déli oldalon, majd a nyugatin helyezkedett el. Néhány templomnál a nyugati zárófal belső oldalán megépített karzatra utaló alapozás maradványai kerültek elő.

A templom szerkezete két fő részre (szentély és hajó) tagolódott (Nagykopáncs, Fövenyes). A szentély a papság, az alapító kegyúr helye volt, amelynek padozatát magasabbra emelték, kívülről nézve azonban alacsonyabb tömegű volt, mint a hajó. Az Árpád-kor korai szakaszában a hívek tartózkodási helye a templomon kívül volt, majd később a templomhajó lett. A szentélyhez a hajó vagy diadalívvel, vagy anélkül kapcsolódott, és kezdetben boltozatlan, sík mennyezet fedte. A hajó déli oldalát három, ritkábban két, rézsűs kialakítású ablak törte át. A 14. század első felében kiszorítja az egyszerű szentélytípusokat a sokszög szentélyzáródás (pl. Ecser – Cserebökény –, Csomorkány, Fábiánsebestyén), amely a gótika beköszöntét jelzi. Ekkor a bejárat helye a déli oldalról többnyire átkerült a nyugatira, a szélesebb, sík falfelületeken több, nagyobb méretű ablakot helyeznek el. Az épületek tagolásában pedig szerepet kaptak a támpillérek (Csorvás, Szentbenedek, Csomorkány). A szentély mennyezetét legtöbbször bordás keresztboltozat, a hajóét pedig hálóboltozat vagy sík födém fedte.

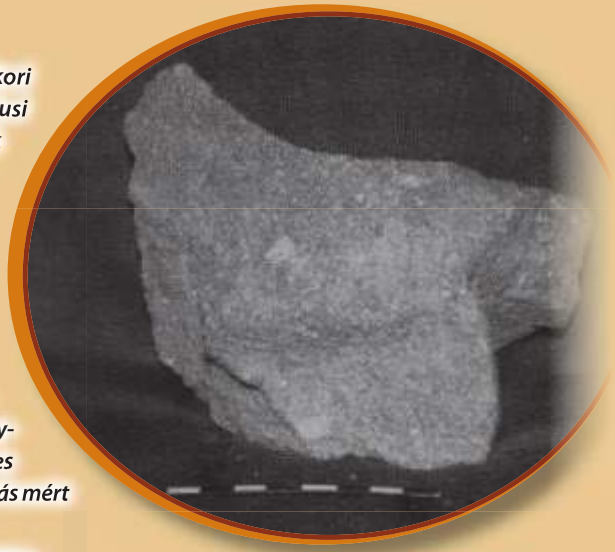

Fövenyes egykori Árpád-kori falusi templomának faragott durva homokkő leletanyaga (forrás: EFM ltsz.: 86.8.133)

Gerla-monostora 3D látványterve az 1984-es szondázó ásatás mért adataiból (forrás: Erdős D. 2020.: Gerlamonostora és környezetének felmérése. Békéscsabai Szakképzési Centrum Vásárhelyi Pál Szakgimnáziuma és Kollégiuma földmérő, földügyi és térinformatikai technikus képzés, szakdolgozat)

A templom, mint a település legjelentősebb épülete az Árpád-korban sok esetben egyben a falu magját is alkotta. Megkülönböztetett helyet igényelt a földesúr (a templom kegyura), akinek az egyes vélemények szerint, az igényei kielégítése céljából épültek a nyugati karzatok. A nyugati karzatok szertartásos szerepe a családi alapítású monostorokban a 11. században alakult ki, de a 12–13. században már a falusi templomok körében is elterjednek. Míg a karzat a monostorokban a kegyúri család magánkápolnájának szerepét töltötte be, addig a kis alapterületű falusi templomok karzatának inkább védelmi szerepe lehetett.

A falusi templomok általában hosszanti elrendezésű és egyszerű épületek voltak. Díszítőelemeket leginkább a rézsűs, bélletes ablakokon, de főleg a templomkapukon alkalmaztak. A belső tereket idomtéglából vagy faragott kövekből kirakott oszlopok, féloszlopok, párkányok és bordák tagolhatták. Az egyszerű homlokzatú templomokat gyakran bevakolták, beszínezték (vö-

A belényesszentmiklósi (Románia, Bihar megye) pálos kolostor egyetlen csonka tornya és megmaradt díszítőelemei jól érzékelteti az építmény egykori monumentumát (fotó: Tószögi György)

A Szarvas felé vezető műút mentén látható (Cserebökény) ecseri templomrom

Az Ógerlai-erdő az egykori Gerlamonostora eltemetett alapfalait rejti több méteres mélységben (fotó: Tószögi György)

rös, kék, zöld, sárga). A templomok mindig természetes vagy mesterségesen létrehozott dombra, az úgynevezett templomhalomra épültek, amely körül védelmet nyújtó fal vagy árok húzódott. A fal és a templom között a cinterem helyezkedett el, ahol a 11. század végétől megszentelt föld szolgált a középkori vallásos emberek temetkezőhelyéül. A 12. századtól megjelenik a torony, a 14. századtól sekrestyéket is építenek.

A NEMZETSÉGI ÉS A SZERZETESI EGYHÁZI ÉPÜLETEK

A szerzetesrendek működése a Körösök vidékén is megelőzte az egyházszervezet kialakulását. Elsőkként a bencés rendet a 11–12. században már független monostorok laza csoportja képezte, amelyeknek többsége kicsi, szegény egyház lehetett. Erdély világi és egyházi közigazgatásának súlypontja a Körösök vidékének déli részére, a Maros völgyébe került, a sószállítás és Szent László politikájának köszönhetően. A monostorlánc kialakulását nagymértékben segítették a folyóvölgy kedvező természeti lehetőségei, mivel lehetőség adódott a Maros vízi útján az erdélyi fa és kő beszerzésére, illetve az ártéri erdő fáinak elszállítására és felhasználására. (Ne feledjük, hogy a Maros fattyú ágai összeköttetésben álltak a Körösök vizeivel.) A Bulcstól Szőregig húzódó monostorlánc virágkorának a 12. század végétől a tatárjárásig tartó jó fél évszázadot tekinthetjük. A tatárdúlás és az azt követő évtizedben pusztító kun lázadás hatására a monostorlánc megszűnt, és bár a nagyobb monostorok továbbra is működtek, korábbi jelentőségüket már nem tudták visszanyerni.

Külön említést érdemelnek a Körösök vidékén a nemzetségi monostorok, amelyek világi személyek által alapított magánegyházak voltak, és építésük egyértelműen az Árpád-korra nyúlik vissza. A főúri alapítású monostorok, az alapító nemzetség temetkezőhelyének szerepét töltötték be, és létrejöttük oka a nemzetségi összetartozás-tudat erősítése, valamint a reprezentáció igénye volt. Az alapító és családja a templomba temetkezett, a kegyúri jogokat a nemzetség tagjai örökölték, és az alapító család tulajdonában maradtak egészen a kihalásig. A korai, 10. század végi, 11. század eleji monostortemplomok zöme a falusi plébániák szintjén álló épület lehetett, s csak a 11. század végétől szaporodott meg a nagyobb méretű bazilikális nemzetségi monostorok száma.

A Körösök vidékén többek között a Csolt nemzetség gerlai és mágori nemzetségi monostormaradványai ismertek. Hosszuk 35–50 méter, szélességük 16–20 méter között mozgott. Alaprajzuk általában háromhajós, ahol a főhajóhoz egyenes vagy félköríves szentéllyel csatlakoztak a mellékhajók. Ellés monostora ismert még a Hármas-Körös Tisza-torkolatától nem messze, amit a Bór-Kalán nemzetséghez kötnek. Az ásatások alkalmával a régészek a nyugati oldalon torony és karzattartó alapozásait is megfigyelték, amelyek általánosan jellemzik a középkori nemzetségi monostorokat és feltételezhetően a 12. század elején már valamennyi működött.

Cikkünkben tehát áttekintettük az egyházszervezet kialakulását a Körösök vidékén, a vidékünkön megtalálható Árpád-kori falusi templomok fontosabb ismérveit, és szót ejtettünk a nemzetségi és a szerzetesi egyházi épületekről. Cikkünket a következő szám második részében folytatjuk, méghozzá földtani, geomorfológiai és régészeti nyomozással! Felelevenítjük az elpusztult falvak templomainak és temetőinek feltárására irányuló régészeti ásatásokat; majd megkeressük a választ arra (segítségül hívva a földtant és a geomorfológiát), hogy vajon miként és hogyan választották ki elődeink letelepedési helyeiket a Körösök vízzel borított tengerében.

Fotók: Erdős Dániel

Fábiánsebestyén magányos fala több száz éve dacol a történelem viharával

Szerző: Garay Éva

HOGYAN TOVÁBB KÖZÖSSÉGEK?

Váratlanul jött a koronavírus-válság, és rövid időn belül alkalmazkodnunk kellett az új, megváltozott életkörülményekhez. Az átalakuló mindennapok a társadalmi magatartásban is változásokat hoztak, hiszen a közegészségügyi szakemberek azt kérik, hogy ne menjünk egymás közelébe. Ez azonban nem könnyű.

A lélektani működést ismerő és közösséggel foglalkozó szakemberként érdeklődve figyelem a járványügyi helyzet hatását a közösségekre és azon belül az egyénre.

A világot bejáró koronavírus arra kényszerít bennünket, hogy elnyomjuk azokat a kapcsolattartási ösztöneinket, amelyek az evolúció során emberi mivoltunk lényegévé váltak: a barátainkkal való találkozást, a közösségi összejöveteleket vagy egymás érintését. Ez azonban ellenkezik az ember társas kapcsolatokat igénylő természetével. A járvány által megszületett új kifejezés a *social distancing* avagy a társas, közösségi távolságtartás próbára teszi az együttműködés emberi képességét is. Nem nehéz megjósolni, hogy a társadalom egészét tekintve a járvány egyik legfontosabb negatív hatása rövid távon a társas kapcsolatok gyengülése, az elszigetelődés lehet.

Talán a helyes, kevesebb negatív következménnyel járó kifejezés lehet a *physical distancing*, a fizikai távolságtartás, mert ha valamikor igazán fontosak a társas kapcsolatok, akkor a mostani körülmények között biztosan azok.

Önszerveződő közösségek

A karantén, valamint a társadalmi távolságtartás szabályainak bevezetése lehetetlenné tették a civil szerveződések és közösségek működését. Tapasztalataim szerint az emberek meglepően ellenállók. A járvány kezdetén érzékelhető bénultság után, a helyzet elfogadása mellett lassan megjelentek a közösségi és társadalmi szolidaritás erősítő, illetve az alulról jövő kezdeményezések. A közösségek, civilek részéről érzékelhetővé vált az összefogás, a segítségnyújtás, s megjelent egyfajta közösségi kollektív pezsgés. A civil kezdeményezések főszereplővé váltak a meglévő vagy kialakuló szolidaritásra épülő hálózatokban, és képessé váltak az önszerveződésre, melyek összehozták az adott környéken élő embereket, akik csoporto-

Társadalmi szolidaritás járványhelyzet idején – 3D nyomtatóval készülnek az arcpajzsok a Kollabor közösségi térben
(Fotó: Kollabor)

kat képezve a közjó érdekében cselekedtek. Kreatívan és öntevékenyen, összefogva és egymást segítve reagáltak a felmerülő problémákra. A közösségek képessé váltak összekapcsolni a hasonló érdeklődésű embereket és megszervezni a különböző segítő szolgáltatásokhoz való hozzáférést. Ilyen volt a békéscsabai Kollabor közösségi tér akciója is, hiszen a rendelkezésre álló 3D nyomtató használatával arcpajzsokat készítettek a frontvonalban dolgozó egészségügyi alkalmazottak részére, továbbá a hátrányos helyzetű, szegregátumban élő gyermekek számára, az online oktatás segítésére számítógépgyűjtési akciót is szerveztek.

Sok civilszervezet online formában folytatta tevékenységét. Ilyen volt a Bábgyalogló Művészfalu Kacska-posta kezdeményezése, melynek lényegét gyermekeknek, felnőtteknek kipostázott, alkotó „tündércsomagok" adták. A szorongással és bizonytalansággal teli időszakban a családoknak összeállított „léleknyugtató" kézműves készletek remek ötletnek bizonyultak, a születő alkotások az online közösségi portálokon kerültek megosztásra.

Az idő előrehaladása és a karanténintézkedések lazítása magával hozta a kirobbanást. A közösségi élet után sóvárgó, a hosszú bezártságból felocsúdó, a szocializáció-

Kreatív lélekmelengetés – a Bábgyalogló Művészfalu kiszállításra váró Kacska-postái
(Fotó: Bábgyalogló Művészfalu)

ától hónapokig megfosztott embereknek hatalmas igénye lett kiszakadni a mindennapokból, kiéhezve vágytak a közösségi együttlétekre. Ezzel párhuzamosan megjelentek a létszámkorlát betartása mellett megvalósuló programok, melyek átmenetileg gyógyírt jelentettek minderre.

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület – a járványügyi helyzet adta lehetőségekhez igazodva – komplexebb „kínálattal" reagált. 2020 augusztusában a kisebb, aktív közösségek együttműködésével megvalósította a IV. Körösmenti Települések Találkozóját, továbbá folyamatos online kiajánlással kerékpár- és bakancsos túrákra ösztönözte az embereket, amelyek a Körös-vidék természeti és kulturális értékeit állították fókuszba a szabadba való kimozdulás és aktivitás jegyében.

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület helyi érdekeltségű túrái 2020 nyarán a mentális egészség érdekében is szerveződtek

Az emberek lassan kezdtek kiengedni a karantén fogságából, és bizonytalanul bár, de megjelentek a programokon. Az együttlétek gyógyírré váltak. Régóta vágyott és örömteli találkozások történtek, ezáltal oldódott a felgyülemlett feszültség. A közösségi együttlétek kiléptek az online, virtuális világból, az emberek élményekkel töltődtek. Lassan elkezdődött a társadalmi élet normalizálódása, élővé váltak a közösségi, társas kapcsolatok.

A gyógyító visszarendeződés mellett azonban anomáliák, illetve bizonyos területeken megerősödések is keletkeztek.

Anomáliaként jelentkezett, hogy a bezártság után az emberekre rázúdult a rengeteg program, melyet a kulturális szervezetek hirtelen pótolni igyekeztek. A létszámkorlátra vonatkozó járványügyi szabályok (500 fő) azonban nehezítették a programok megvalósítását. Kialakult a „szervezzél, de mégse szervezzél" hozzáállás, a „gyertek a programra, de ne sokan" gondolatisággal átszőtt attitűd, mely meg-

nehezítette az előkészületeket. Míg a vírus előtti korszakban azért szorongott egy-egy szervező, hogy lesznek-e egy-egy rendezvényen elegen, addig ebben az időszakban azért szorongott, hogy ne jöjjenek sokan.

A régi berögzült hozzáállás szerint egy-egy rendezvény fokmérőjét a jelenlévők létszáma jelentette. A „kár, hogy ilyen kevesen voltak” mondat sokszor elhangzott a múltban. A program megvalósításához társult régi szokásosok és tapasztaltok azonban hirtelen ellentmondtak az eddigi viszonyrendszereknek.

A szervezői (és résztvevői) attitűd hirtelen átformálódott és alkalmazkodott, hiszen sokan annak is örültünk, hogy egyáltalán megszerveződhetett egy-egy rendezvény. A „de jó, hogy legalább ez is van” mondat előmozdította a szervezőkben az akaratot, melyben nagy szerepet játszott a közösségi szolidaritás.

Megerősödtek és születhettek olyan közösségi megoldások, amelyek a járvány után is erőforrást jelenthetnek. A létszámkorlát igazolta azt a gondolatot – melyet még e járványkorszak előtt is megfogalmaztunk –, hogy „merjünk kicsik maradni”. A forráshiány és az idő hiánya önmagában is csupán a kisebb rendezvények szervezését tette lehetővé. Háttérbe kerültek a fogyasztás- és üzletcentrikus, szolgáltatás és tömegalapú működési formák. Felerősödött a szerepük a nem üzleti, hanem közösségi alapon működő, annak új és hagyományos útjait kereső, ápoló vagy még csak azzal kacérkodó, másképpen gondolkodó közösségeknek is. A kisebb rendezvények, élhetőbb programokká váltak.

Fontos kérdésekre azonban még nem tudjuk a választ. Vajon vissza kell/lehet-e térni a vírus megjelenése és a kényszerintézkedések előtti életformához? Meg tudunk-e fogalmazni egy önfenntartóbb utat a fogyasztásvezérelt, növekedéskényszeres eddigi fő irányokkal szemben?

Magam nem tudom a választ, de akár igen, akár nem, mindenképpen el kell gondolkodni a visszatérés lehetséges, új, netán a hagyományos módszereink leporolására révén épített útjain.

A megoldások egyesek számára lehet kényszermegoldásoknak tűnnek, de a közelmúlt eseményei mindenképpen intelmek lehetnek arra, hogy figyeljünk egymásra, védjük a környezetünket, éljünk lassabban, ne a pénz legyen a meghatározó az életünkben, hanem az emberi kapcsolataink. Bölcsnek kell lennünk, tanuljunk belőle.

„A betegség okai sem a különféle kórokozók, hanem az egyes ember vagy az emberiség megbomlott belső rendje”
(Buji Ferenc)

Vájdling, zsíros bödön, befőtt, lekvár és savanyúság...

E népies szavak hallatán bizony sokunknak eszébe jut nagyszüleink ódon éléskamrája, mely minden „földi jót” tartalmazott. A „földi jó” kifejezés nem csak szimbolikus, hiszen az éléskamra a földben megtermelt és nagyanyáink szorgos keze által feldolgozott növényeket, zöldségeket, gyümölcsöket a szó szoros értelmében

A hagyományos életmodellek (ki)utat jelenthetnek a negatív folyamatokból

A 2020. évi „mini” Kárpát-medencei Magyar Népzenei Találkozó Békéscsabán

is tartalmazta. Kamrákban sorakoztak a lekvárok, a befőttek, a savanyúságok és még számtalan tiszta és egészséges élelmiszer. Sok kamrából kiszorultak ezek, helyüket „bolti” termékek foglalták el.

A járványkorszak azonban viszszaerősítette a kamrák szerepét. A „helyi termék” kifejezés megismertetése a multinacionális kínálat nem éppen minőségi és közösségbarát árnyékában fokozottan fontossá vált. Az idősebb generációnak talán szokatlan a helyi termék kifejezés, hiszen az ő világukban majdhogynem minden annak számított.

A fiatalabbak túlnyomó többségét a tapasztalatok szerint azonban már nem érdeklik a helyi termékek, illetve az ezekhez kapcsolódó tevékenységek, főképpen ezek esetleges megtermelése. A szüleiktől, nagyszüleiktől könnyen megtanulható hagyományos élelmiszer-előállítás fortélyait egyre kevesebben akarják elsajátítani, mert úgy gondolják, hogy ezek napjainkban haszontalan dolgok.

Mostanában sokszor beszélünk arról, hogy életvitelünket nem ott kellene folytatnunk, ahol a járvány előtt abbahagytuk. De vajon mi kellene ahhoz, hogy el tudjuk engedni a megszokott és kényelmes rutinjainkat a saját jövőnk érdekében? Minek kellene megváltoznia, ha azt szeretnénk, hogy a fenntarthatóság ne csak egy divatos címke, hanem a mindennapi fogyasztói döntéseink vezérlő elve, az életünk része legyen?

A valódi döntés, amit vásárláskor meghozunk, igazából nem az, hogy mire költjük a pénzünket, hanem az, hogy hogyan szeretnénk élni. Ez az elhatározás nem a számokról szól, hanem arról, mi az, ami fontos számunkra. A jólét aláássa az egészséges önvédelmi reflexet, a hosszantartó jólét kiiktatja az önfenntartás képességét. A helyi termékek előállítása és vásárlása ma már kétségkívül stratégiai fontosságú, azonban ez nemcsak választás kérdése, hanem életszemlélet is.

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület által 2019 novemberé-

KÖRÖSKOSÁR TERMÉKSIKEREK

2020-ban Etyeken szervezték meg a VIII. Magyar Sajtmustrát, a legjobb hazai kézműves sajtok és tejtermékek versenyét. Ezen a versenyen Arany minősítést kapott a Gabóca Sajtműhely (Gyula) parenyica sajtja.

Hasonló díj a Magyar Kézműves Remek díja, melyet a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) közel 20 éve adományoz. Ezt a díjat mondhatja magáénak a gasztronómiai kézműipar kategóriában a Verum Natura, ami 100%-os zöldség- és gyümölcslevek gyártója.

A KörösKosárban a Körös–Maros Nemzeti Park védjegyes termékei is megtalálhatók. A védjegy jogosultjává olyan szereplők válhatnak, akik tevékenységüket védett természeti területen vagy Natura 2000 területen végzik. A bekerülés feltétele, hogy az előállított termékek elsősorban helyi nyersanyagokból készüljenek, és ne tartalmazzanak táj- vagy termőhelyidegen növényi és állati származékokat. A KörösKosárban eme védjeggyel ellátott termelők a Herczegi Ízek (Békéscsaba) és az Ezüst Fürj Tanya (Szarvas-Ezüstszőlők) termékei.

ben életre keltett KörösKosár bevásárlóközösséghez való tartozás is egy a helyes irányok közül, amennyiben változtatni akarunk, és tudatosabban kívánunk élni. Hiszen valljuk, hogy a változás egyik fontos eleme az egészségtudatos étkezés, ami pedig a bevásárlással kezdődik.

Mitől más a Köröskosár bevásárlóközösség?

A globális hatások alapján tudjuk, hogy a helyi termékek megvásárlásával támogatjuk a helyi termelőket, hozzájárulunk ahhoz, hogy a termelés hagyományai fennmaradjanak és hosszú távon segítjük a kiskerti, családi mezőgazdaságok újbóli fejlődését is. A helyi termék előállítása a környezetterhelés csökkentésére is lehetőséget ad. A helyben előállított termékeket kis távolságokra kell szállítani, ilyen módon csökken a más országokból, számos esetben más kontinensről behozott áruk mozgatása során okozott környezetterhelés is.

Lokális szinten nem tömegterméket, hanem egyedit kapunk. A helyi termelő által termesztett és/vagy készített termékek ízletesebbek, a minőséget szinte minden esetben a termelő saját maga ellenőrzi. Fontos, hogy büszkék lehetünk egy-egy termékre, hogy ez a mi falunkban, városunkban vagy akár a szomszédunkban készült. Ez példázza azt is, hogy a KörösKosár közösség termékpalettájában számos, szakmai zsűri előtt bemutatott és elismert, minősített termék is található.

Mitől válik közösséggé a KörösKosár?

Bevásárlóközösségünk egyre bővülő hálózata magában hordozza a közösségkovácsolás egy különleges lehetőségét. A termelői és vásárlói halmazban mindenki mindenkivel kialakíthat személyes kapcsolatokat a nagy egészez tartozás égisze alatt. Ennek elősegítésére Kosárgyűléseket tartunk, ahol a termelők és a vásárlók megtapasztalhatják az azonos szemléleti síkból fakadó összetartozás élményét, „előben” is megismerkedhetnek egymással, megoszthatják tapasztalataikat, és hasznos információkat cserélhetnek, szerezhetnek be egymástól is.

A közösségalakítás egyik lényeges eleme a termelők egymás közötti kapcsolatának erősítése Termelőinket együttműködésre ösztönözzük, hiszen közös fellépéssel nagyobb eséllyel érhetjükel céljainkat. Elveink szerint a közös ügy összehozza, az egymásnak való kiszolgáltatottság pedig eltávolítja az embereket egymástól.

KörösKosaras termelői-vásárlói összetartás és kóstolómustra a Körösök Völgye Látogatóközpontban

A közös problémamegoldás a KörösKosár folyamati működésében elengedhetetlen. Nemcsak az egyénnek, hanem a közösségnek is van intelligenciája. Ez a csoportintelligencia részben függ a csoportot alkotó egyénektől és szakmai felkészültségétől, de erősen függ attól is, hogy a közösség tagjai miként dolgoznak együtt, vagyis hogyan működnek együtt. Tehát a csoportos problémamegoldás és együttműködés csak akkor hatékony, ha a csoporttagok valóban minőségi módon kapcsolódnak egymással, és nemcsak annak a látszatát hozzák létre. Téves az az elképzelés, hogy a közösségben magától értődően összeadódnak a kompetenciák, gyakran ugyanis a közösségek rosszabbul teljesítenek, mint az egyének külön-külön. Ezt a jelenséget a szakirodalomban kollaboratív gátlásnak vagy az együttműködés folyamata során keletkező folyamatveszteségnek nevezik.

A KörösKosár alakulás és fennmaradás folyamatában elengedhetetlen az innovációk létrehozása, megalkotása. A megújulás, az újítások akkor születnek meg, ha a közösség tagjai nagyon magas szintű együttműködésben tudnak működni. Az ezekhez szükséges elvek és működési folyamatok a következők lehetnek:

1. nyitottság: egymással való beszélgetés
2. termékismeret: egymás termékeinek megismerése
3. csapatmunka: a termelői vásár helyszínének közös felépítése és lebontása
4. együttműködés: kapcsolódási pontok keresése
5. nyitott gazdaság: egymás gazdaságába történő látogatás
6. online média: közösségi platform használata

A vásárok, találkozók helyszínének közös felépítése kiváló csapatépítő módszer. Összetartás, csapatmunka, motiváció, a célokért való közös küzdelem alapja. A közös építkezéssel élménydússá teszük az együtteléteket és egyben összehozzuk a termelőket is. Az egymással való beszélgetés közösségépítő lehetőség és módszer is. A beszélgetés egyik alapfeltétele, hogy egy időben kell lennünk egy helyen. Motivációs tényező a KörösKosár formálódásában a közös kapcsolódási pontok keresése és egymás gazdaságában történő látogatás.

Erre kiváló példa egy közösségünkben megtörtént eset jó gyakorlata, nevezetesen annak a levendulás tehénsajtnak és omlós keksznek az elkészítése, amelyet egy spontán módon létrejövő kezdeményezés eredményeként emlegetünk.

A Herczegi Ízek kertjében 2020 júniusában levendulaszüret zajlott. A nyitott porta keretében a levendulaszüretet meglátogatták a gyulai Gabóca Sajtműhely és az Édes Fészek Sütöde termelői és családtagjai. Az örömteli találkozás és levendulaszedés után a megszedett levendulacsokrokat a gyulai termelők feldolgozták. A Gabóca Sajtműhely levendulás sajtot, míg az Édes Fészek Sütöde levendulás kekszet készített a Herczegi Ízek kertjében szedett levendulából. Ez a spontán, azonban tudatosan szervező-

Helyi termelők barátságban a Herczegi Ízek levendulaszüretén

dött akció kiválóan példázza a közösségi együttműködés hatékonyságát, eredményességét is.

Az egymás közötti szolidaritás erősítésére úgyszintén jó gyakorlatként említhető a Békéscsabától távolabb élő, de egy városban, községben élő termelőink összefogása, mely a megrendelt termékek átadópontra történő szállítását segíti. Támogatják egymást azzal, hogy ha az adott időben valaki nem tudja termékei szállítását megoldani, akkor elhozzák neki. Ezek az akciók a közösségi együttérzést növelik, amelyben a termelők nem riválisként tekintenek egymásra, hanem a közösség ererejét érezhetik.

Meggyőződésünk, hogy bármely kezdeményezés hosszú távú eredményességének és sikerének záloga alapvetően az emberi tényező. Hiába a stratégiai pozíció, márkanév, szabadalom, méret, végső soron a legtöbb azon múlik, mit kezd mindezzel a közösség.

„Én kis kertet kerteltem…”

A helyi termelők által termesztett és megvásárolt élelmiszereken kívül még nagyobb lépés, ha mi magunk termeljünk meg, akár saját kertünkben, akár – kert hiányában – egy közösségi kertben az élelmiszert.

A természetben tartózkodni önmagában is egészséges. A kertészkedés az a tevékenység, amely megéri a fáradozást, és táplálkozási értelemben is élvezni lehet annak gyümölcsét is. De milyen jótékony hatásai lehetnek azon túl, hogy magunknak termelhetjük meg a zöldségeket, illetve gyümölcsöket? Felemelő érzést képes adni az, ha a növényeinket fejlődni látjuk. Egyfajta sikerélményben lesz részünk, mely növeli bennünk azt a tudatot, hogy képesek vagyunk elérni célkitűzéseinket az öngondoskodás útján. A rendszeres kertészkedés vitathatatlanul személyiségfejlesztő, stresszoldó hatású.

Kudarcai tanítanak, hiszen előfordulhat, hogy nem úgy sikerül a termésünk, mint amire számítanánk, vagy esetlegesen kiszárad, megbetegszik néhány növényünk. A hibákból tanulni lehet, ezáltal évről évre több tapasztalatot tudhat magáénak az, aki erre adja a fejét.

A kerti munka természetes D-vitamin-forrás is, hiszen a kertünkben tartózkodva, palántáinkat nevelgetve észrevétlenül is napfényhez juttatjuk szervezetünket. Szintén észrevétlen a jótékony testmozgás is, ami alapos és jóleső elfáradást is eredményezhet akár. Alapvetően már azzal is erősítjük immunrendszerünket, hogy nem a házban töltjük el napjainkat, hanem a szabad levegő edzi szervezetünket. A pénztárcánkon is láthatóvá válik a változás, hiszen ha már mi magunk is képesek vagyunk megtermelni azon javakat, amelyekre szükségünk van, akkor nem kell plusz kiadásokba bocsátkoznunk. A kertészkedés végezetül jobb étrendet eredményez, ami talán a legfontosabb a hozadékok közül.

Végezetül: hajlamosak vagyunk a tanult tehetetlenség állapotában zúgolódni. Változnunk kell, és az ehhez szükséges alkalmazkodóképesség birtokában vagyunk. Fontos, hogy a lehető legtöbben elköteleződjünk a fenntarthatóság mellett, annak ellenére, hogy ez nem ritkán a kényelmetlenebb és a rögösebb utat jelenti. Cselekedeteink megváltoztatásával következetesen jobbá, többé válhatunk, a környezetünkért, közösségeinkért, egyénként utat találhatunk egymáshoz. Ez azonban már nem a fogyasztói társadalom kliséi mentén halad, hanem sokkal emberibb, sokkal barátságosabb módon épül be mindennapi életünkbe.

Fotók: Tószögi György

Szerző: Garay Éva

KÖRSÉTA

a IV. Körösmenti Települések Találkozóján

2020 év elején még senki nem gondolta, hogy világméretű nehézségekkel fogunk szembesülni. Reményekkel telve elindult az új év, és mi, kulturális szervezők latolgattuk a jövőt: programokat terveztünk és azt, hogy ebben az évben milyen különlegességekkel, újításokkal készülünk közösségeinknek. A terveket azonban a világjárvány felülírta, újfajta gondolkodásmódot és hozzáállást kérve mindenkitől, tőlünk szervezőktől is.

Nem volt ez másképp a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület munkatársi csapata által szervezett IV. Körösmenti Települések Találkozója kapcsán sem. Hullámhegyek és hullámvölgyek mentén, a kinyílt majd bezáródott élet áramlatában próbáltuk létrehívni ezt a hagyományokra alapuló határ menti programot, és ha sokban nem is, de abban biztosak voltunk, hogy mindenképpen közösségi összefogással valósítjuk meg. Ezt a szilárd elhatározást a járványügyi korlátozások óvatos feloldása – ha nem is az optimumok mentén – szerencsére megengedte. Készültünk lélekben, szerveztünk gyakorlatban, egyeztettünk partnereikkel, majd elérkezett 2020. augusztus 22. és azon vettem észre magam, hogy testben és lélekben különös örömmel járom végig a némileg csodával határos módon megvalósult rendezvényt.

Rendezvényérzések a tágas(abb) közösségi térben

A Széchenyi liget árnyas fái között sétálva közeledtem ahhoz a szalaggal elkerített részhez, melyen belül a rendezvény helyszíne felépült. A madarak csicsergését, a gyermekek hangját hallgatva futók gyülekezetére lettem figyelmes, akik a Békés Megyei Europe Direct Tájékoztató Központ és a Maradj Lendületben Sportegyesület szervezésében zajló Európai Kavalkád 16 év – 16 km Uniós futásra készültek. A közel 50 sportoló Tóth László futónagykövet vezényletével közösen bemelegített, majd „nyúlcipőt húzott", és nekiiramodott a 16 km-es távnak.

A rendezvény a nyáron érvényben lévő járványügyi szabályozások mentén valósult meg

A rendezvényterületre a kötelező járványügyi szabályok betartása mellett léphettem be, ahol tüstént körülölelt a Ligeti Vásár keretében a Körösvölgyi Termelők és Kézművesek Vására, a helyi portékák színes kínálata a házi lekvároktól az ínyenc sajtokig.

A vásár mellett néhány főzőcsapat nevetve, dalolva szelte már a húst, pirította bográcsban a hagymát, egymás és saját pálinkájuk kóstolásával mondhatni „jóízű" hangulatot teremtve. A bográcsok szomszédságában megtekintettem Békéscsaba, Gyula, Doboz, Kunszentmárton települések helyi értéktárainak bemutatkozását, és bevallom, a sok ismerős érték mellett bizony számos eddig nem ismert, nem tudott kincsre is rábukkantam.

A települési értéktár-kiállítás és a termelői vásár jól reprezentálta a Körösök völgyének dinamikusan erősödő helyi termék kínálatát

A Békés Megyei Népművészeti Egyesület által felállított népi játszóház körhintájának vesszőből fonott kosaraiban kacagó gyermeket nem lehetett nem észrevenni, mellettük gólyalábakon egyensúlyozó ifjú legények tették próbára ügyességüket, a legapróbbak pedig plédeken, szüleik társaságában építették nagy átéléssel a kukoricacsutka tornyokat.

A civilszervezetek bemutatkozójához érve Vasas András, a Magyar Madártani Egyesület tagjának foglalkozásába csöppentem,

ahol az erdei fülesbagoly éve kapcsán madárgyűrűzéssel egybekötött interaktív előadás zajlott.

A szomszédban mindeközben az Erzsébethelyi Általános Iskola ebben az évben életre keltett Vitaminkert projektjének eredményei kerültek fókuszba. A beszélgetésből kiderült, hogy a kert létrejöttének szándékát a növénytermesztés, a termények ételként való elkészítése, tartósítása adja a gyermekek tapasztalatszerzését célozva. A helyszínen különböző fűszernövényekkel is megismerkedtem az illatuk alapján: zsálya, kakukkfű, menta, rozmaring, levendula, tárkony, oregánó, citromfű, csombor, bazsalikom is szerepelt a palettán.

A Bábgyalogló Művészfalu tűnemezelést és sok-sok lelkiséget tanító alkotóműhelye ezúttal sem hiányozhatott a liget fái alól: a visszatérő családok tagjai már gyakorlottan formálták az apró vízi tündéreket Barbi néni és István bácsi útmutatásával.

A rendezvény – járványhelyzeten innen és túl – rámutatott a kortalan közösségi együttlét szükségességére

Pár lépésnyire mellettük Csizmadia Szonja arcfestéssel varázsolt az elszánt gyermekek arcára különböző állatokat, és hogy egy gyermek se unatkozzon, kissé arrébb a Europe Direct Tájékoztató Központ minden korosztálynak kínált valami izgalmas, játékos feladatot.

A gyermekek világában elmerülve figyeltem fel azokra a fel-felbukkanó kiskutyákra, amelyek tanult fegyelemmel követték gazdájuk rezdüléseit. Kiderült, hogy a Dogland Segítőkutya Alapítvány terápiás kutyái sétálgattak közöttünk. A kutyusok már pusztán jelenlétükkel örömet varázsoltak a gyermek arcára, ügyességük, odaadó figyelmük pedig mágikus erővel hatott mindenkire.

Dél felé a program helyszíne egyre inkább telítődött finom illatokkal, így én is a „lacikonyha" sátra felé vettem az irányt, ahol a Talléros Együttesre lettem figyelmes, ami spontán „jó ebédhez

Amíg a szabadtéri vidámság tovább folyt, addig délután a Körösök Völgye Látogatóközpont épületének falai között szakmai munka kezdődött, „Hogyan tovább Körösök Völgye?” címmel. A kerekasztal-beszélgetés magához vonzott, hiszen a jelenlévők az elkövetkező évek határokon átnyúló kulturális és turisztikai lehetőségeiről cseréltek gondolatokat. Az eseményen részt vett Varga Tamás, Békéscsaba alpolgármestere, Nemes Attila, a Körösvidék Horgász Egyesületek Szövetség elnöke, Lipcsei Zoltán, Köröstarcsa polgármestere, Komlósi Róbert és Bondár Henriette, Nagyzerind alpolgármestere és jegyzője, Kálmán Tibor, Békés polgármestere, Farkas Lilla, a Békés Megyei Néptáncszövetség elnöke, Botyánszki Pál, Újkígyós polgármestere, Boldog Gusztáv, a Zöld Csütörtök Természetvédő Kör szakmai vezetője és Barna Gábor néprajzkutató, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék emeritus professzora, a kunszentmártoni értéktárbizottság vezetője.

A főzőversenyen a hagyományos Körös-völgyi ízeket tradicionális muzsikaszó is „fűszerezte”

szól a népzene” koncertet adott a falatozó családoknak. Időközben a főzőverseny bográcsainak rotyogó, ínycsiklandozó ételei is elkészültek, és a liget fái alatt összeült a zsűri.

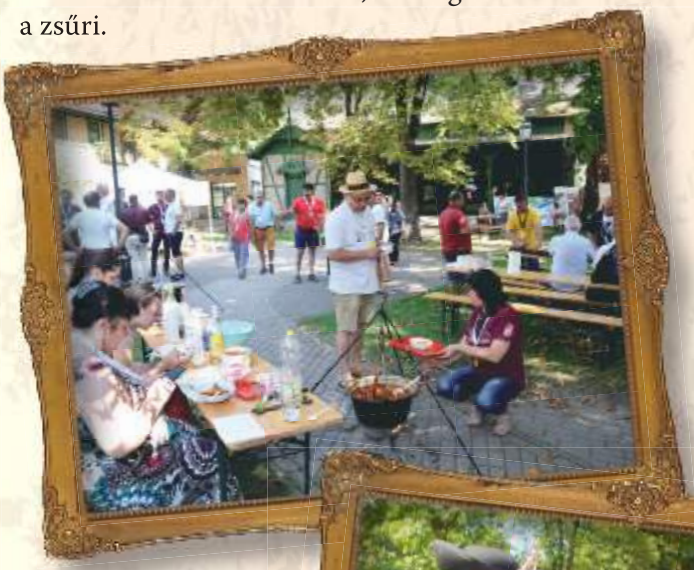

A tájegységet érintő jövőbeni kihívások jelentőségét jól tükrözte a műhelymunka széles szakmai spektruma

A tájjellegű ízek nehéz döntés elé állították az ételbírákat, a kétegyházi Fakanálforgatók betyártokánya szoros pontversenyben nyerte el végül az első helyezést.

A programot moderátorként Pócsi Gabriella, a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület munkaszervezet-vezetője nyitotta meg, aki rámutatott arra, hogy bár a Körösök völgye egy sokszínű és gazdag terület, mégsem rendelkezik olyan erős identitásképző szereppel, mint más, többségében hegyvidékes altájegység. A cél így adott, de vele együtt a kérdés is: hogyan? A hozzászólások, véleménykülönbségek és szerteágazó nézőpontok eredményeként elmondható, hogy a jelenlévők egyetértettek abban, hogy a tájértékeket tematikusan összefűzve érdemes kezelni az egységesebb megjelenítés érdekében.

A Kárpát-medencei Magyar (mini) Népzenei Találkozó most is világszínvonalú zenei nívóval felvonuló előadóit, kiállítóit örömmel, hálával és empátiával fogadta a lelkes kis közönség

A terembe beszűrődő muzsikaszó jelezte, odakint „finálé jához” közeledik egy szívemhez igazán közel álló program, a Kárpát-medencei Magyar (mini) Népzenei Találkozó. A találkozó ebben az évben igen szűkösen, három helyett egy napba sűrítve tudta megvalósítani programját. A szervezés elsődleges célja ezúttal az öt éve tartó hagyomány továbbvitele és a lehetőségek maximális kiaknázása volt a Csaba Kulturális Egyesület a Táncművészetért civilszervezet és a Békés Megyei Néptáncszövetség közös szervezésében. Helyi és megyei népzenészek húzták a talpalávalót: az csökmői Sárkányhúzó Zenekar, az Ókörös Trió, a békéscsabai fiatal tehetséges leányokból álló Gyöngygallér Énekegyüttes, a Meseházi Családi Dalárda csapata, a dévaványai Kiss Duó és Kádár Feri bácsi adatközlő híres furulya- és tárogatódallamai biztosították a népzenei kínálatot. A szívet-lelket melengető népzenei fellépésekhez tökéletesen illett Szőke Péter, a Guzsalyas Alapítvány képviseletében összeállított, pásztorviseleteket, pásztoreszközöket, karikás ostorokat felvonultató kiállítása. A korhű és eredeti subák, kalapok, csizmák és más használati eszközök között járkálva pazar betekintést lehetett nyerni az alföldön egykoron élő pásztorok életébe. A kiállítást kiegészítette és megerősítette Mahovics Tamás nagy sikert arató interaktív előadása, aki történetekkel és néprajzi kutatómunkával alátámasztott ismereteket adott át az érdeklődő közösségnek. Az előadás zárásaként felemelő pillanatot éltünk át az apa és fia közös pásztorbotoló néptánca kapcsán.

A főzőverseny és az egész napos családi vetélkedő eredményhirdetései, majd a Talléros Együttes népzenei koncertje méltóképpen zárták a napot. A járványügyi intézkedések ugyan kihívások elé állítottak bennünket szervezőket, de elmondható, hogy 2020 augusztusában a liget mégis egy hangulatos, családias közösségi együttlétnek adott otthont. Tudjuk, ez nagyrészt a közösségek nehezített helyzetben való példás helytállásán is múlt. A toleranción és együttérzésen, ami mindvégig szinte tapinthatóan megmutatkozott.

Végezetül, kimondom legnagyobb örömünket: ez a megvalósítási mód megadta a rendezvény talán más formában nem vagy nem így létrejövő családias hangulatát. A nyugodt és nem tömegszerű jelenlét pótolhatatlan békességet és nyugalmat árasztott minden jelenlévő számára, ez pedig megerősítette az igazán életszerű, élhető közösségi együttlét mindenkori szükségességét.

Fotók: Tószögi György

Minden jó, ha együtt jó…

Szerző: Tószögi György

A nagykőrösi biogázüzem fermentorai

Fűben-fában biogáz – az energia elvész vagy átalakul?

„Valami alternatív, jó dolog" – hangzik többnyire az egyszerű állásfoglalás, ha laikusok között a biogázról esik szó. Pedig a kifejezés mögött döbbenetes többlet lapul. Szemléletként, fenntarthatósági alapvetésként, mérnöki tudásként. A legfontosabb azonban, megmenthető energiaként. Ebből következően az sem köztudott, hogy a hazai „biogázügyek" egyik origója a Körös-vidékre mutat. Egyrészt több biogázüzem is létezik a térségben, másrészt itt is gyökerezik szellemi-szakmai tőke, amely miatt a békéscsabai Benyó Andrást (minden tiltakozása ellenére), e sorok írója büszkén azonosítja az energiáról való jövőbeni gondolkodásunk iránymutatójaként.

– Idestova 40 év cimboraság köt össze bennünket, így talán ország-világ előtt is kifejezhetem köszönetemet azért, amit a biogáz kapcsán az elvesző és megmenthető energiák fontosságáról tőled megtudhattam. De kezdjük az elején! Mivel is foglalkozol pontosan?

– Egyrészt ipari naperőművekkel, illetve biogázüzemek teljes volumenével, ami a terveztetést, a beüzemelést, az üzemeltetést, az alapanyag-ellátást, illetve szinte önálló szegmensként az üzemi végtermék mezőgazdasági területre történő kijuttatását jelenti.

– Hogyan kerültél a fenntartható energiák és az újrahasznosítás ennyire szoros bűvkörébe?

– Az alapokat a szülői és nagyszülői minta adta. Úgy nevelkedtem, hogy lehetőleg semmi olyat ne végezzünk, ami energiát pazarol. Gépgyártás-technológusi, illetve gépészmérnöki tanulmányaim során még tágabbra nyílt a szemem. Pályakezdőként a gépipar világában a teljesítményekhez felhasznált energiák optimalizálása vonzott leginkább, és rengeteg tapasztalatot gyűjtöttem egy-egy nagyobb cégnek köszönhetően. Oldjuk meg ugyanazt, csak sokkal kevesebb energiával. Világítás, hűtőfolyadék-újrahasznosítás, elkopott szerszámok fel- és megújítása, akár milliókat spórolva. Ez végképp elvarázsolt: mennyi mindent lehet a meglévőből létrehozni, ahhoz hozzáadni.

– Mikor került látómeződbe a biogáz mint megújuló energiaforrás?

– Önképzés szintjén már korábban is kutattam a témát. Az üzemek tervezésének, technológiai kivitelezésének, üzemeltetésének kérdésköre kifejezetten foglalkoztatott. Édesapám baráti társasága révén aztán felbukkant egy lehetőség, miszerint van egy gyulai ökogazdaság – nevezetesen a biotej-előállítással és értékesítéssel foglalkozó Körös-Maros Biofarm Kft. –, amelyik olyan embert keres, akit a mezőgazdasági gépek üzemeltetésén túl érdekel a trágyakezelés és -felhasználás problematikája egy biogázüzem létesítése kapcsán. Számomra ez nem volt kérdés. Találkoztam a tulajdonossal, aki felvázolta az elképzeléseit, amelyekbe azonnal beleszeretettem. Ott és akkor, 2008 márciusában dőlt el végleg, hogy a megújuló energiák felé fog vezetni a szakmai életutam.

Békés megye első biogázüzeme egy gyulai ökogazdaság számos problémájára adott környezettudatos megoldást

– Az elméleti szintű tudás tehát már adva volt, de a gyakorlati tapasztalat és a referencia még nem. Hogyan lett ebből Békés megye első biogázüzeme?

– Itt kell tisztázni, hogy feladataimat az üzem terveztetése és a biofarm „életébe" illesztése adta, illetve annak koordinálása, a folyamatok ellenőrzése. Az üzem tervezését egy arra szakosodott cég végezte. Óriási élményt és tapasztalatot jelentett, hogy általuk ennek minden részletébe betekintést nyerhettem, abban részt vehettem. Ez másképp nem is valósulhatott meg, hiszen azt, hogy mi és hogyan kell illeszkedjen egy huszonéves tsz-múltú cég életébe, külső tervező nem tudhatta.

Aktívszénnel működő gáztisztító berendezés

– Azt hiszem most jött el a pillanat, hogy elmondd, mi is tulajdonképpen a biogáz.

– Rengeteg csoportot vezettem üzemlátogatásokon, és tapasztalatom szerint száz emberből jó, ha egynek van teljesebb fogalma erről. Legtöbben csak azt tudják, persze azt is hallomásból: „Aha! Ez az a büdös!" – ami mögött vélhetően negatív tartalmú olvasmányemlék állhat. Az üzemlátogatás után aztán mindenki lelkesen összegzi, hogy ez mennyire nagyszerű dolog, és ilyen üzemből miért nincs több! De a kérdésre felelve: a biogáz alapvetően metán, szén-dioxid, oxigén és a záptojásszagot adó kén-hidrogén, illetve kis mennyiségű egyéb gázok összessége. Ez a gázelegy szerves anyagok bomlása során keletkezik, leghétköznapibb helyen és módon jelen van az élőlények emésztőrendszerében is. Képletes egyszerűséggel egy boci példájával élve: van bemenő anyag, amivel odabent a zárt „rendszerben" történik valami, és lesz belőle kimenő anyag, aminek egy része gáznemű. A biogázüzem is így működik. Szerves anyagokat fogad be, amelyeket többek között a metanogének, azaz metángázt termelő baktériumok bontanak le egy zárt rendszerben. Technológiáját tekintve persze a folyamat korántsem ilyen egyszerű, hiszen egy biogázüzem az egymásba épülő bonyolult műszaki rendszerek tömkelegét kívánja, ami a mérnöki találékonyság és kreativitás számára egy fantasztikus világ. A technológiai igények volumenét elég azzal érzékeltetnem, hogy a megfelelően aprított-elegyített bemenő anyagok 25–30 méter átmérőjű, 6–8 méter magas, akár 4.000 m³ űrtartalmú, felülről speciálisan fóliázott, óriáskupoláknak tetsző betongyűrű kádakban, úgynevezett fermentorokban „érlelődnek", állandó keverés és 38–40 °C hőmérséklet tartományban, kb. 40–45 napig. A fermentort felülről folyamatosan „etetni" kell az új alapanyagokkal, miközben a gázban már szegényebb, lesüllyedt anyagokat alul ki kell venni. A fermentorok előtt és után pedig szintén bonyolult műszaki megoldások sora áll, hogy ez a komplex rendszer lehetőleg soha ne álljon le. A boci példája így tényleg helytálló, mert ahogy az élőlények sem állnak „időnként" le, úgy a fermentorban lévő biomasszát is állandóan életben kell tartani, mert az is egy élő anyag. A nagykőrösi üzem fermentorai például a 2014. júliusi indulás óta folyamatosan „élnek", dolgoznak.

Bonyolult műszaki megoldások – fermentorépítés és ecrusor csiga javítása a nagykőrösi biogázüzemben

– Biológiai-műszaki szempontból ez természetesen lenyűgöző, de az még mindig nem tisztázott, hogy tulajdonképpen miért is van szükség a biogázra.

– Nos, igen. Az igazán megdöbbentő csodák ennél a fejezetnél kezdődnek. Biogáz előállítására szinte valamennyi szerves anyag alkalmas. A biogázüzemek alapanyagait ennél fogva a már senkinek sem kellő hulladékok adják, amelyeket zárt, biztonságos körülmények között szó szerint megetetünk a baktériumokkal. Hogy

Cukorcirok betározása (silózása) a szarvasi biogázüzemben

„Etetés": a 100 m³-es automata rendszert naponta egyszer kell megpakolni

konkrétan mik is ezek az anyagok? Csak néhány példa: sertés-, marha- és szárnyastrágya; ipari és lakossági szennyvizek; mezőgazdasági és lakossági zöldhulladékok; élelmiszeripari végtermékként szennyezett zsírok, savók, iszapok; lejárt szavatosságú élelmiszeripari hulladékként tej, tojás, hús, illetve minden, ami csak a boltok polcairól szerves anyagként lekerül. Ezeknek a kezelése általában óriási gondot, költséget, plusz energiát jelent. Egy biogázüzem azonban képes arra – akár több települést érintően –, hogy a környezetében keletkező mezőgazdasági, élelmiszeripari és részben lakossági hulladékokat feldolgozza úgy, hogy energiát állít elő belőle.

– Brown professzor fluxuskondenzátora jut eszembe a Vissza a jövőbe című filmből, ami közönséges kommunális szemetet alakított át energiává.

– A hasonlat nem is annyira sci-fi-szerű. Ugyanis a biogáz csodájának másik végén valóban a hulladékból kinyert rettentő mennyiségű energia áll. Hogyan és miképpen? A metán révén, ami a fermentorokban termelődött gázösszesség 50–58 százalékát teszi ki. A metán színtelen, szagtalan gáz és mint tudvalévő, a levegővel keveredve robbanóelegyet alkot. A kén-hidrogéntől megtisztított biogázt ezért üzemanyagként hatalmas méretű és teljesítményű gázmotorba vezetjük, amely egy generátor segítségével villamosenergiát termel. Méghozzá olyan mennyiségben, ami képes ellátni magát az egész biogázüzemet árammal. A szivattyúktól a keverőmotorokon át egészen a kávéfőzőig. Ráadásul a megtermelt mennyiség töredékéből, általában 7–15 százalékából. A többletet a villamoshálózatba feltöltés révén értékesítjük, így a biogázból pénzértékben számítható hozam, optimális esetben nyereség képződik. Egyetlen üzem esetén többszáz milliós nagyságrendű, amihez persze hasonló volumenű költségtényezők is hajlamosak párosulni.

– Foglaljuk össze röviden a lényeget: egy biogázüzem, hulladékanyagok felhasználásával energiát állít elő, ráadásul tízszer többet, mint amennyire saját energiaigényeként szüksége van. Ez azért tényleg megdöbbentő.

– Optimális esetben akár húszszorost is. De maradjuk az önfogyasztás tízszeresénél, ami teljesen átlagos egy üzemnél. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a folyamat legvégén a szerves anyagok lebontása/átalakulása révén nitrogénben, káliumban és foszforban gazdag, kiváló minőségű csíramentes, érlelt trágyához mint azonnal használható elsőrangú termőföldi tápanyaghoz jutunk, akkor a biogázügy igazán figyelemreméltóvá válik.

Hulladékból komposztanyag – a biogázcsoda végterméke

– Önkéntelenül arra gondol az ember, hogy ez megoldás lehet a hulladékproblémáink jelentős részére úgy, hogy közben a folyamat minden szintjén újrahasznosítjuk az energiát.

– Sajnos itt jön a biogáz fekete fejezete. Európában nálunk dotálja legkevésbé az állam a villamos energia felvásárlását, ami jelenleg csupán (átlagosan) nettó 32,80 Ft/kWh. Ha ez csak 10 forinttal több volna, olyan durván nyereségessé válna az iparág, hogy a nehézségek miatt leállt hazai biogázüzemek gond nélkül újraindulhatnának. Komoly szándékú támogatással pedig nyilván szárnyaltatni lehetne az ágazatot. Alapvetően jogosan nem érti az egyszerű, józan paraszti ész, hogy a környezettudatosságot ilyen mértékben szolgáló, a gyakorlatban valósan működő, az önfenntartás elvén túlmutató iparág miért nem kap több támogatást.

– Az állami segítéségen túl mi biztosíthatja leginkább egy biogázüzem stabilitását?

– Másodtényezőként az alapanyag-ellátás, ami pénzügyi szempontból háromféle lehet. Amelyikért fizetni kell, amelyik „nullás” és amelyikért fizetnek. Egy biogázüzem fennmaradásában ma már elengedhetetlen a harmadik szempont, amit főleg a lejárt szavatosságú élelmiszerek piaca jelent. Egy üzem tervezésénél létfontosságú tehát, hogy az alapanyag minél olcsóbban és minél közelebb legyen elérhető. Számtalanszor előfordul, hogy az ingyenalapanyagot a magas szállítási költségek miatt – útdíjak, szervizelés, fizetések – nem éri meg elhozni az adott helyről. Van továbbá egy nagyon lényeges tényező, amelyet sok üzem nem használ ki, de a fenntarthatósági mutatókat szintén javíthatja. A hőhasznosítás. Egy 500 kilowattos kisebb üzem gázmotorjának hője képes kifűteni egy több száz fős iskolaépületet vagy nagyobb fóliaházat. Ezt a hőt sok esetben egyszerűen úgynevezett vészhűtőkre irányítják, amely rendszer szintén energiát emészt. Mintha fizetnénk valakinek azért, hogy pénzt hajigáljon ki az ablakon. Ez a fajta pénz- és energiapazarlás nagyon bosszant. Agyrém. Persze ha nincs jelentkező a hőre, akkor ki kell fújni a levegőbe. Én viszont nehezen fogadom el, hogy erre nincs megoldás. Van olyan biogázüzem hazánkban, amely a veszteségesség miatt bezárt, de egy nagyszerű csapattal karöltve sikerült optimalizálni a fenti tényezőket, és azóta is nyereségesen üzemel.

Hígtrágya termőföldre történő kijuttatása, amely után a tárcsázási művelet következik

Műszaki épület: háttérben a gázmotorok, előtérben a füstgáz hőhasznosító berendezés

– Mennyi biogázüzem van Magyarországon?

– Nagyjából száz. Ennek azonban csak a fele működik, és korántsem biztos, hogy mind nyereségesen. Csak összehasonlítás végett: Németországban több mint 9.000 biogázüzem van jelenleg. Tágabb térségünkben egyébként Szegeden, Csongrádon, Békésen, Gyulán, Szarvason és Nagykőrösön léteznek üzemek.

– Ezek közül többnek te vagy az atyja beüzemelés, üzemeltetés tekintetében.

– Gyula, Szarvas és Nagykőrös. Minden porcikájukat ismerem. A korábban már említett gyulai üzem egy már működő ökogazdaságra épült, amelyiknek súlyos gondot jelentett a sok tízmilliós költséggel járó trágyakezelés/

ENERGIAHASZNOSÍTÁS ÉS ANYAGKÖRFORGÁS A SZARVASI BIOGÁZÜZEMBEN

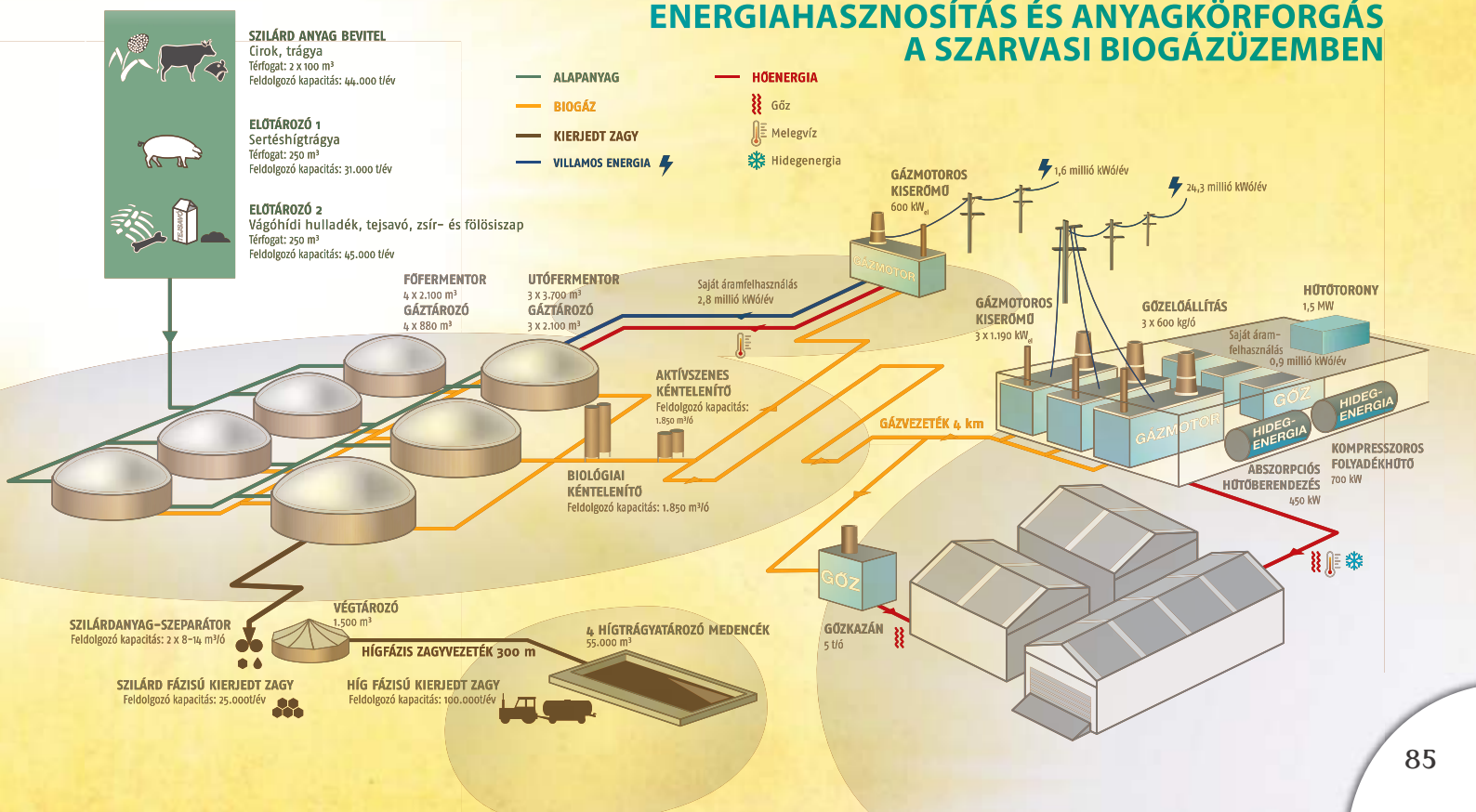

tárolás. A biogáz azonban megoldotta ezt a problémát, továbbá az egész üzem energiaellátását és árbevételt is produkál. Róluk dióhéjban ennyit, bár személyes emlékeim, kötődésem, tapasztalatom, a technológiai újítások, lévén első üzem, nagyon meghatározóak.

Lejárt szavatosságú, csomagolt áruk egy közép-magyarországi biogázüzemben

Zöldség-, gyümölcs- és kenyérhegy egy közép-magyarországi biogázüzemben

– A szarvasi üzem, ha jól sejtem, már egy teljesen más történet.

– Szintén nagy szerelem, úgymond az első teljesen önálló gyermek. A szarvasi az ország legnagyobb, német tervezésű, de egy hazai, profi szerelőcsapat által kivitelezett biogázüzeme, ahol a beruházáshoz adott volt az állami támogatás. Kifejezetten biogáz-előállítás céljából épült, a helyszín kiválasztásánál szerepet játszott egy közelben lévő sertéstelep, amelynek a trágyája az alapanyag 30%-át adja, és ami közvetlenül egy csőrendszeren jut az üzembe. A további alapanyagokat – fizetős, nullás és fizetett – egyéb állati trágyák, tejsavó, ipari zsírok és olajok, sterilizált vágóhídi hulladék és sok más szerves, biogáz előállítására alkalmas anyag adja. Ennek az üzemnek rendkívül jól átgondolt a tervezése, minden energetikai rész hasznosított, így a hőenergia is. Érdekessége, hogy egy 4 kilométerre lévő gyárkomplexumot is ellát hideg- és melegenergiával. Talán még érthetőbb, ha megnevezzük, hogy a szóban forgó pulykafeldolgozó üzem számára a kopasztáshoz szükséges 110 fokos gőzt, a fűtéscsövekben keringő és tusolókból folyó meleg vizet, az előhűtőkamrák 3–5 °C fokos levegőjét teljességgel a biogázból nyert energia adja. Akiben van műszaki és környezettudatos véna, annak ez mindenképpen lenyűgöző.

– Elérkeztünk Nagykőröshöz, ahová szintén elkalauzoltál. Azt gondolom, mindenkinek látnia kellene az ottani tárolókban tornyosuló kenyér-, zöldség- és gyümölcshalmokat, konténerszám a sonkát, a kolbászt, a joghurtot, a dobozolt tortákat és miegymást. Mellbevágó a társadalmi és személyes felelősségről szóló felismerés ezen a helyen.

– Nos, igen. A nagykőrösi üzemhez semmilyen alapanyagforrás nincs közel, oda mindent behordanak. Megkapja mindazt az alapanyagot, mint az előző kettő, plusz a multik polcairól lekerülő, lejárt szavatosságú termékeket. Tonnaszámra, naponta. Nagykőrös rendelkezik egy olyan berendezéssel (ecrusor), amelyikbe ezeket az árukat csomagolóanyagostól bele lehet zúdítani. A szerkezet egy speciális forgó, passzírozó, mosó rendszer segítségével képes különválasztani a beltartalmat a csomagolástól, méghozzá 90 százalékos hatékonysággal. Persze az embernek sírni van kedve, látva az élelmiszerek ilyetén „halálát", de azt gondolom, így legalább a bennük lévő energia nem vész kárba.

– Nagykőrös kapcsán megérkeztünk ahhoz a társadalmi felelősséghez, ami a biogáztéma mélyebb rétegeként a pazarlás-spórolás, illetve a tudatos energiahasználat révén manapság egyre inkább fókuszba kerül. Te, aki egy kémény füstjében is elillanó energiát látsz, személy szerint hogyan viseled el – őrület nélkül – az ebben mutatkozó napi szintű világválságot?

– (Hosszas nevetés után.) Azért nekem is van cserépkályhám! De komolyra fordítva a szót. Igyekszem okszerűen használni, illetve nem pazarolni az energiát, maximálisan kihasználni a lehetőségeit. Az biztos, hogy szeretek olyan próféta lenni a témában – sokszor a családom és a barátaim agyára menve –, aki vizet prédikál és azt is iszik. Nálunk a szelektív hulladékgyűjtés alap. Kukába nem kerül papír, üveg, műanyag, fém, de kenyérmaradék sem. Az elektronikai és egyéb veszélyes hulladékot a megfelelő gyűjtőpontra viszem. A tetőn napelem és napkollektor van, az esővíz gyűjtőtartályba folyik. A szakmai munkámmal kifejtett hatáson túl csak ezzel a személyes példamutatással tudok élni. Talán csepp a tengerben, de én nagyon hiszek ezekben a cseppekben, azaz a nem elpazarolt kis és nagy energiák erejében.

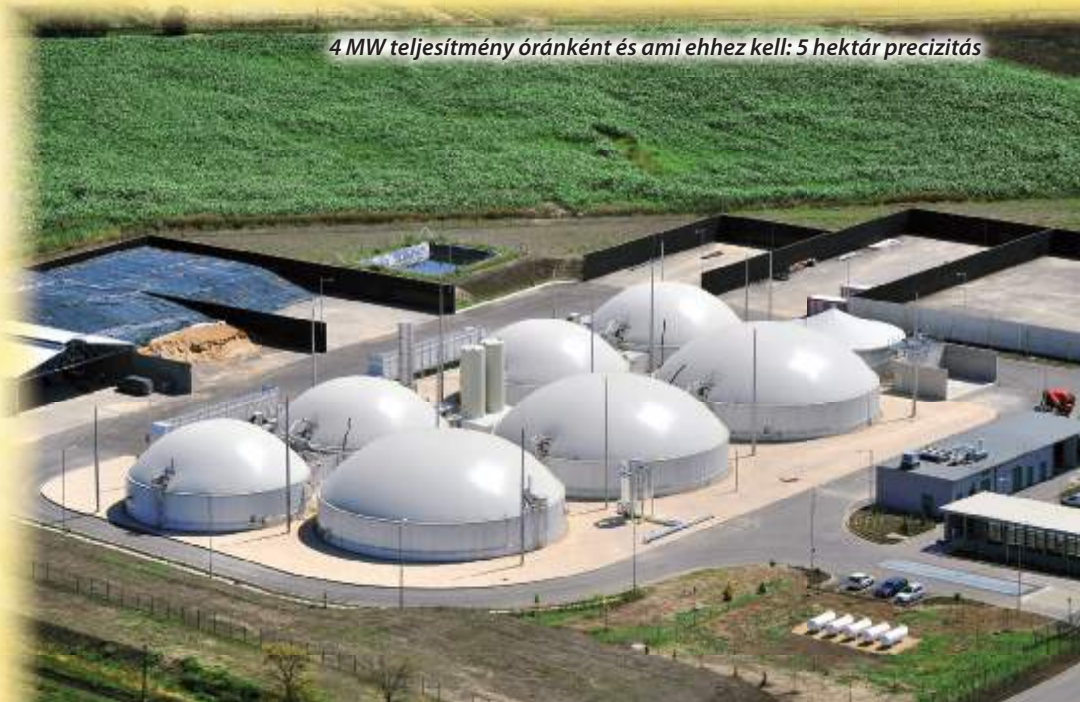

4 MW teljesítmény óránként és ami ehhez kell: 5 hektár precizitás

Szerző: Tószögi György

Ehető játszókert

– az „érzékenyítő” környezeti nevelés

Ha valaki nem is tudja pontosan, hogy mit takar a fenti cím, bizonyára akkor is érzi: olyan tartalomra utal, amelyre létünk minősége szempontjából manapság egyre égetőbb szükségünk van. Úgy járná, hogy a felvezetőben némileg több magyarázattal is szolgáljunk efelől, de ez a Mezőkovácsházáról útnak induló – szemléletformálást és jó gyakorlatot egyedülállóan ötvöző – kezdeményezés megérdemli, hogy mibenléte megálmodójának és megvalósítójának, Hagyáné Takács Ibolyának a válaszaiból bontakozzon ki.

– Mit takar ez az egyben hangzatos és különös kifejezés: „Ehető játszókert”?

– Az Ehető játszókert egy angol mintára létrehozott, a gyermekek környezeti nevelését elősegítő program, amely a háztáji és önellátó gazdálkodásra tanít játékos módon. Esetünkben óvodai vagy iskolai udvaron létesített kiskertekről van szó, ahol a gyermekek irányítottan, de játékosan megtanulhatják a kiskerti növénytermesztést és kapcsolódó foglalkozások keretében sok egyéb hasznos ismeretet szerezhetnek az öngondosság későbbi alapjaihoz. Azt gondolom, nem kell különösebben ecsetelni, hogy a környezet- és egészségtudatosság, illetve a hagyományos életmodellek tükrében, ennek mekkora a jelentősége. Egy gyermekközösségben mindennek közvetítése különösen fontos, főként úgy, hogy a megszokott játékelemekhez – homokozás, fogócska – egy merőben új dolog, az önfenntartás alapjai is társulnak, szinte észrevétlenül. A program pedagógiai jelentőségének fő eleme a játszva kertészkedni tanulás, ami egy sor fontos életérték halmaza, úgymint a természetben való szórakoztató munkára való szoktatás; a szabad levegőn való mozgás betegségmegelőző hatásai; az egészséges táplálkozás előtérbe kerülése (ellenállóbbá válik a szervezet, kevesebb és rövidebb ideig tartó betegség); a saját munka „gyümölcse” feletti sikerélmény; a kreativitást, önállóságot növelő hatás; a csapatmunka alkalmazkodóképességet fejleszt és tiszteletet ébreszt a tapasztaltabb társak, felnőttek iránt; a közösségi tér, a közösségi kert a szülőkkel való kapcsolatot, együttműködést is sokkal oldottabbá teszi.

Beérett a termés – kertészkedés játszva

– Egészen kicsi gyerekekről beszélünk, a program mögött pedig egy nagyon is felnőttes üzenet áll. Össze lehet a kettőt kapcsolni? Mi és hogyan történik egyáltalán az Ehető játszókertekben?

– Az ovisok, a dadusok, az óvó nénik együtt kertészkednek, ültetnek, kapálnak, ásnak, gereblyéznek, és betakarítják a termést, ami persze szigorúan vegyszermentes. Ezekből limonádékat, teákat, befőtteket és még sok minden más finomságot készítenek. Bent a csoportszobában

Nyárindító palántaültetés
Citromfűszüret

hasznos közösségi foglalkozások zajlanak, a mesék, a mondókák, a körjátékok ehhez kapcsolódnak. Napról napra, évszakról évszakra, esztendőről esztendőre. Fontos és kihangsúlyozandó, hogy ez egy szabadon választható lehetőség minden intézmény számára, amelyhez a gyermekek szintén szabadon kapcsolódhatnak. Aki nem mutat érdeklődést, annak nem kényszer. Bár érdekes tapasztalat, hogy éppen a nehezebben „oldódó” gyermekek tudnak később a legnagyobb segítők lenni. Cél, hogy ez a folyamat vagy ha úgy tetszik, életforma, a mindennapok részét jelentse a gyermekek számára, és idővel remélhetően az óvodán, iskolán túl is természetessé váljon.

– Mi adta az első magyarországi Ehető játszókert ötletét?

– Ez egy érdekes, sorsszerű történet! Családunk 20 éve kertészetet üzemeltet, amelyben eleinte főként dísznövényekkel foglalkoztunk. Vélhetően a növényvédő szerek miatt azonban allergiáink alakultak ki. Kiütések, köhögés, bőr- és gyomorproblémák. A kemikáliák kiküszöbölésére 2014-ben elkezdtünk gyógy- és fűszernövényekkel foglalkozni, hogy azoknak a hatóanyagait, nedveit, leveit használjuk növényvédelemre. Különféle recepteket próbáltunk ki, és ezek fantasztikus eredményeket hoztak. Egyrészt allergiáink fokozatosan eltűntek, másrészt dísznövényeink varázslatosan szebbek lettek, ami legközvetlenebbül a sokkal teltebb, erőteljesebb színeikben mutatkozott meg. A gyógynövényeket részben vadon gyűjtöttük, illetve saját vegyszermentes kertünkben bízva – amiben azóta sokkal több lett a zöldségféle, a fűszernövény is – magunk igyekeztünk termelni. Így azonban keletkezett egy bizonyos mennyiségű „felesleg”, amelyet nem akartam kidobni. Szerettem volna segítő szándékkal felajánlani másoknak, de csak „úgy” elajándékozni, mit sem tudva a növények jó kezekbe kerüléséről, nem tartottam szerencsésnek. Ekkor gondoltam arra, hogy megpróbálok keresni Békés megye területén olyan gyermekintézményt – elsősorban óvodákat –, amely nyáron is tudja vállalni a növények gondozását. Erre a felhívásra jelentkezett 2014 júliusában a Kétegyházi Napsugár Óvoda. Ők ellátogattak hozzám, én ellátogattam hozzájuk, ezzel elkezdődött egy szó szerint virágzó kapcsolat.

– Hogyan lett mindebből egy olyan szemléletformáló program, amely már közel sem csak a növények örökbefogadásáról szól?

– Talán ez az egyik legcsodásabb ebben a történetben. A program ugyanis maga fejlesztette, magát. A pedagógusok igényeinek megfelelően, az évszakok váltakozást követve formálódtak az elméleti és gyakorlati feladatmodulok. A pedagógusokkal, szülőkkel történő együttgondolkodásnak, a gyakorlati tapasztalatnak köszönhetően ma már komplex programterv áll rendelkezésre, amely tartalmazza a foglalkozások évszakok szerinti felépítését, vázolja a program pedagógiai és mezőgazdasági jelenőségét. Ha ma valamely intézmény csatlakozni szeretne az Ehető játszókert programhoz, egy tájékoztató anyag kiküldésével kezdődik el a folyamat. Ha ennek alapján komolyabb az érdeklődés, követheti egy személyes találkozás és egy bemutató foglalkozás, ami továbbra sem kötelez senkit semmire, de immár sokkal mélyebb betekintés ad a programba. A tényleges kapcsolati munka ezt követően indulhat a helyi lehetőségek, adottságok függvényében. Ez továbbra is rugalmas együttműködési alapokat kíván, ahol sokszor még ma is a program fejleszti önmagát. Segíti a folyamatot, hogy általában a legtöbb intézményben vannak olyan felnőttek, pedagógusok, akik szeretik a kertet, a kertészkedést, és ezt örömmel tanítják, adják tovább a gyerekeknek, nem csupán egy-egy tantervi témahét, hanem egy komplex program keretében. A „betanítás” után az intézmény már önálló úton haladhat tovább. Mindig is az volt a célom, hogy a „ne halat adj, hanem halászni tanítsd meg” elv szerint adjam át a tudásomat. Ennek pedig legnagyobb örömömre gyakran az a kifutása, hogy az adott intézmény később zöld óvodává vagy ökoiskolává kíván válni.

Az üvegbe zárt alma meséje – befőttkészítés a Kétegyházi Napsugár Óvodában

Sárgarépa-betakarítás

– Miképpen tudott a program alig néhány év alatt több Békés megyei településen is meghonosodni, sőt, túlnőni a megyehatárokon?

– Részben ez a folyamat is önmagát építette. Az Ehető játszókert program „szájhagyomány" útján gyorsan terjedt, és a 2014. évi kétegyházi kezdetek óta Orosházán, Mezőkovácsházán, Békéscsabán is dolgoztam együtt intézményekkel, egyesületekkel. Ezen felül különböző meghívások, projektek, családi napok kapcsán – esetenként a megyénken kívül, Debrecenben, Nagyvázsonyban – is át tudtam adni a szülőknek, a pedagógusoknak és a gyerekeknek a szemléletet. A világjárvány előtt Békés megyében már körútszerűen jártam a településeket tájékoztató előadásokat tartva, aminek azért megmutatkoztak a maga korlátai. A folyamat kiérlelt egy újabb fejlődési szintet, amire sajnos a 2020 tavaszán kirobbant/kirobbanó pandémia miatt nem sikerült fellépni. Közel egy év telet el, és jelenleg még nem lehet külső szakembernek az intézményeket látogatni, így több program függőben van, de a nagyobb projekteket még időben sikerült lezárni.

– Bár évtizedek tapasztalatáról nem beszélhetünk a program kapcsán, de talán van már valamiféle leszűrhető pozitívum…

– Az egy erőteljes visszajelzés, ha az óvodába a gyermek egészen kiscsoporttól a nagycsoportig érdeklődéssel fordul a program felé, a foglalkozásokon örömmel, rendszeresen részt vesz, folyamatosan meséli a szülőknek otthon az élményeket, akik megosztják velem és másokkal ezeket. Az internet segítségével rengeteg ismerősöm lett és a program rengeteg emberhez eljutott, de nyilván nem mindenkivel és minden intézménnyel tudok/lehet számomra is megfelelő minőségű programkapcsolatot kialakítani, ami gyakran gyermekekhez, szülőkhöz, családokhoz kötődő személyes kapcsolatot is eredményez. Nagyon biztató, hogy mindössze fél évtized alatt sokkal jobban elterjed az önellátással – így az otthoni kertészkedéssel, növénytermesztéssel is – kapcsolatos szemléletmód. Amikor 2014 júniusában elkezdtem dolgozni a Kétegyházi Napsugár Óvodával, mindez még gyerekcipőben járt idehaza, és korántsem volt ekkora jelentősége társadalmilag. Azóta a kertkultúra szerepe jócskán felértékelődött az egészségtudatos életmód jegyében, a 2020-as év abszolút áttörés volt mindebben, világszinten is. Most, a pandémia idején, sokkal könnyebb ráirányítani erre a figyelmet.

– Ha a járványhelyzet majd engedi, hogyan, merre indul tovább az Ehető játszókertek világa?

– Egyrészt folytatódnak a pandémia előtt megkezdett munkafolyamatok, remélhetően sok-sok új csatlakozó intézménnyel. A program pedig reményeim szerint egy nagyon ígéretes elképzeléssel fog új szintre emelkedni. Erről egyelőre nem árulhatok el többet, de úgynevezett „érzékenyítő" foglalkozásokat tervezek, dzsembori jelleggel, amelyek keretében talán még többet tudok átadni a gyerekeknek, a szüleiknek és pedagógusoknak a növények világának csodáiból. Én ugyanis rengeteget kaptam a növényektől és magától az Ehető játszókertek programtól is. Egészséget, pozitív életszemléletet, nagyszerű célokat. És még valami nagyon fontosat: a megerősítést, hogy a növények képesek létrehozni magas szintű bizalmi kapcsolatot ember és ember között, hiszen adnak egy közös nyelvet, amelyet csak a rokonlelkek beszélnek.

Fotók: Mezőkovácsházi Négy Évszak Óvoda

Témakövetés:

Ehető játszókert-Ehető közterület
https://www.facebook.com/ehetojatszokert

Program-pillanatképek

Ahány ház, annyi szokás...
Túrós rezanca és mákos derelye

Szerző: Garay Éva

Gasztronómiai utazásunk a „Tanyák a Körösök körül tanyahálózat" egyik tagjához, a Kétsoprony határában lévő Kemencés tanyához vezetett. A Békéscsabai Evangélikus Egyházközösség tulajdonában lévő tanya a hagyományőrzés élő jelenének szerepét tölti be a kétsopronyiak életében. A Békéscsabától 25 percre található 100 éves, tornácos épületben összesen 7 db népi tüzelőberendezés található, köztük a fatüzelésű közösségi aszaló, a lekvárfőző katlan, valamint a gyerekek által festett habán stílusú cseréptűzhely is.

A Kemencés tanyán még napjainkban is felhangzik az ostorpattogtatás

Mindez jól mutatja a sütés-főzés jelentőségét az egykori népi konyhaművészetben. A tanya érdekessége a bejárati ajtó mellett álló gigantikus méretű – kétszáz évesnek tartott – eperfa, amely már a tetőbe is belenőtt. A fa törzse az egyik oldalon kinyílt, a régi emlékezet szerint villám csapott bele. A famatuzsálem hősiesen küzd az időjárás viszontagságaival, és rendületlenül „támogatják" egymást a háztetővel – mesélte Szlávik Krisztina, a Kemencés tanyát üzemeltető PONT MI Közhasznú Egyesület elnöke. Az ismert hagyomány szerint a híres alföldi betyár, Rózsa Sándor a közeli kondorosi csárdában többször megfordult. Úgy tartják, időnként benyargalhatott a Kemencés tanya udvarára is – hörpinteni a jóféle házi eperpálinkából –, miközben a pandúrokkal bújócskázott.

Megérkezésünkkor a tanyaudvaron és a ház falain belül ostorpattogtatással, kézműveskedéssel, gyermekmosollyal szívet melengető aktív élet zajlott, ahol a „falubeli" asszonyok ebéddel kínáltak bennünket. Aztán előkerültek a gyúródeszkák és egyéb kellékek, jelezve, a hagyományőrző ízutazásnak koránt sincs vége. Megtudtuk, túrós rezanca és mákos derelye fog készülni – ugyanazokból az összetevőkből, de más módon és más végeredménnyel –, a szülőktől, nagyszülőktől tanult módon. Régi időkben különösen nagy jelentősége volt ezeknek az ételeknek, hiszen a böjtöt betartva, tésztát minden héten pénteken készítettek és fogyasztottak. A rezanca szlovák szó, tésztát jelent. Ebből kiderül, hogy a tésztakészítés fortélyait az evangélikus ősök még Szlovákiából hozták magukkal az alföldi tanyavilágba.

Kovács Pálné Ági és Petrovszki Anita is a szüleiktől tanulták meg a hagyományos ételek készítésének módját

Mindkét étel ugyanolyan tésztából készül, más végeredménnyel

Fotók: Tószögi György

Túrós rezanca

Kovács Pálné Ági receptje alapján

Hozzávalók a tészta begyúráshoz:

- 2 db tanyasi tojás
- 3 pohár (6 dl) víz
- 1 evőkanál só
- 1 kg liszt

Ahány ház, annyi szokás – a tészta felvágásában is

Elkészítése:

Az alapanyagokat vájdlingban, a lisztet a sóval, a tojásokkal és a vízzel alaposan összegyúrjuk, közepesen kemény állagúra. Ezután kb. 30 percig letakarva pihentetjük. Fontos, hogy kellően megpihenjen a tészta, hogy szépen tudjuk majd nyújtani. A hosszúkásra gyúrt tésztát éles késsel feldaraboljuk, majd kb. 10 dkg nagyságú cipókat készítünk, és egyesével, nyújtófával 2-3 mm vastagra nyújtjuk. Régebben úgy tartották, hogy az készíti ügyesen a rezancát, aki szabályos kör formára nyújtja a tésztát. A kinyújtott tésztákat – amit szlovákul loksának neveztek – szintén pihentetjük.

Pihentetés után a tésztát alaposan meglisztezzük, hogy vágáskor ne ragadjon össze. A kerek tésztákat felébe vágjuk, egymásra helyezzük, majd feltekerjük és éles késsel, határozott, gyors mozdulattal gyufaszál vastagságúra felvágjuk. Eközben fazékban vizet forralunk.

Bő, forró és lobogó, sós vízbe tesszük, és amikor feldobja a tetejére, kiszedjük, mert ha sokáig főzzük, a tészta elázik, csirizes lesz. Ezután tésztaszűrőben lecsurgatjuk és tepsire helyezzük. Olvasztott zsírral meglocsoljuk, sózzuk és a sütőbe/kemencébe toljuk. 25–30 percig sütjük, sózott túróval megszórjuk, majd visszatesszük a sütőbe még egy pár percre, hogy a túró is jól átmelegedjen. Tehetünk rá erőstúrót/brindzát, sajtot, tojást is. A rezanca tészta fogyasztható azonnal, pirítás nélkül is, vagy csak magában, pirosra sütve is nagyon finom. Pirítás nélkül legtöbbször mákosan ették, folyékony mézzel megcsorgatva. Gyakran aludttejesen is készítették, ekkor nem tettek rá zsiradékot.

Mákos derelye - Petrovszki Anita receptje alapján

Elkészítése:

A mákos derelye tésztája is ugyanúgy készül, annyi módosítással, hogy fél decivel több vizet teszünk hozzá. hogy közepesen lágy, puha tésztát kapjunk. Tölteléknek sűrűre főzött házi szilvalekvárt, ízesítésnek pirított vajat – ehhez 20 dkg vajat lassú tűzön kislábasban aranysárgára pirítunk – és darált mákot használunk.

A tésztát összegyúrjuk, a rezancánál leírt módon feldaraboljuk, a darabokból cipókat formázunk, majd mindegyiket 1-2 mm vastagra, kerek formára nyújtjuk ki. Ezután félbehajtjuk őket, hogy pontosan lássuk a középvonalát, majd az egyik felére szép sorban, egymástól egy ujjnyi távolságra kanállal diónyi nagyságú lekvárhalmocskákat teszünk. Ha elkészültünk, a tészta másik felét – mint egy lepedőt – ráborítjuk a halmocskákra. Ujjainkkal az egyik széle felől elkezdve lenyomogatjuk a tésztát, egyrészt, hogy kiszorítsuk a levegőt, másrészt, hogy jól összetapasszuk a halmocskák körül, hogy ne folyjon ki főzés közben a szilvalekvár. A tapasztás mentén derelyevágóval négyszögekre vágjuk, majd forró, lobogó, sós vízben megfőzzük. Az összes derelyét egyszerre tesszük a főzővízbe, főzés közben fakanállal óvatosan megkavarjuk. Dupla adag tészta esetén hosszabb ideig szükséges főzni. Amikor a tészta feljött a víz tetejére, még további 3-4 percig főzzük, és akkor szedjük ki, amikor puhára főtt. A tésztaszűrőben folyóvízzel óvatosan lemossuk, majd lecsurgatjuk, a pirított vajjal meglocsoljuk, végül cukrozott darált mákkal megszórva rétegesen tálba helyezzük, így kínáljuk. ***Jó étvágyat!***

A pirított vajtól lesz igazán zamatos a gyúrt házi tészta

Fontos, hogy egyik oldalról a másik felé haladva nyomkodjuk le a tésztát, így nem marad levegős